

บทที่ 5

กลุ่มฟื้นฟูในยุคจักรวรรดิมุสลิม

5.1 สภาพโดยรวมของยุคสมัย

การศึกษาของกลุ่มฟื้นฟูในยุคจักรวรรดิมุสลิม ผู้วิจัยจะเริ่มด้วยการศึกษาภาพรวมของยุคสมัย เริ่มจากการกล่าวถึงการกำเนิดจักรวรรดิมุสลิมและรัฐมุสลิมย่อย ๆ ที่กระจายตัวโดยรอบ และเนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีการขยายตัวของอิสลามไปสู่ดินแดนใหม่ ๆ ที่ห่างไกลออกไป ผู้วิจัยจึงกล่าวถึงภูมิหลังและรูปแบบของการขยายตัวประกอบไปด้วย นอกจากนี้ ยุคสมัยนี้มีจุดเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยที่สำคัญยิ่งและมีผลกระทบโดยทั่วไป ผู้วิจัยจึงได้สรุปภาพรวมของจุดเปลี่ยนแปลงนี้พร้อมกับสภาพปัญหาในโลกมุสลิม ไปพร้อม ๆ กันด้วย

5.1.1 กำเนิดจักรวรรดิมุสลิม

โลกมุสลิมหลังสงครามครูเสดและการทำลายแบกแดดของมองโกลเกือบจะสูญสิ้นไป แต่ได้ปรากฏกลุ่มอำนาจกลุ่มสำคัญที่เข้ามาสานต่อโลกมุสลิมคือ กลุ่มมุสลิมนักรบที่มีเชื้อสาย เตอร์ก-มองโกล กลุ่มชาติมุสลิมเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดระเบียบใหม่ให้แก่โลกมุสลิมบนพื้นฐานแนวคิดการจกครองทัพแบบมองโกล(Armstrong,2001:97) สิ่งที่เกิดขึ้นและกลายเป็นลักษณะที่สำคัญของยุคนี้ก็คือ การกำเนิดดินแดนมุสลิมขนาดใหญ่เรียกว่าจักรวรรดิมุสลิม¹⁷⁰ ซึ่งในเขตตะวันตก ณ บริเวณโลกเก่าของมุสลิม คือการกำเนิดจักรวรรดิอูมานียะฮะฮ์ของมุสลิมชาวเติร์ก และในเขตด้านตะวันออกนั้นคือการกำเนิดจักรวรรดิโมกุลในอินเดียของมุสลิมเชื้อสายเติร์กผสมมองโกล ทั้งสองจักรวรรดินี้เป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมุสลิมที่ดำรงอยู่ตลอดยุคสมัยนี้

ท่ามกลางยุคแห่งจักรวรรดิที่มีการปกครองต่อเนื่องหลายศตวรรษ ยังปรากฏจักรวรรดิเสาะพะวียะฮ์แห่งเปอร์เซียที่คั่นตรงกลางระหว่างจักรวรรดิอูมานียะฮะฮ์และจักรวรรดิโมกุล ซึ่ง

¹⁷⁰ คำว่า “จักรวรรดิ” ที่ผู้วิจัยใช้เรียกนั้น ให้ความหมายเฉพาะรัฐที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ประกอบไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย เน้นการปกครองรวมศูนย์ ซึ่งแตกต่างกับระบบกษัตริย์โดยทั่วไป และคงไม่สามารถเปรียบกับระบบคิลาพะฮ์ได้เต็มที่นัก ซึ่งมีนัยแตกต่างจากคำว่า จักรวรรดินิยม(imperialism) ที่ให้ความหมายในเชิงการค้าดินแดนเป็นเมืองขึ้น

ได้ประกาศให้แนวคิดชีอะฮ์เป็นศาสนาของรัฐ (Armstrong, 2001:98) นอกจากนี้ ยังมีอาณาจักรสำคัญ ๆ ก่อตัวขึ้นในดินแดนที่ห่างไกลในแอฟริกาตะวันตกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏขึ้นมา มีบทบาทในต้นศตวรรษที่ 16 (Armstrong, 2001:97) ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาการกำเนิดของจักรวรรดิออตโตมันและเป็นตัวแทนของยุคสมัยนี้ และรัฐอื่น ๆ ที่มีบทบาทไม่น้อยในยุคสมัยนี้

5.1.1.1 จักรวรรดิอูษมานียะฮ์

จักรวรรดิอูษมานียะฮ์ (al-'Uthmāniyah)¹⁷¹ เป็นจักรวรรดิที่ถือตนเองว่าเป็นสากลที่สืบทอดมาจากอาณาจักรโรมันของยุโรป อาณาจักรคิลิเซียแห่งอิสลาม หรือแม้แต่อาณาจักรมองโกลของเจงกิสข่านก่อนหน้านี้ (Armstrong, 2001:110) มีเมืองหลวงคือ **อิสตันบูล** ในฝั่งยุโรป¹⁷² ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรไบแซนไทน์เดิมชื่อว่า **คอนสแตนติโนเปิล** (Constantinople) ราชวงศ์อูษมานียะฮ์เป็นราชวงศ์ของชาวเติร์ก เป็นมุสลิมในแนวทาง **อะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์** ปฏิบัติตามมัซฮับหะนะฟีเย โดยทั่วไปจักรวรรดิอูษมานียะฮ์เปิดให้คนหลากหลายศาสนาดำรงอยู่อย่างอิสระ ในจักรวรรดิใช้ภาษาที่สำคัญ 3 ภาษา คือภาษาเติร์ก ภาษาอาหรับ และภาษาเปอร์เซีย¹⁷³ ราชวงศ์อูษมานียะฮ์เป็นราชวงศ์ที่มีอายุยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์อิสลาม คือมีอายุถึงหกศตวรรษ ยาวนานกว่าราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในอดีต เป็นราชวงศ์ที่กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันคิลิเซียหลังจากอับบาสิยะฮ์ ระยะเวลาของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ที่แน่นอนอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1280-1924 (ศ.ศ.678-1342) แต่ช่วงที่ถือว่ามียอำนาจสูงสุดคือในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ยุคสมัยที่มีดินแดนปกครองสูงสุดนั้นครอบคลุมยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกกลาง และแอฟริกาเหนือ ลำดับช่วงสมัยของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ แบ่งเป็น 2 ระยะ คือระยะแห่งความรุ่งเรือง และระยะแห่งการตกต่ำ จนถึงสมัยที่ล่มสลาย

ก) ระยะที่หนึ่ง: สมัยแห่งความรุ่งเรือง ระหว่างค.ศ. 1280 – 1566 (ศ.ศ. 678-973)

จักรวรรดิอูษมานียะฮ์มีสุลฏอนปกครองทั้งหมด 36 คน การปกครองในสมัยของสุลฏอนสิบคนแรกนับว่าเป็นสุลฏอนที่มีความสามารถเข้มแข็งในการรบ เพราะต้องรักษาดินแดน

¹⁷¹ โลกตะวันตกรู้จักจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ในนาม Ottoman Empire (จักรวรรดิออตโตมัน)

¹⁷² เมืองหลวงนี้ย้ายมาภายหลังการพิชิตของมุฮัมมัด อัล-ฟาติห

¹⁷³ ภาษาอาหรับเป็นภาษากลางของมุสลิมโดยทั่วไป ภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาทางกวี ส่วนภาษาเติร์กเป็นภาษาของกลุ่มผู้ปกครอง

ของคนพร้อมกับการขยายดินแดนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จุดเริ่มต้นของจักรวรรดิอุมัยยะฮ์เกิดขึ้นในส่วนของรัฐของพวกสลัฏุกในเขตอานาโตเลีย ต่อมากลายเป็นรัฐอิสระขึ้นในปี ค.ศ. 1299 (ฮ.ศ. 698) หลังจากอาณาจักรสลัฏุกเติร์กแห่งอานาโตเลียถูกกองทัพมองโกลรุกรานและล่มสลายไป จักรวรรดิอุมัยยะฮ์จึงถูกสถาปนาขึ้นมาแทนที่โดยชาวเติร์กอีกตระกูลหนึ่งภายใต้บุรุษที่ชื่อว่า อูษมาน เขาได้ประกาศตนเป็นผู้ปกครองอาณาจักรในแถบทิศตะวันตกของอานาโตเลีย นับว่าเขาเป็นสุลฏอนคนแรกแห่งจักรวรรดิอุมัยยะฮ์ คำว่าอูษมานียะฮ์จึงมาจากชื่อของเขา อย่างไรก็ตาม อูษมานไม่ได้ใช้คำว่า สุลฏอน(สุลต่าน)นำหน้าชื่อ แต่ผู้ปกครองคนแรกที่ใช้คำว่าสุลฏอนนำหน้าชื่อคือ มุรอตที่ 1(ค.ศ. 1326-1389/ฮ.ศ.726-791)ผู้เป็นผู้ปกครองคนที่ 3 ของราชวงศ์นี้ ต่อมาในสมัยสุลฏอนคนที่ 4 คือ บายะซิดที่ 1(ค.ศ.1389-1402/ฮ.ศ.791-804)ได้ทำสงครามกับติมูร์ผู้ปกครองจากจากเอเชียกลาง จนสุลฏอนถูกจับและเสียชีวิตในที่สุด ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ถึงสมัยที่ล่มสลายไปในปี ค.ศ.1402(ฮ.ศ. 804) อย่างไรก็ตาม ราชวงศ์สามารถฟื้นตัวเองใหม่ในสมัยของสุลฏอนคนที่ห้า คือ มุฮัมมัดที่ 1 ในปีค.ศ.1413(ฮ.ศ. 815)ได้อีกครั้ง ผู้มีบทบาทฟื้นฟูราชวงศ์คือสุลฏอนมุรอตที่ 2 ผู้เป็นบุตรชาย แต่ยุคที่ถือว่าเริ่มต้นยุคแห่งความเกรียงไกรที่แท้จริงคือยุคของบุตรชายของสุลฏอนมุรอตที่ 2 คือสุลฏอนคนที่ 7 นามว่ามุฮัมมัดที่ 2(ค.ศ. 1432-1481/ฮ.ศ.835-885)ได้รับสมญานามว่า al-Fatih (ผู้พิชิต)เพราะเป็นผู้พิชิตอาณาจักรไบแซนทีนได้สำเร็จ โดยสามารถตีกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้ในปีค.ศ. 1453(ฮ.ศ. 856) และได้ทรงเปลี่ยนเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิอุมัยยะฮ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สมัยนี้ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้จักรวรรดิอุมัยยะฮ์ยิ่งใหญ่อย่างไม่เคยเป็นมาในอดีต(Shaw, 1977: 55)

หลังจากนั้นบุตรชายของเขาคือ บายะซิดที่ 2 (ค.ศ 1447-1512/ฮ.ศ.850-917) ก็ได้รับช่วงต่อ ตามด้วยการตีบทอดอำนาจของสุลฏอนสลาลิมที่ 1 (ค.ศ. 1470 -1520/ฮ.ศ.874-926) บุตรชายของบายะซิดที่ 2 ได้ขยายดินแดนไปสู่โลกอิสลามดั้งเดิมอย่างดินแดนอิรัก และทราน โอลีเยนา และมีชัยชนะเหนือราชวงศ์เสาะพะวียะฮ์ สุลฏอนสลาลิมเป็นสุลฏอนคนแรกที่เริ่มใช้ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์¹⁷⁴ให้กับตนเองในปีค.ศ. 1517(ฮ.ศ. 923)หลังจากมีชัยชนะได้ปกครองเหนืออียิปต์ รวมทั้งการอ้างตำแหน่ง Khādīm al-Harāmīn al-Sharīfīn หรือ “ผู้รับใช้สถานที่ต้องห้ามอันมีเกียรติทั้งสองแห่ง” หมายถึง นครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์(al-Nadwī,1994:18-19) การอ้างนี้เป็นการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ในการครอบครองโลกเก่าของมุสลิมและประกาศการปกครอง

¹⁷⁴ สถาบันคิลาฟะฮ์ที่แบกแดดได้ถูกทำลายโดยมองโกลไปแล้ว แต่ราชวงศ์มัมลุกของอียิปต์ได้ฟื้นฟูขึ้นทันที โดยเชิญเชื้อสายของเคาะลีฟะฮ์จากแบกแดดมาอยู่ที่ไคโร แต่ทว่าต้องอยู่ภายใต้สุลฏอนของมัมลุก ไม่มีอำนาจในการบริหารแผ่นดินใดๆ ในสมัยสุลฏอนสลาลิมได้ทำสงครามกับราชวงศ์มัมลุกและได้ชัยชนะเหนือไคโร ทำให้ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของไคโรสิ้นสุดลง ตำแหน่งนี้จึงถูกอ้างอิงให้กับสุลฏอนของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ แม้ว่าจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับมันมากก็ตาม

เหนือมุสลิมทั้งหมด (Shaw, 1977: 85) ในสมัยสุลต่านคนที่สิบของราชวงศ์อูษมานียะฮ์ คือสมัยสุลต่านสุไลมานที่ 1 (ค.ศ. 1494-1566 / ฮ.ศ. 899-973) นับว่าจักรวรรดิอูษมานียะฮ์เจริญสูงสุด ผลงานสำคัญที่ทำให้สุลต่านได้รับฉายาว่า al-Qānūnī (นักกฎหมาย) คือการจัดระเบียบการปกครองประเทศด้วยระบอบกฎหมายที่ครอบคลุม ในสมัยของสุลต่านสิบคนแรกต้องทำศึกสงครามกับอาณาจักรไบแซนทีน รวมถึงกลุ่มประเทศในคาบสมุทรบอลข่าน เช่น เซอร์เบีย บัลแกเรีย โรมานีเย ฮังการี เป็นต้น ผลจากการทำสงครามในสมัยนี้ส่วนใหญ่จักรวรรดิอูษมานียะฮ์เป็นผู้ชนะ ถือว่าเป็นยุคแห่งการเริ่มต้นสู่จุดสูงสุดของราชวงศ์อูษมานียะฮ์อย่างแท้จริง

ข) ระยะเวลาที่สอง : เข้าสู่ยุคแห่งความเสื่อม ระหว่างค.ศ. 1566 – 1924 (ฮ.ศ. 973-1342)

หลังจากสิ้นยุคการปกครองของสุลต่านสุไลมานที่ 1 เป็นต้นมา จักรวรรดิอูษมานียะฮ์เข้าสู่ยุคแห่งความเสื่อม ภายในราชสำนักมีแต่ความหรรษา ฟุ่มเฟือย สุลต่านเอาแต่สนุกสนาน อยู่ในฮาร์เร็ม เกิดศึกภายในฆ่าฟันเพื่อแย่งชิงอำนาจกันอยู่เสมอ บรรดาข้าราชการพากันฉ้อราษฎร์บังหลวง สาเหตุดังกล่าวทำให้สุลต่านแห่งจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ต้องปราศายเป็นส่วนใหญ่ และจากการต่อต้านจากชาติต่างๆ ในยุโรปที่นับวันจะเข้มแข็งขึ้น ทำให้จักรวรรดิอูษมานียะฮ์ไม่สามารถขยายดินแดนต่อไปได้อีก จักรวรรดิอูษมานียะฮ์เป็นศูนย์กลางระหว่างตะวันออกและตะวันตกยาวนานถึง 6 ศตวรรษ โดยถูกจัดให้เป็นจักรวรรดิที่ยาวนานที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และถือว่าเป็นจักรวรรดิมุสลิมแห่งเดียวที่มีอำนาจในการต่อต้านการทำลายที่มาจากความรุ่งโรจน์ของตะวันตก แต่ในที่สุดก็ค่อย ๆ ตกต่ำ อำนาจเริ่มเสื่อมคลายทีละเล็กละน้อย จนสลายตัวไปในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และยังถือว่าเป็นการล่มสลายของสถาบันคิลิฟะฮ์ไปพร้อม ๆ กันด้วย

5.1.1.2 จักรวรรดิโมกุล

หลังการทำลายแบกแดดของพวกเขา มองโกล อาณาจักรอิสลามก็เปลี่ยนโฉมหน้าไป ราชวงศ์อูษมานียะฮ์ก้าวมาแสดงบทบาทในฐานะผู้นำของโลกอิสลามทั้งหมด ขณะเดียวกัน โลกมุสลิมรอบนอกก็พัฒนาไปอย่างเป็นตัวของตัวเอง เช่น มุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในแอฟริกาตะวันตก อย่างไรก็ตามดินแดนที่จัดว่าพัฒนาได้ยิ่งใหญ่ที่สุดควบคู่ไปกับราชวงศ์อูษมานียะฮ์ก็คือชมพูทวีป เมื่อกษัตริย์ ซอฮิร อัค-ดีน บาบур (ค.ศ. 1483-1530 / ฮ.ศ. 887-936) ผู้มีเชื้อสายเติร์กผสมมองโกล¹⁷⁵ จากคาบูลในอัฟกานิสถานได้เข้ามายึดกรุงเดลีได้ ในปี ค.ศ. 1526 (ฮ.ศ. 933)

¹⁷⁵ ราชวงศ์นี้เป็นชาวเตอร์กโดยสืบเชื้อสายทางบิดาจากคิมูร ส่วนทางฝ่ายมารดาจากเจงกิสข่านที่เป็นชาวมองโกล (Annemarie, 2004: 23) คำว่าราชวงศ์โมกุล เป็นคำเปอร์เซียที่หมายถึงชาวมองโกล แต่นักประวัติศาสตร์ฝ่าย

แล้วสถาปนาราชวงศ์โมกุลขึ้น(Morgan, 1987:301)ซึ่งต่อมาได้ถูกจัดว่าเป็นราชวงศ์มุสลิมที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในอินเดีย บาบูร์มีบุตรชายสืบการเป็นจักรพรรดิต่อมาคือ จักรพรรดิฮุมายูน(ค.ศ.1508-1556/ส.ศ. 913-963) ซึ่งต่อมาได้กำเนิดจักรพรรดิที่มีชื่อเสียงมากอีกคนหนึ่งของราชวงศ์โมกุลคือ จักรพรรดิอักบัร (ค.ศ.1542-1650) ผู้ซึ่งพยายามสร้างศาสนาใหม่ที่ชื่อว่า Din-i ilahi โดยการผสมผสานระหว่างศาสนาต่าง ๆ (Annemarie, 1980:82) แต่ศาสนาใหม่ก็สิ้นสุดลงภายใต้การต่อต้านของนักฟื้นฟูอิสลาม อะหมัด อัล-สิริฮินดี(ค.ศ.1568-ค.ศ.1624/ส.ศ. 975-1033) และก็เริ่มเสื่อมลงหลังจากบุตรชายของจักรพรรดิอักบัร คือจักรพรรดิชาฮูอันกีร์(ค.ศ.1569-1627/ส.ศ. 976-1036)และผู้เป็นบุตรชายของชาฮูอันกีร์ คือจักรพรรดิชาฮูจาฮัน(ค.ศ.1592-ค.ศ. 1666/ส.ศ.1000-1076)¹⁷⁶ ขึ้นมาสืบทอดการเป็นจักรพรรดิ ต่อมาบุตรชายของชาฮูจาฮัน คือจักรพรรดิโอรังเซบ (ค.ศ.1618-1707/ส.ศ. 1027-1118) ได้ขึ้นสู่ตำแหน่งจักรพรรดิ เขาได้ใช้นโยบายฟื้นฟูอิสลามและสร้างสังคมอินเดียบนแนวคิดอิสลาม ในสมัยนี้เองที่ราชวงศ์โมกุลมีอาณาเขตกว้างขวางที่สุด นักประวัติศาสตร์ถือโอรังเซบเป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของราชวงศ์โมกุล

ราชวงศ์โมกุลได้เป็นผู้ปกครองอินเดียยาวนานถึง 250 ปี และได้เข้ามามีส่วนผสมในการปรุงแต่งความเป็นอินเดีย ทั้งในส่วนบุคลิกภาพของบุคคล และในส่วนของโครงสร้างทางวัฒนธรรมของอินเดีย ในยุคสมัยของราชวงศ์โมกุลนี้เองที่วัฒนธรรมเปอร์เซียได้เข้ามาผสมกับวัฒนธรรมอินเดีย แล้วกลายมาเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน งานศิลปกรรมเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความเป็นอินเดีย ซึ่งผสมผสานระหว่างอินเดียกับเปอร์เซียเข้าด้วยกันจนแยกไม่ออก คนในสังคมส่วนใหญ่ของราชวงศ์โมกุล เป็นชาวฮินดู รองลงมาเป็นมุสลิม ซึ่งโดยทั่วไปเป็นอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ ซึ่งปฏิบัติตามสำนักนิติศาสตร์แบบหะนาฟีฮ์ ขณะที่ชีอะฮ์ก็เป็นกลุ่มศาสนาที่เป็นส่วนน้อย ราชวงศ์โมกุลให้คนพื้นเมืองอินเดียเรียนภาษาเปอร์เซีย ซึ่งเป็นภาษาราชการของจักรวรรดิ เพื่อเข้ารับราชการในตำแหน่งสูงๆ ต่อมาได้เกิดการผสมกันระหว่างภาษาเปอร์เซีย ภาษาอาหรับ และภาษาฮินดีพื้นเมืองโดยมีพื้นฐานไวยากรณ์แบบสันสกฤต แต่เติมไปด้วยคำศัพท์จากภาษาอาหรับและเปอร์เซีย ทำให้เกิดภาษาใหม่ เรียกว่าภาษาอูรดู (Morgan, 1987: 310)¹⁷⁷

มุสลิมจำนวนมากมักเรียกราชวงศ์นี้ว่า อัล-ติมูริยะฮ์ (التيمورية) เนื่องจากสืบเชื้อสายมาจากติมูร์(al-Nadwī, 1994:21)

¹⁷⁶ ผู้ก่อสร้าง *ทัช มาฮาล* (Morgan, 1987: 303)

¹⁷⁷ ปัจจุบันเป็นภาษาราชการของปากีสถาน เขียนด้วยอักษรอาหรับแบบเปอร์เซีย ขณะที่ภาษาราชการของอินเดียคือฮินดี เขียนด้วยตัวอักษรเทวนครี ทั้งสองภาษานี้ นักภาษาศาสตร์จัดว่าเป็นภาษาเดียวกัน สื่อสารกันได้ แตกต่างตรงอักขระ คำศัพท์ในทางวรรณกรรม และภูมิหลังทางวัฒนธรรม

ราชวงศ์โมกุลปกครองแทบทั้งหมดของชมพูทวีปและในหลายพื้นที่ของ อัฟกานิสถาน ตั้งแต่ต้น ๆ คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเรืองอำนาจสูงสุดในช่วงศตวรรษที่ 17 หลังจากสุลต่านโอรังเซบแล้ว อำนาจรวมศูนย์ที่เคยมีอยู่ที่กรุงเคลฮ์กี ค่อย ๆ เสื่อมลง กษัตริย์ผู้สืบอำนาจต่อจากสุลต่านโอรังเซบ แม้จะยังได้รับการยอมรับจากแว่นอื่นๆอยู่ แต่ก็เป็นไปในเชิงรูปแบบมากกว่าจะเป็นการยอมรับอำนาจจากศูนย์กลางคือกรุงเคลฮี้อย่างแท้จริง และในที่สุดเมื่อบริษัทอีสต์อินเดีย (East India Company) ของอังกฤษเข้ามา อำนาจปกครองของ กษัตริย์มุสลิมก็เสื่อมลงและสิ้นสุดในปี ค.ศ. 1857 (ฮ.ศ. 1274) (Morgan, 1987: 310) อย่างไรก็ตาม ปลายสมัยราชวงศ์โมกุล ขบวนการฟื้นฟูอิสลามในอินเดียก็บรรลุถึงจุดสูงสุดเช่นกัน ภายใต้การนำของชาฮู วะดียุดลอฮ์ อัค-อะฮฺมัด-อะฮฺมัด-อะฮฺมัด-อะฮฺมัด (ค.ศ.1703-ค.ศ.1763 / ฮ.ศ.1114- 1176) ซึ่งการฟื้นฟูของเขา นำมาซึ่ง ขบวนการทางปัญญาที่ส่งผลกระทบต่อลัทธิซึ่งที่สุดต่อการฟื้นฟูอิสลามในอินเดียจนถึงปัจจุบัน

5.1.1.3 รัฐมุสลิมอื่นๆ

นอกเหนือจากจักรวรรดิอูมาเนียยะฮ์และ โมกุลแล้ว โลกมุสลิมได้ปรากฏรัฐมุสลิม จำนวนมาก ผู้วิจัยได้แยกรัฐออกเป็น 3 รูปแบบ ตามลักษณะที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ภูมิศาสตร์ทางอำนาจของ โลกมุสลิมในสมัยนี้และสมัยต่อไปได้แก่ รูปแบบที่ 1 คือรัฐที่ดำรงอยู่ในช่วงท้ายและสูญสลายไปจากสเปน รูปแบบที่ 2 คือการเปลี่ยนแปลงของรัฐในโลกเก่าของมุสลิม และรูปแบบที่ 3 คือรัฐที่เกิดขึ้นในดินแดนมุสลิมใหม่ ๆ

1) รัฐที่ดำรงอยู่ในช่วงท้ายและสูญสลายไปจากสเปน

รัฐมุสลิมในคาบสมุทรไอบีเรียเริ่มอ่อนแอตั้งแต่สมัยสงครามครูเสด อำนาจของ ฝ่ายคริสเตียนแผ่ปกคลุมไปทั่ว ฝ่ายมุสลิมสูญเสียดินแดนที่ไปเรื่อย ๆ จนถึงรัฐมุสลิมสุดท้ายที่สูญสลายไปคือรัฐเล็ก ๆ ในสเปน ในปี ค.ศ.1492 (ฮ.ศ. 897) คือรัฐแกรนาดา(Granada)¹⁷⁸ เมื่อขาดอำนาจรัฐมุสลิมในสเปนก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของคริสเตียน การถูกกดขี่เริ่มปรากฏชัดในปี ค.ศ.1499 (ฮ.ศ. 904) เมื่อ Cardinal Ximenes de Cisneros มาเยือนแกรนาดาและได้อภิปรายกับนักนิติศาสตร์มุสลิมที่นั่น ผลปรากฏว่า เขาสั่งให้เผาตำราทางศาสนาและบังคับให้มุสลิมเข้ารีตคริสเตียน (Watt, 1996:150-152) อูละมาอ์มุสลิมได้ออกฟัตวาให้มีการฮิจญเราะฮ์หรือการอพยพ(al-Suwaydān, 2005 :446) โดยอ้างอิงหลักฐานจากอาษะฮ์อัล-กูรานที่ว่า

¹⁷⁸ เป็นเมืองเล็ก ๆ ทางตอนใต้ของสเปน เรียกในภาษาอาหรับว่า Ghurnātah

﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتَهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

(سورة النساء: 97 - 99)

ความว่า: “แท้จริงบรรดาผู้ที่มะลาอิกะฮ์ได้เอาชีวิตของพวกเขาไป โดยที่พวกเขาเป็นผู้ซอซอมแก่ตัวของพวกเขาเองนั้น มะลาอิกะฮ์ได้กล่าวว่า พวกเจ้าปรากฏอยู่ในสิ่งใด พวกเขากล่าวว่า ‘พวกเราเป็นผู้ที่ถูกนับว่าอ่อนแอในแผ่นดิน’ มะลาอิกะฮ์กล่าวว่า ‘แผ่นดินของอัลลอฮ์มิได้กว้างขวางดอกหรือที่พวกเจ้าจะอพยพไปอยู่ในส่วนนั้น ชนเหล่านี้แหละที่อยู่ของพวกเขาคือนรกยะฮันนัม และเป็นทีที่กลับไป อันชั่วร้าย นอกจากบรรดาผู้ที่ถูกนับว่าอ่อนแอ ไม่ว่าจะเป็ชายและหญิงและเด็กก็ตามที่ไม่สามารถมีอุบายใด ๆ ได้ และทั้งไม่ได้รับการแนะนำทางหนึ่งทางใดด้วย ชนเหล่านี้แหละ อัลลอฮ์อาจจะทรงยกโทษให้แก่พวกเขา และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงยกโทษเสมอ”

(อัน-นิสาอ์ : 97-98)

ในปี ค.ศ.1502 (ฮ.ศ. 907) รัฐบาลกลางคริสเตียนได้ประกาศขับไล่ชาวมุสลิมใน แกรนาดาให้ออกไปจากประเทศ) หรือไม่ก็ให้เข้ารีตคริสเตียน ในช่วงปีค.ศ. 1525 – 1526 (ฮ.ศ. 931-932) มาตรการนี้ก็ถูกนำมาใช้กับมุสลิมอีกครั้งในจังหวัดอื่น ๆ จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการ ไม่มีมุสลิมเหลืออยู่ในสเปนเลย(Watt, 1996: 153) แกรนาดากลายเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ อิสลามที่เศร้าสะเทือนใจแก่มุสลิมมากที่สุด(Enan, 2007: 213) ยุคสมัยนี้จึงเริ่มต้นพร้อมกับ เหตุการณ์ที่สำคัญและปวดร้าวที่สุดของประวัติศาสตร์อิสลาม นั่นคือฝ่ายมุสลิมได้สูญเสียอำนาจใน คาบสมุทรไอบีเรียไปโดยสิ้นเชิง

2) การเปลี่ยนแปลงของรัฐในโลกเก่าของมุสลิม

โลกเก่าของมุสลิมคือดินแดนที่มุสลิมอาศัยอยู่ก่อนการเข้ามาของมองโกล หลังจาก ราชวงศ์อิลข่านที่ถูกสถาปนาโดยฮูลากูข่านหมกอำนาจลงประมาณกลางศตวรรษที่ 14 ก็เกิดรัฐต่าง

ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หากไม่รวมการก่อตัวของจักรวรรดิอูมาเนียะฮ์ในช่วงเริ่มต้นประมาณ ตอนใกล้สิ้นสุดศตวรรษที่ 13 ในเขตอนาโตเลีย ที่สืบต่อจากพวกสัตญุกเติร์กแล้ว โลกเก่าของมุสลิม ในระยะนี้ได้เกิดรัฐที่น่าสนใจขึ้นมาหลายแห่ง

ราชวงศ์สำคัญที่ปรากฏในเขตเอเชียกลาง อัฟกานิสถานและชายแดนอินเดียทาง ตะวันตก คือราชวงศ์ตีมูริยะฮ์(ค.ศ. 1250-1517 / ฮ.ศ. 647 - 922)ผู้ก่อตั้งราชวงศ์นี้และมีบทบาท สำคัญที่สุดคือตีมูร์ (ค.ศ. 1336 -1405 / ฮ.ศ. 736-807)¹⁷⁹ เป็นชาวเติร์ก เขาได้รับแรงบันดาลใจใน การสร้างอาณาจักรมาจากจักรวรรดิของมองโกล เขารับชื่อนี้ในการยึดครองและทำลายเจกเช่นมอง โกล¹⁸⁰ เหตุการณ์ที่สำคัญยิ่งในช่วงนี้ก็คือการที่ตีมูร์ได้เข้าทำสงครามกับอาณาจักรอูมาเนียะฮ์ในปี ค.ศ. 1402(ฮ.ศ. 804) ซึ่งขณะนั้นอยู่ในระยะเริ่มต้นราชวงศ์ในเขตอนาโตเลีย ผลของสงครามทำให้สุ ลฏอนบายะซีดที่ 1 ของอาณาจักรอูมาเนียะฮ์ถูกจับเป็นเชลยจบชีวิตในอาณาจักรของตีมูร์ ทำให้ อาณาจักรอูมาเนียะฮ์ตกอยู่ในสภาพสลายไปชั่วคราว จนกระทั่งบุตรชายของ บายะซีดที่ 1 ชื่อว่า มู รอดที่ 2 ได้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ หลังจากอาณาจักรตีมูริยะฮ์ก็อ่อนแอลง แต่ก็ได้เกิดเหตุการณ์ เปลี่ยนแปลงที่พลิกประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ตีมูร์ก็คือ เจ้าชายคนหนึ่งของราชวงศ์ตีมูริยะฮ์ คือบา บูร์ได้เข้าไปยึดครองอินเดียและสถาปนาอาณาจักร โมกุลขึ้นในศตวรรษที่ 16¹⁸¹

ขณะเดียวกันการปรากฏราชวงศ์ที่โดดเด่นมากที่สุดในดินแดนเปอร์เซียกลับเป็น ราชวงศ์ของชีอะฮ์แบบสิบสองอิมาม(Armstrong, 2001: 99)ชื่อว่าราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์(ค.ศ. 1501-1722 / ฮ.ศ. 906-1134) ต้นกำเนิดเดิมเป็น “ซูฟี” แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นชีอะฮ์ ดังนั้น ชื่อ ราชวงศ์ “เศาะฟะวียะฮ์”(al-Safawiyah) ขยายมาจากคำนี้นั่นเอง ราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์เกิดขึ้น หลังจากราชวงศ์ตีมูริยะฮ์หมดอำนาจลง รัฐเล็กรัฐน้อยในพื้นที่เปอร์เซียก็ได้รวมตัวกันภายใต้ชาฮู อิสมาอิล ได้ก่อตั้งราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์ เดิมราชวงศ์ นี้เป็นตระกูลเติร์กสาขาอาเซอร์ไบจาน (Armstrong, 2001: 99) ได้เข้ามามีอำนาจในพื้นที่เปอร์เซีย บทบาทสำคัญของราชวงศ์นี้ก็คือการ กำหนดให้แนวทางชีอะฮ์อิหม่าอะฮ์ริยะฮ์¹⁸² เป็นศาสนาประจำรัฐ แม้ว่าก่อนหน้านั้นเคยมีราชวงศ์ อัล-บุวัยฮียะฮ์ที่เป็นชีอะฮ์ปกครองในดินแดนนี้มาก่อนในช่วงก่อนสงครามครูเสดมาแล้วก็ตาม แต่ เป็นชีอะฮ์แบบซัยดียะฮ์¹⁸³ หรือแม้แต่ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ที่เป็นรัฐชีอะฮ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดใน

¹⁷⁹ รู้จักกันในชื่อโลกตะวันตกว่า Tamerlane

¹⁸⁰ อาณาจักรของตีมูร์ สืบทอดมาจากส่วนของอาณาจักรมองโกลในเขตเอเชียกลาง

¹⁸¹ ด้วยเหตุนี้นักประวัติศาสตร์บางคนจึงเรียกราชวงศ์นี้ว่า ตีมูริยะฮ์

¹⁸² หมายถึงชีอะฮ์สิบสองอิมาม โดยนับท่านอะลีเป็นคนหนึ่ง สิ้นสุดลงที่อิมามมะฮ์ดี ที่พวกเขาเชื่อว่าหายตัว ไปและจะกลับมาอีกครั้ง (Glassé, 2003: 232)

¹⁸³ ดังชื่อตามอิมามซัยคุ อิมามคนที่ห้า บางทีเราจึงเรียกว่าชีอะฮ์ห้าอิมาม เพราะการนับอิมามสิ้นสุดลงที่อิมามซัยคุ จึงเป็นคนที่ห้า

ประวัติศาสตร์ที่ได้ปกครองอียิปต์และแอฟริกาเหนือก็เป็นชีอะฮ์แบบอิสมาอีลียะฮ์¹⁸⁴ ดังนั้นราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์ได้นำชีอะฮ์อีกรูปแบบหนึ่งมาทำให้เฟื่องฟูขึ้นในอาณาจักรของเขา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความขัดแย้งต่อมาอีกหลายศตวรรษ ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์คือชาฮ์อิสมาอีลที่ 1 เป็นชีอะฮ์ในอาเซอร์ไบจาน และได้ประกาศให้เป็นรัฐชีอะฮ์เริ่มต้นในเขตอาเซอร์ไบจาน ในปี ค.ศ. 1501(ฮ.ศ.906) และต่อมาในปี ค.ศ. 1502(ฮ.ศ.907)ได้ครอบครองทั่วดินแดนเปอร์เซียและได้ประกาศให้เป็นรัฐชีอะฮ์ทั่วทั้งดินแดน ความต้องการละทิ้งแนวทางอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์นี้เนื่องมาจากไม่ต้องการแนวศาสนาเหมือนกับจักรวรรดิอูมานียะฮ์ เพื่อนำไปสู่การเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์แบบ (al-Nadwī, 1994: 19) ชาฮ์อิสมาอีลจัดตั้งรัฐกระทำในนามของอิมามที่หายตัวไปตามทฤษฎีของชีอะฮ์(Endress, 2002: 127) ดังนั้นเขาจึงใช้วิธีการทุกรูปแบบ รวมทั้งการใช้อำนาจในการเผยแพร่แนวทางชีอะฮ์ และประสบความสำเร็จที่ยากจะหารัฐบาลใดในประวัติศาสตร์ที่เปรียบได้ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงศาสนาเนื่องจากผลประโยชน์ทางการเมือง (al-Nadwī, 1994: 19-20) แต่ความพยายามในการขยายแนวทางชีอะฮ์ก็ชะงักงัน เมื่อปีค.ศ. 1514 (ฮ.ศ. 919) สุลฏอนสตาลิมที่ 1 แห่งราชวงศ์อูมานียะฮ์ได้ทำสงครามหยุดการเผยแผ่อิทธิพลชีอะฮ์ของชาฮ์อิสมาอีลเอาไว้ได้(Armstrong, 2001: 101) อย่างไรก็ตามในยุคสมัยนี้ราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์กลายเป็นจักรวรรดิชีอะฮ์ที่มีอำนาจทางทหารสูงที่ขึ้นกลางระหว่างจักรวรรดิของอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์สองด้าน คือราชวงศ์อูมานียะฮ์ทางด้านตะวันตก และราชวงศ์โมกุลทางด้านตะวันออก

ราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์ตกต่ำและได้สูญเสียบอำนาจให้แก่กะดีร์ ชาฮ์(ค.ศ.1688-1747/ฮ.ศ. 1099 - 1159)ผู้ซึ่งประกาศตัวเป็นชาฮ์คนใหม่ในปี ค.ศ. 1736(ฮ.ศ.1148) แทนที่ราชวงศ์เศาะฟะวียะฮ์ในนามของราชวงศ์อัฟซารียะฮ์¹⁸⁵(al-Nadwī, 1995: 21) นะดีร์ชาฮ์กลายเป็นผู้ปกครองสำคัญคนหนึ่งที่มีอำนาจสูงในยุคสมัยนี้ เขาไม่เพียงแต่ยึดครองดินแดนเดิมของอาณาจักรเศาะฟะวียะฮ์ แต่ยังพยายามบุกอินเดียนเดีย ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่สร้างความอ่อนแอให้กับราชวงศ์โมกุลตอนปลาย และยังได้สร้างความเสียหายในการโจมตีจักรวรรดิอูมานียะฮ์อีกด้วย ในขณะที่เดียวกันราชวงศ์มัมลุกของอียิปต์ที่ขัดแย้งและทำสงครามกับราชวงศ์อิลข่านมานานก็ได้บรรลุสัญญาสงบศึกกันในปีค.ศ.1323(ฮ.ศ.722) แม้ว่าราชวงศ์มัมลุกจะดำเนินต่อมาได้อีกเป็นศตวรรษ แต่มีอำนาจที่จำกัด ต่อมาพ่ายแพ้แก่จักรวรรดิอูมานียะฮ์จากการยึดครองของสุลฏอนสตาลิมที่ 1 ในปี ค.ศ 1517(ฮ.ศ.922) ถือว่าเป็นการสลายไปของราชวงศ์ที่สำคัญอีกราชวงศ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

¹⁸⁴ เป็นชีอะฮ์เจ็ดอิมาม สิ้นสุดการนับอิมามสำคัญตรงคนที่เจ็ด คืออิมามอิสมาอีล (Glassé, 2003: 255)

¹⁸⁵ มาจากชาวเคิร์กเม็นด์ เผ่าอัฟซารุ

3) รัฐมุสลิมที่ในดินแดนใหม่ ๆ

แม้ว่ามองโกลจะทำลายนครหลวงอิสลามอันยิ่งใหญ่อย่างแบกแดดลงไป จนทำให้สถาบันคิลาฟาฮ์อยู่ในภาวะวิกฤติที่สุด อีกทั้งรัฐมุสลิมในอันดาลุสก็ปิดฉากลง แต่ก็ได้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ควบคู่กันอย่างมีสีสันยิ่งนัก นั่นคือได้เกิดรัฐมุสลิมที่เกิดในดินแดนใหม่ ๆ ตั้งแต่แอฟริกาตะวันตกจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในทวีปแอฟริกาตะวันตกในช่วงปีค.ศ. 1235-1645 (ฮ.ศ.632-1054) ปรากฏรัฐที่มีชื่อเสียงและถือว่ามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของแอฟริกาตะวันตกมากที่สุดคือ **อาณาจักรมาลี** รัฐของเผ่ามันดินกา มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองกาว (Gao ปัจจุบันอยู่ในประเทศมาลี) ครอบคลุมภาคเหนือของกินีและภาคใต้ของมาลีในปัจจุบัน เมื่ออาณาจักรมาลีเริ่มตกต่ำ รัฐมุสลิมในแอฟริกาตะวันตกที่มาแทนอาณาจักรมาลีชื่อว่า **อาณาจักรซองกาย (Songhay)** ตั้งชื่อตามเผ่าซองกาย เป็นรัฐที่เกิดขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีเมืองหลวงชื่อว่ากาว(Gao) และเมืองทิมบักตู (Timbaktu) เป็นเมืองทางการศึกษา อาณาจักรซองกายถือว่าเป็นรัฐที่ใหญ่โตกว้างขวางที่สุดรัฐหนึ่งของประวัติศาสตร์แอฟริกา ครอบคลุมเนื้อที่รอบแม่น้ำไนเจอร์(Hiffe, 1995: 72) รัฐมุสลิมที่ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดของแอฟริกาตะวันตกชื่ออาณาจักร โซโคโท(Sokoto)ของเผ่าฟูลานีในปลายศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นรัฐที่เป็นศูนย์กลางสำคัญของอิสลามในพื้นที่แถบนี้ ก่อนที่จะสลายไป เพราะการเข้ามาของกองทัพล่าอาณานิคมตะวันตก(Hiffe, 1995: 170)

ในอีกฟากหนึ่งของโลกมุสลิม คือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้ปรากฏรัฐมุสลิมที่เป็นศูนย์กลางเผยแผ่อิสลามครั้งแรกที่สร้างขึ้นบนแผ่นดินมาตุภูมิคือ**รัฐมะละกา**ในตอนปลายศตวรรษที่ 14 โดยกษัตริย์ปรเมศวร(Parameswara) ซึ่งต่อมาได้รับอิสลามและเปลี่ยนชื่อเป็น**มูฮัมหมัด อิสกันดาร์ ซาห์** เนื่องจากได้แต่งงานกับเจ้าหญิงมุสลิมคนหนึ่งของรัฐปาไซในสุมาตรา(Mutalib, 2008.: 6) มะละกาได้ขยายอาณาเขตออกไปครอบครองรัฐเพื่อนบ้านเช่น ปาหัง เปรักและกลันตัน เป็นต้น ในเวลานั้นมะละกาได้กลายเป็นรัฐที่เข้มแข็งที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐมุสลิมที่รุ่งเรืองถัดมาก็คือ**อาเจะห์**ในด้านตะวันตกของเกาะสุมาตราใน ค.ศ.1514 (ฮ.ศ. 919) ต่อมาใน ค.ศ.1524(ฮ.ศ. 930) อาเจะห์ได้ยึดเมืองปาไซมาจากพวก โปรตุเกส ต่อมารัฐอาเจะห์ก็ยึดดินแดนส่วนใหญ่ที่ก่อนหน้านี้เคยอยู่ภายใต้รัฐสุมาตราปาไซ เมื่อมะละกาบนแผ่นดินใหญ่ถูกยึดครองโดยพวก โปรตุเกสใน ค.ศ.1517(ฮ.ศ.922) พวกพ่อค้ามุสลิมก็ไม่สามารถเข้าถึงได้ ทำให้ธุรกิจต้องย้ายไปอยู่ที่อาเจะห์ ดังนั้น อาเจะห์จึงกลายเป็นเขตที่เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดและกลายเป็นอำนาจคู่แข่งของพวก โปรตุเกสในเอเชียอาคเนย์ รัฐอาเจะห์มีความสัมพันธ์ที่ดีกับจักรวรรดิอูมานียะฮ์ จึงได้รับความช่วยเหลือทางทหาร(Mehden, 1993:2) ส่วนรัฐมุสลิมแรกในเกาะชวาก็คือ**รัฐเดมกิง(Morgan, 1987:**

377) ซึ่งถูกก่อตั้งขึ้นในราว ค.ศ.1500 (ฮ.ศ.905) หลังจากนั้นก็มุ่งหน้าไปยังสุมาตราตอนใต้และเข้ายึดปาเลมบังและญาบิ ใน ค.ศ.1511(ฮ.ศ.916) รัฐเคมังก์ได้ทำสงครามต่อต้าน โปรตุเกสในมะละกา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ รัฐเคมังก์ยังได้ทำสงครามกับรัฐฮินดูแห่งมัชปาหิต(Majapahit)และใน ค.ศ. 1527 (ฮ.ศ.933) และสามารถโค่นอำนาจผู้ปกครองคนสุดท้ายของรัฐนี้ลงได้ ทำให้เคมังก์เป็นรัฐที่มีอำนาจที่สุดในชวา ต่อมารัฐเคมังก์ก็หมดความสำคัญลง ใน ค.ศ.1586 (ฮ.ศ.994) สุลฏอนแห่งเคมังก์ได้ถูกโค่นอำนาจลงโดยแม่ทัพของเขา และหลังจากนั้น แม่ทัพคนนี้ก็ตั้งรัฐมุสลิมมะดาร์รัมขึ้นมา รัฐมุสลิมในหมู่เกาะมลายูปรากฏขึ้นมากมายในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15 – 17 ไม่ว่าในลูกกะ เซเลเบส บอร์เนียว บรูไน ไปถึงดินแดนหมู่เกาะสุดด้านตะวันออก แม้กระทั่งในพื้นที่นอกเขตมลายูก็เกิดรัฐมุสลิมขึ้น เช่น การเกิดรัฐมุสลิมของชาวจามในดินแดนเวียดนามปัจจุบัน การขยายตัวของอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่อิสลามที่แตกต่างจากดินแดนเก่าของอิสลาม ปรากฏการณ์นี้เกิดควบคู่ไปกับการขยายตัวทางพาณิชย์และการล่าอาณานิคมของตะวันตก ทำให้รัฐมุสลิมที่เกิดขึ้นมาต้องเผชิญกับศึกใหญ่โดยทันที มิทันได้พัฒนาศักยภาพและความรุ่งเรืองได้เต็มที่นัก

5.1.2 การขยายตัวของอิสลาม

คลื่นทำลายล้างอิสลามโหมกระหน่ำเข้าสู่ใจกลางโลกมุสลิม ในขณะที่อิรักและชาม ไม่ว่างเว้นการทำศึกกับผู้รุกรานจากภายนอกและการบ่อนทำลายจากภายใน แต่ที่น่าประหลาดอิสลามกลับขยายตัวออกไปในยุคสมัยนี้อย่างกว้างขวาง เส้นทางสำคัญที่นำอิสลามออกไปก็คือการค้าขาย อัลมุอันนิส (Mu'annis, 1980: 22-23) กล่าวว่า “...เรือสินค้าของชาวอาหรับยังได้บรรทุกเอาอิสลามไปยังแอฟริกาตะวันออก ... และยังบรรทุกอิสลามไปสู่ชายฝั่งทะเลของอินเดียด้านตะวันออก และไปยังอินโดนีเซีย กระทั่งไปไกลถึงทางตอนเหนือของหมู่เกาะฟิลิปปินส์” การขยายตัวของอิสลามในยุคแรกเป็นการพิชิต(al-Fath)ผ่านการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมในโลกยุคโบราณ แต่การพิชิตอิสลามผ่านเส้นทางการค้าได้เติบโตเป็นเส้นทางหลักของยุคสมัยนี้ นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญมากในการสร้างศูนย์กลางการแพร่หลายอิสลามคือ การทำฮัจญ์ ซึ่งได้กลายเป็นที่พบปะนานาชาติของมุสลิมทั่วโลก(Mu'annis, 1980: 24)

5.1.2.1 อิสลามในอินเดีย

ในขณะที่อิสลามได้ปรากฏขึ้นมาในคาบสมุทอาหรับ ในอินเดียศาสนาฮินดูได้แทนที่ศาสนาพุทธทั่วทั้งชมพูทวีป แม้ว่าศาสนาพุทธจะมาหลัง แต่ก็สลายบทบาทไปจากอินเดีย ส่วนคริสต์ศาสนาได้มาถึงก่อนอิสลาม แต่ก็จำกัดอยู่ในชายฝั่งแถบมาลาบาร์(Hunter, 2005: 268)

กระนั้นไม่ถึงศตวรรษศาสนาอิสลามก็ได้เข้าสู่ชมพูทวีปในเขตพื้นที่ด้านตะวันตกถึงเทือกเขาฮินดู กูช การเริ่มต้นของอิสลามเข้ามาโดยผู้บัญชาการหนุ่มมุสลิมชื่อว่า มุฮัมมัด อิบน์ กอลิม ในปีค.ศ. 711 เขาได้พิชิตดินแดนในส่วนของแคว้นสินธุรวมทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ของรัฐปัญจาบ(Morgan, 1987: 297) อย่างไรก็ตาม การพิชิตที่สำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงคือช่วงศตวรรษที่ 11 โดยสุลต่าน มะหฺมูด แห่งฆอซนีย จากอัฟกานิสถาน(Annemarie,1982.:2) และถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นประวัติศาสตร์ของมุสลิมในอินเดียอย่างแท้จริง และเป็นการยุติบทบาทการปกครองของมุสลิม อารับลงโดยสิ้นเชิง(Morgan,1987:40) เมื่อสุลต่านมะหฺมูดได้นำกองทัพมุสลิมบุกเข้ายึด แคว้นปัญจาบของอินเดียไว้ได้ เหตุการณ์นั้นเปรียบเสมือนกับการทะลุผ่านกำแพงอินเดียได้แล้ว เพราะหลังจากที่ปัญจาบเริ่มตกอยู่ภายใต้การปกครองของนักปกครองมุสลิม ดังนั้น ไม่ยากที่นักปกครองมุสลิมคนอื่นจะเข้ามาสู่อินเดียภายในได้ ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 สุลต่านมุฮัมมัด อัล-นูริย ซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศอัฟกานิสถานได้ขยายเขตปกครองของมุสลิม จากปัญจาบลงไป ถึงเบงกอล หลังจากนั้นนักปกครองชาวมุสลิมก็ได้สถาปนากรุงเดลี ให้เป็นศูนย์กลางแห่งการปกครองของชาวมุสลิม(Hunter, 2005: 277-278) อำนาจการปกครองได้ผลัดเปลี่ยนไปยังมุสลิมราชวงศ์อื่น ๆ จวบจนราชวงศ์โมกุลได้สร้างจักรวรรดิอันเกรียงไกรขึ้นปกครองทั่วทั้งอินเดีย

ก่อนอิสลามเข้ามาสังคมฮินดูเป็นสังคมหลักของอินเดียจนเกือบจะเป็นสังคมเดี่ยว อาจมีผู้นับถือศาสนาเชน พุทธ และโซโรแอสเตอร์อยู่ประปราย แต่หลังจากอิสลามเข้ามา สังคมอิสลามได้เข้ามาแทนที่สังคมเดิมในหลาย ๆ พื้นที่ โดยเฉพาะรัฐในริมขอบของชมพูทวีป จนทำให้สังคมมุสลิม กลายเป็นสังคมอันดับสองของอนุทวีปแห่งนี้ไป อย่างไรก็ตาม ฮินดูก็ยังคงเป็นสังคมใหญ่ที่ครอบครองพื้นที่ด้านในของทวีปอย่างมีเสถียรภาพ ประเด็นสำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ก็คือ ในยุคนี้อิสลามในอินเดียได้กลายเป็นศูนย์กลางของมุสลิมขนาดใหญ่แหล่งที่สองรองจากดินแดนในตะวันออกกลางอย่าง ที่มีอากปฏิสไรต์ได้เลย อุละมาอ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอินเดียมีจำนวนมาก จนกลายเป็นศูนย์กลางความคิด และปัญญาใหม่ ๆ อิสลามในอินเดียยังเป็นการผสมผสานทางภาษาที่มีเอกลักษณ์พิเศษ ไม่ว่าจะภาษา อารับ ภาษาเปอร์เซีย และภาษาเติร์ก ภาษาอารับนั้นเป็นภาษาทางศาสนาโดยตรง ภาษาเปอร์เซียนำเข้ามาโดยผู้พิชิตจากอัฟกานิสถานคือมะหฺมูด อัล-ฆอซนีย ซึ่งได้กลายมาเป็นภาษาที่ถูกใช้บริหารกิจการของผู้ปกครองมุสลิมในอินเดียอีกหลายศตวรรษต่อมา ภาษาเติร์กถูกพูดโดยจักรพรรดิราชวงศ์โมกุล ซึ่งต่อมาได้เกิดภาษาใหม่ที่ผสมผสานกันระหว่างภาษาพื้นเมืองและภาษาของมุสลิมผู้พิชิตเรียกว่า ภาษาอูรดู ที่ถูกใช้เป็นภาษาวรรณกรรมชั้นสูงในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียตลอดคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด(Annemarie,1982.:) การปรากฏตัวของอิสลามในอินเดียถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนอย่างยิ่ง อิสลามอยู่ร่วมกับศาสนาพื้นเมืองเดิมคือฮินดูมาตลอดพันปี โดยที่ชาวฮินดูยังคงเป็นคนส่วนใหญ่ตลอดมา ความสัมพันธ์นี้เป็นปัจจัยการแสดงออกของมุสลิมในอินเดีย ทำให้สภาพสังคมของมุสลิมในอินเดีย และการฟื้นฟูอิสลามมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนใคร

5.1.2.2 อิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บรรยากาศในหมู่เกาะอินโดนีเซียก่อนเข้ามาของอิสลามเต็มไปด้วยศาสนาสันตติเยศนาอินดู-พุทธ อาณาจักรที่สำคัญในดินแดนนี้คือศรีวิชัย(Srivijaya) แม้ว่าจะล่มสลายไปในคริสต์ศตวรรษที่ 13 แต่ก็ยังทิ้งอิทธิพลทางศาสนาไว้อย่างแน่นอนหา ในขณะที่ดินแดนด้านสุวรรณภูมิก็เริ่มตอบรับศาสนาพุทธแบบเถรวาท จนได้กลายเป็นแนวศาสนาที่มีอิทธิพลแพร่ขยายกว้างขวาง นักวิชาการยังคงมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับช่วงเวลาที่ยุโรปเริ่มเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมไปถึงกลุ่มเผยแพร่ศาสนาที่เข้ามาในดินแดนนี้ มีข้อสันนิษฐานทั้งจาก อินเดีย จีน และคาบสมุทรมลายู (Mutalib, 2008: 3) อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่า เส้นทางเข้าของอิสลามในดินแดนนี้ผ่านทางการค้าเป็นสำคัญ ไม่ได้มีการช่วยเหลือจากอำนาจการปกครองใดๆ (Arnold, 1913: 363) ส่วนช่วงเวลาที่น่าจะน่าของการเข้ามาของอิสลามนั้น มีทัศนะที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องกันก็คือ อิสลามได้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ดังรายงานของนักเดินทางเช่น อิบน์ บัฏฏูฏฏูฏฏู และนายพลเรือเอกโฮของจีนว่า เมืองปาไซ¹⁸⁶เป็นที่รู้จักกันดีของมุสลิมในตะวันออกเฉียง โดยเฉพาะในมังกะฮะและในอียิปต์แล้ว(Mutalib,2008: 4) อย่างไรก็ตามจากรายงานของอิบน์ บัฏฏูฏฏูฏฏู ยืนยันว่า มุสลิมจะอาศัยอยู่บริเวณชายฝั่ง แต่พื้นที่ด้านในนั้นยังเป็นถิ่นของคนไม่ใช่มุสลิมอยู่ (Tarling, 1992: 513) สอดคล้องกับรายงานของมาร์โค โปโล (Marco Polo) นักเดินทางชาวเวนิซที่ใช้ชีวิตอยู่ห้าเดือนในแถบชายฝั่งตอนเหนือของเกาะสุมาตราในปี ค.ศ. 1292 (ศ.ศ.691) ได้บันทึกว่าชาวพื้นเมืองทั้งหมดเป็นพวกภูษารูปเคารพ ยกเว้นรัฐเล็กๆ ที่อยู่มุมทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเท่านั้น (Arnold, 1913:367) แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงผู้คนมาสู่อิสลามนั้นยังอยู่ในระดับเริ่มต้นเท่านั้น

การปรากฏตัวของอิสลามเริ่มเห็นชัดเจน เกิดจากการเคลื่อนไหวจากรัฐปาไซเข้าไปสู่เมืองท่าสำคัญในคาบสมุทรมลายู คือเมืองมะละกา ซึ่งได้กลายมาเป็นศูนย์กลางอิสลามที่สำคัญของภูมิภาคนี้ทั้งหมดตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 15 (Morgan,1987:82) เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ก็คือ การที่กษัตริย์**ปรเมศวร**(Parameswara) ของมะละกาได้เข้ารับอิสลามในปี ค.ศ. 1414 (ศ.ศ.816) และในสมัยการปกครองของกษัตริย์มูฮัมหมัด ฟิร ซาฮ์(ค.ศ. 1446 - ค.ศ.1459/ศ.ศ. 849-863) อิสลามก็ถูกประกาศให้เป็นศาสนาของรัฐ (Mutalib,2008: 6) คริสต์ศตวรรษที่ 15 ถือเป็นยุคสมัยแห่งการตื่นตัวของอิสลามหลังจากที่มองโกลทำลายแบกแดด เพราะในปี ค.ศ 1453 (ศ.ศ.856)สุลطان**มูฮัมหมัด อัล-ฟาติหุ**ได้พิชิตนครคอนสแตนติโนเปิล และได้สร้างมันให้เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมและการศึกษาอิสลาม เป็นเวลาเดียวกับที่มะละกาได้กลายเป็นศูนย์กลางอิสลามที่เข้มแข็งเช่นกัน จึงมีส่วนในการตื่นตัวนี้เพราะถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของประชาชาติอิสลาม **ภาษามลายู**ที่เขียน

¹⁸⁶ เป็นเมืองที่อยู่ในชายฝั่งตอนเหนือของเกาะสุมาตรา มีชื่อเรียกอีกชื่อว่า Samudera หรือ Samudera-Pasai

ด้วยอักษรอาหรับ(ที่เรียกว่า ญาวิ)แพร่หลายอย่างรวดเร็วผ่านศูนย์กลางของรัฐมะละกา เพราะว่าภาษามลายูเป็นทั้งภาษาการค้าและภาษาพูดของรัฐมะละกา สถานะพิเศษของภาษามลายูแสดงให้เห็นได้จากคำสั่งของผู้ปกครองเมือง Bima¹⁸⁷ ในปี ค.ศ. 1645(ฮ.ศ.1054) ที่สั่งให้การบันทึกต่าง ๆ ใช้ภาษามลายู (Tarling, 1992: 517) จากสุมาตราอิสลามก็ได้เข้าไปสู่ชวา และหมู่เกาะมะลุกุในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ต่อมาอิสลามได้แพร่ขยายมายังสุลาเวสีในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 17 ก็ขยายไปถึงมากาซาร์(Brown, 2003: 32) แม้ว่ามะละกาจะถูกยึดครองโดยโปรตุเกสในปี ค.ศ. 1511 (ฮ.ศ.957) รัฐมุสลิมในชวาก็ยังไม่สามารถเป็นศูนย์กลางทดแทนได้ การเป็นศูนย์กลางทางศาสนากลับย้ายกลับไปยังเกาะสุมาตรา โดยรัฐที่มีอิสลามเป็นศูนย์กลางปกครองที่เข้มแข็งคือ รัฐอาเจะห์ ทำให้อิสลามได้แพร่ขยายจากพื้นที่ชายฝั่งลึกเข้าไปในใจกลางแผ่นดิน ตลอดยุคสมัยนี้อิสลามได้ปักหลักหยั่งรากลึกสู่พื้นที่หมู่เกาะมลายูและคาบสมุทรมลายู โดยกระจายไปทั่วทั้งภูมิภาคพร้อม ๆ กับการเข้ามาของชาติตะวันตกโดยเฉพาะ โปรตุเกส สเปน และดัตช์ ที่มีเพียงแค่ค้าขาย และล่าอาณานิคมเท่านั้น แต่ยังสามารถเผยแผ่คริสต์ศาสนาอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ไม่ประสบผลมากนัก (Morgan, 1987: 83) ยกเว้นในเขตหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในตะวันออกสุดของหมู่เกาะมลายู ในขณะที่รัฐทางตอนเหนือในเขตสุวรรณภูมิได้เปลี่ยนแนวศาสนาพุทธแบบมหายานมาเป็นพุทธแบบเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ความหนาแน่นมุสลิมจะมีมากที่สุดในเขตตะวันตกของภูมิภาคและกระจายตัวเบาบางลงเรื่อยจนไปถึงฟิลิปปินส์ที่มีสัดส่วนมุสลิมน้อยลงมาก เช่นเดียวกันมุสลิมก็หนาแน่นในตอนใต้ของภูมิภาคและเบาบางลงเมื่อขยับขึ้นไปทางด้านเหนือในเขตสุวรรณภูมิ อย่างไรก็ตาม การมาของอิสลามทำให้แผนที่ทางวัฒนธรรมเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง แต่เดิมภูมิภาคแถบนี้เป็นเขตอิทธิพลทางศาสนาแบบอินเดีย คือพราหฺม-พุทธ แต่ได้เปลี่ยนให้อิสลามเป็นศาสนาที่มีผู้สังกัดมากที่สุดของภูมิภาคนี้ตั้งแต่ยุคนั้นเป็นต้นมา

5.1.2.3 อิสลามในแอฟริกา

การเข้ามาของอิสลามในแอฟริกาแบ่งเป็น 3 ทิศทางใหญ่ ๆ เริ่มต้นทิศทางแรกนับตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มของอิสลาม เมื่อมุสลิมได้อพยพลี้ภัยไปยังอียิปต์และต่อมาได้ขยายดินแดนไปสู่อียิปต์และแอฟริกาเหนือ ระยะเวลาเป็นการก่อตัวของอาณาจักรที่ผสมผสานระหว่างชาวอาหรับเบอร์เบอร์ ทิศทางที่สองเป็นการขยายตัวไปสู่ดินแดนของชนเผ่าพื้นเมืองด้านล่างของทะเลทรายซารา่า ผ่านทางเผ่าเบอร์เบอร์ ต่อมาได้เกิดอาณาจักรอิสลามที่ยิ่งใหญ่และรุ่งเรืองมากมายในพื้นที่รอบแม่น้ำไนเจอร์ ทิศทางที่สามเป็นการขยายตัวของอิสลามไปสู่ชนเผ่าพื้นเมืองริม

¹⁸⁷ เป็นเมืองชายฝั่งตะวันออกของเกาะ Sumbawa ปัจจุบันอยู่ในจังหวัด West Nusa Tenggara ของอินโดนีเซีย ตอนกลาง ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองมะละกามาก

ชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ด้านแอฟริกาตะวันออก โดยผ่านทางอาณาจักรอาหรับจากโอมานที่ได้ขยายอำนาจมายังแถบนี้ และได้เกิดอาณาจักรอิสลามขึ้นตามหมู่เกาะและริมชายฝั่งของชาวพื้นเมืองเอง ในยุคสมัยนี้อิสลามจึงได้กลายเป็นศาสนาที่เด่นและมีอิทธิพลที่สุดในสามพื้นที่ใหญ่ ๆ ของแอฟริกา คือ 1)แอฟริกาเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ 2)แอฟริกาตะวันตก และอาศัยอย่างหนาแน่นในบริเวณใต้ทะเลทรายซาฮารา 3)แอฟริกาตะวันออก และหนาแน่นในบริเวณชายฝั่งและหมู่เกาะ¹⁸⁸ สำหรับอิสลามในส่วนใหญ่ของแอฟริกาเหนือได้กระจายตัวไปตั้งแต่ยุคแรกและขยายตัวไปในช่วงกระแสที่ผันผวน ส่วนการขยายตัวในแอฟริกาตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มต้นในช่วงกระแสที่ผันผวนแต่ได้รุ่งเรืองขึ้นในยุคนี้เอง ในส่วนนี้จะศึกษาภาพรวมของการขยายตัวของอิสลามในสองทิศทางหลัง

ก) พื้นที่ตอนใต้ทะเลทรายซาฮาราในเขตแอฟริกาตะวันตก

ชาติพันธุ์มุสลิมที่เด่นที่สุดในเขตนี้คือ เผ่าเฮาซา¹⁸⁹ ซึ่งได้เข้ารับอิสลามในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 และในคริสต์ศตวรรษที่ 12 เผ่าเฮาซากลายเป็นเผ่าที่มีอำนาจหลักในเขตแอฟริกาตะวันตก ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15 เผ่าเฮาซาได้นำตัวอักษรอาหรับ ไปเขียนภาษาตัวเอง ทำให้มีความก้าวหน้าในทางวรรณกรรมสูงกว่ากลุ่มชนอื่น ๆ และสามารถรวบรวมงานด้านประวัติศาสตร์ได้จำนวนมาก เฮาซาเป็นเผ่าหลักในการเปลี่ยนแอฟริกาตะวันตกให้กลายเป็นอิสลาม ผ่านเส้นทางการค้าขาย ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เผ่าฟูลานีได้เปิดสงครามกับเผ่าเฮาซา (Ilfie, 1995: 169) และได้เข้าผสมผสานกับเผ่าเฮาซา พร้อมกับรับเอาศาสนาและภาษาของเผ่าเฮาซาไปด้วย ทำให้ภาษาเฮาซาได้รับความนิยมมากขึ้นจนกลายเป็นภาษา *lingua franca* (ภาษาที่ถูกยอมรับให้ใช้ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกัน) ที่นิยมมากที่สุดใแอฟริกาตะวันตก เผ่าฟูลานีได้สถาปนาอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ต่อมาในชื่อของอาณาจักรโซโกโท (Sokoto) ซึ่งได้สนับสนุนอิสลาม ทำให้เกิดอูลมะฮ์ขึ้นมามากมาย หนึ่งในนั้นเป็นนักฟื้นฟูอิสลามคนสำคัญคนหนึ่งคือ อูษมาน ดานโฝลิโอ (ค.ศ 1754 – 1817/ศ.ศ. 1167-1234)¹⁹⁰ ซึ่งได้สนับสนุนการปฏิรูปพื้นที่อิสลามขึ้น

¹⁸⁸ ทวีปแอฟริกาแบ่งออกเป็น 5 ภูมิภาค คือ 1)แอฟริกาเหนือ 2)แอฟริกาตะวันตก, 3)แอฟริกาตะวันออก 4)แอฟริกากลาง 5)แอฟริกาใต้ ประชากรมุสลิมเป็นคนส่วนใหญ่ใน 3 เขตแรก ส่วนชาวคริสเตียนเป็นประชากรส่วนใหญ่ใน 2 เขตหลัง และยังมีพวกนับถือผีและบรรพบุรุษอีกจำนวนมากปะปนอยู่ใน 4 เขตหลัง อย่างไรก็ตามเมื่อรวมทุกเขตแล้ว มุสลิมเป็นคนส่วนใหญ่ของทวีปนี้

¹⁸⁹ ชาวเฮาซา (al-Hāwzā) ปัจจุบันชนเผ่านี้มีประมาณ ไม่น้อยกว่า 30 ล้าน กระจายตัวอยู่หลายประเทศในเขตแอฟริกาตะวันตก เป็นประชากรหลักของประเทศไนเจอร์ และเป็นประชากรกลุ่มสำคัญที่สุดของไนจีเรีย (Mu'annis, 1980: 160)

¹⁹⁰ ชื่อที่เรียกตรงตัวภาษาอาหรับคือ 'Uthmān ibn Fudī เป็นปราชญ์นักฟื้นฟูในภูมิภาคนี้ เป็นคนเผ่าฟูลานี เป็นนักเทศนาธรรม และนักเขียนที่มีผลงานหลายเล่ม ทั้งภาษาอาหรับและภาษาพื้นเมือง (Bonner, 2006: 151-152)

(Ruthven, 2004:74)ในช่วงเวลานั้นเผ่าต่าง ๆ ในแอฟริกาตะวันตกได้เข้ารับอิสลามจำนวนมาก เขา ยังได้จัดองค์กรที่มีอำนาจเพียงหนึ่งเดียวในการรวมชุมชนที่กระจัดกระจายเหล่านี้เข้าด้วยกัน (Arnold, 1913:323-324) ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา อิสลามจึงถูกนำเสนออย่างเช่นใน เขตเฮซาซา(Hausaland)ที่เน้นการเผยแผ่อิสลามอย่างเอาจริงเอาจัง ผ่านการขยายตัวทางการค้าและ การเมือง ดังนั้น ยุคสมัยนี้จึงเป็นสมัยที่ชนพื้นเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำไนเจอร์ในแอฟริกาตะวันตกได้ มาเป็นมุสลิมและพัฒนาพื้นที่ของตน จนกลายเป็นยุคสมัยที่มีความก้าวหน้าที่สุดแห่งหนึ่งในทวีป แอฟริกา

ข) พื้นที่ชายฝั่งมหาสมุทรอินเดียในเขตแอฟริกาตะวันออก

อิสลามได้เข้ามาในริมชายฝั่งมหาสมุทรอินเดียของแอฟริกาตะวันออกผ่านชาว อาหารับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 โดยการค้าขาย การติดต่อกับชาวพื้นเมืองทำให้อิสลามเริ่มเป็นที่ สนใจและได้มีการเข้ารับอิสลามจำนวนมาก กลุ่มชาติสำคัญในแอฟริกาตะวันออกคือ เผ่าบันตู ซึ่ง เป็นเผ่าใหญ่ที่แยกสาขาออกมาหลายได้ติดต่อกับมุสลิม เมื่อได้เข้ารับอิสลามจึงได้เกิดการแต่งงาน ข้ามชาติพันธุ์กับชาวอาหรับ และกลุ่มนี้ได้พัฒนาภาษาบันตูผสมกับภาษาอาหรับจนกลายเป็นภาษา ใหม่ที่รู้จักกันในชื่อภาษาสวาฮีลียุ มุสลิมกลุ่มใหญ่ในแอฟริกาตะวันออกจึงเป็นกลุ่มชาวบันตูที่พูด ภาษาสวาฮีลียุ¹⁹¹และเป็นภาษาที่ใช้ทั่วไปในแอฟริกาชายฝั่งตะวันออก(Morgan, 1987:81) ในศตวรรษที่ 12 กลุ่มชาวสวาฮีลียุปรากฏตัวอย่างโดดเด่นในบริเวณชายฝั่งแอฟริกาตะวันออก ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมืองริมชายฝั่งของพวกสวาฮีลียุมีชื่อเสียงในการ ค้าขายไปทั่วโลก ในปลายศตวรรษที่ 15 โปรตุเกสได้เข้ามายังดินแดนชายฝั่งแอฟริกาตะวันออก และได้ยึดครองดินแดนของชาวสวาฮีลียุ แต่ต่อมาชาวอาหรับจากโอมานได้เข้ามาควบคุมแทน ในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 ทำให้ดินแดนแถบนี้ในระยะต่อมาต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร โอมาน ไม่น้อยกว่าหนึ่งศตวรรษ

5.1.2.4 อิสลามในภูมิภาคอื่นๆ

แม้อาณาจักรอิสลามแห่งสเปนจะจบลงอย่าง โศกนาฏกรรมที่เสร์ราสลดสำหรับ มุสลิม แต่ในที่สุดอิสลามก็เริ่มขยายตัวไปสู่อีกด้านหนึ่งของยุโรป คือในทิศตะวันออก ผ่านการ

¹⁹¹ คำว่าสวาฮีลียุ แปลงมาจากภาษาอาหรับ หมายถึง ชายฝั่ง ปัจจุบันผู้ที่พูดภาษานี้กระจ่ายไปหลายประเทศ มีผู้ พูดเป็นภาษาที่หนึ่ง ไม่น้อยกว่า 10 ล้าน และรวมผู้พูดเป็นภาษาที่สองแล้วไม่น้อยกว่า 50 ล้านคน ภาษานี้เป็น ภาษาราชการในประเทศแทนซาเนียและเคนยาอยู่กับภาษาอังกฤษ และนิยมพูดในหลายประเทศของแอฟริกา ตะวันออกอื่นๆ

ขยายอิทธิพลของราชวงศ์อูมานีเยะฮุเติร์ก อิสลามได้รับการตอบรับจากชาวยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ หรือคาบสมุทรบอลข่านจำนวนไม่น้อย การเข้ารับอิสลามจำนวนมากเกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1354 – 1804 หลังการพิชิตของสุลต่านอัล-ฟาติหุ (Norris, 1993: 265) กลุ่มชาวอัลบาเนีย¹⁹² เป็นชนชาติสำคัญที่ได้หันมารับอิสลามผ่านทางอูมานีเยะฮุเติร์ก เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ชาวอัลบาเนียส่วนใหญ่หันรับอิสลาม ส่วนน้อยยังคงถือศาสนาเดิมคือคริสต์นิกายคาทอลิกอยู่ (Arnold, 1913: 192) ชาวบอสเนีย¹⁹³ เป็นชาติสำคัญอีกชาติหนึ่งในคาบสมุทรบอลข่านที่ได้รับอิสลามในช่วงการเข้ามาของจักรวรรดิอูมานีเยะฮุ การเข้ารับอิสลามเกิดขึ้นอย่างสันติหลังจากการพิชิตในปีค.ศ. 1463 (Norris, 1993: 7)

อิสลามยังไปไกลถึงดินแดนตะวันออก แม้จะนับได้ว่าไม่มีการเผยแพร่อิสลามในดินแดนเหล่านี้เป็นรูปธรรมเลย แต่อิสลามก็ขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปในประเทศจีน เริ่มตั้งแต่สมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะลี อิบนุ อับดุลมาลิกแห่งราชวงศ์อูมานีเยะฮุผ่านแม่ทัพคนสำคัญคือ กุฎัยบะฮ์ อิบนุ มุสลิม ที่ได้เข้าไปครอบครองพื้นที่บางส่วนในแคว้นซินเกียง (Mu‘annis, 1980: 65) ปัจจุบันในประเทศจีนมีชาวมุสลิมที่ใช้ภาษาจีนอยู่จำนวนหลายล้านที่เรียกว่า ชาวฮุย (Hui) ซึ่งเป็นกลุ่มชาวจีนพื้นเมืองที่ผสมผสานมุสลิมชาวอาหรับและชาวเปอร์เซีย ที่เข้ามาในดินแดนจีนตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่เจ็ดและแปด (Ahmed, 1989: 110) ในประเทศจีนยังมีมุสลิมอีกจำนวนมากที่ไม่ได้พูดภาษาจีน และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ไม่น้อย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตตุรกีสถาน (ซินเกียง) ของจีน ซึ่งเป็นจังหวัดปกครองตนเองขนาดใหญ่ในภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือของจีน (Ahmed, 1989: 110)

5.1.3 จุดเปลี่ยนของยุคสมัย

อิสลามยังขยายตัวไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ อีกหลายพื้นที่ แม้จะไม่ตึกคักเท่ากับในแอฟริกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกตาม แต่ขณะที่อิสลามขยายตัวออกไปในโลกว่า (เอเชีย แอฟริกา ยุโรป) ทางยุโรปกลับได้ค้นพบโลกใหม่คือทวีปอเมริกา ซึ่งได้กลายเป็นเขตอิทธิพลของยุโรปในเวลาต่อมาที่ทำให้ดุลอำนาจของโลกเปลี่ยนไปอย่างถึงระดับรากฐาน จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่นี้เริ่มในยุโรป นั่นคือมีการตื่นตัวทางศิลปวิทยาการ การพาณิชย์ และการสร้างอาณานิคม ในขณะที่โลกมุสลิมกำลังลู่สู่กระแสที่ห่างไกลจากคำสอนอิสลาม

¹⁹² เป็นชาวยุโรปที่พูดภาษาอัลบาเนีย ปัจจุบันคือชนส่วนใหญ่ในประเทศอัลบาเนีย และอีกส่วนอาศัยเป็นประชากรหลักในจังหวัดโคโซโวของประเทศเซอร์เบีย ซึ่งต่อมาได้ประกาศแยกตัวเป็นเอกราชเมื่อปี ค.ศ. 2008

¹⁹³ ชาวยุโรปที่พูดภาษาในตระกูลสลาฟแบบหนึ่ง เรียกว่า ภาษาบอสเนีย ซึ่งสามารถเข้าใจร่วมกันกับภาษาของชาวเซอร์เบีย และชาวโครเอเชีย ที่อยู่ในบริเวณคาบสมุทรบอลข่านด้วยกันได้ ชาวบอสเนียเป็นมุสลิม ส่วนชาวเซอร์เบียเป็นคริสต์แบบออร์ทอด็อกซ์ ชาวโครเอเชียเป็นคริสต์แบบคาทอลิก

5.1.3.1 ความเจริญเติบโตของชาติต่างๆในยุโรป

ก่อนเข้าสู่ยุคใหม่ของยุโรป ยุคก่อนหน้านั้นนักประวัติศาสตร์ยุโรปเรียกว่า ยุคกลาง (Middle Ages) ที่เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นระยะเวลา 1 พันปีที่ศาสนจักรมีกำลังและอิทธิพลเป็นหนึ่งเดียวกันทั่วยุโรป วัฒนธรรมที่มีแหล่งกำเนิดจากคริสต์ศาสนาได้แผ่เข้าครอบคลุมชีวิตในทุกด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร เมื่อยุโรปหลุดพ้นจากยุคสมัยกลาง พวกนักปราชญ์ยุโรปเห็นว่ายุโรปควรจะได้กลับคืนสู่ศิลปวิทยาการของกรีกและโรมันโบราณอีกครั้ง จึงได้เรียกชื่อยุคสมัยที่ผ่านมานั้นว่า ยุคกลาง (Middle Ages) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นช่วงเวลาท่ามกลางการเสื่อมสลายของศิลปวิทยาการของกรีกและโรมันโบราณ จนกระทั่งศิลปวิทยาการนั้นกลับฟื้นขึ้นมาอีกในยุคของพวกเขาตน จึงเรียกยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) แต่ความจริงแล้วยุคกลางเป็นรากฐานให้เกิดยุคสมัย ปัจจุบันสำคัญที่ยุคกลางเป็นยุคที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้มียุคการฟื้นฟูศิลปวิทยาการได้ ก็คือการนำวิทยาการต่าง ๆ และตำราของมุสลิมกลับมายังยุโรป โดยเฉพาะการได้อยู่ร่วมกับอารยธรรมอิสลามในอันดาลุส (Muhasinah, 2002 :292) และในเกาะซิซิลี (Sicily)¹⁹⁴ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตอนใต้ของอิตาลี (al-Jamal, 2000 :7) รวมทั้งระหว่างสงครามครูเสดนั้น พวกนักบวชคริสต์ได้คัดลอกเก็บรักษาตำราต่าง ๆ ที่ได้จากฝ่ายมุสลิม บางเล่มก็ถูกแปลจากภาษาอาหรับมาเป็นภาษาละติน (Muhasinah, 2002 : 292) ซึ่งได้กลายมาเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ยุคการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ในเวลาต่อมา William Montgomery Watt (Watt, 1972 : 84) กล่าวถึงความสำคัญของมุสลิมที่ส่งผลกระทบต่อยุโรปเอาไว้ว่า

“หากใครจับความเข้าใจต่อทุกแง่มุมของการเผชิญหน้าในยุคกลางระหว่างคริสต์ศาสนากับอิสลามได้แล้ว จะเป็นที่ยืนยันว่าอิทธิพลของอิสลามที่มีต่ออาณาจักรคริสเตียนตะวันตกนั้นยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ได้ตระหนักอยู่ ไม่เพียงแต่สิ่งที่อิสลามได้มีส่วนร่วมทั่วยุโรปในผลิตผลทางด้านวัตถุต่างๆ หรือการค้นพบทางเทคโนโลยีทั้งหลายเท่านั้น และไม่เพียงแต่การที่อิสลามได้เร่งเร้าปัญญาของยุโรปในสนามของวิทยาศาสตร์และปรัชญาเท่านั้น แต่ยังได้กระตุ้นยุโรปให้ทำการสร้างภาพใหม่ให้กับตนเองอีกด้วย”

ก) การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการหรือยุคเรอเนซองซ์ (Renaissance) เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในทวีปยุโรป ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมยุคใหม่ ยุคฟื้นฟู

¹⁹⁴ เรียกในภาษาอาหรับว่า Şaqlīyah (al-Jamal, 2000 :7)

ศิลปวิทยาการถือว่าเป็นยุคที่เชื่อมระหว่างยุคกลาง(Middle Age) และยุคใหม่(Modern Age)ของยุโรป การเริ่มต้นของยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเริ่มต้นในประเทศอิตาลี(al-Jamal,2000:13) ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 รวมเวลาประมาณสามร้อยปี (เจริญ, 2544: 171) จากนั้นได้เริ่มแพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่นๆของยุโรป ลักษณะที่สำคัญ คือ ความสนใจศึกษาคุณค่าของผลงานและกิจกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง สนใจศึกษาวิทยาการทางโลกแบบใหม่ๆเพิ่มมากขึ้น เป็นยุคที่นักปรัชญาตะวันตกได้รับแนวคิดใหม่จากโลกภายนอก แสดงให้เห็นการยอมรับวัฒนธรรมของคนชาติอื่นๆมากขึ้น ในยุคนี้มีการเสนอแนวความคิดเพื่อนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบมากขึ้น

ข) ลัทธิพาณิชย์นิยมและการค้นพบโลกใหม่

ชาวยุโรปเริ่มกระตือรือร้นมากในการเดินทางค้นหาเส้นทางตามมุมโลกต่าง ๆ ความพยายามที่จะอ้อมโลกทำให้ค้นพบทวีปอเมริกา และเนื่องจากมีการค้นพบดินแดนใหม่หรือโลกใหม่นี้เอง ทำให้ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 รัฐบาลของประเทศในยุโรปตะวันตกพยายามเข้ามามีส่วนในการควบคุมพัฒนาการทางเศรษฐกิจ William Montgomery Watt (Watt , 1996 : 131) กล่าวไว้ว่า

“จากมุสลิมที่ชาวยุโรปตะวันตกได้เรียนรู้วิธีการพัฒนาการเดินเรือ และในสิ่งที่ได้รับนี้ก็ช่วยพวกเขาให้สามารถสร้างเรือที่สามารถข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกและมหาสมุทรอื่นๆ ได้ สิ่งนี้้นำพวกเขาไปสู่การค้นพบอเมริกา โดย Columbus ในปี ค.ศ. 1429, ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมและยุโรปยิ่งสำคัญขึ้นไปอีกในกรณีของการค้นพบโดย Vasco da Gama ในปี ค.ศ. 1498 ต่อเส้นทางทางแหลม Good Hope ในอินเดียตะวันออก(หมายถึงทางมหาสมุทรอินเดีย) สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเจริญเติบโตของการค้าที่ยิ่งใหญ่ผ่านเส้นทางนี้ แต่เป็นการค้าที่อยู่ในมือของชาวยุโรปทั้งสิ้น”

รัฐบาลของยุโรปตะวันตกแทบทุกประเทศได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่เรียกกันว่า “ลัทธิพาณิชย์นิยม”(Mercantilism) เป็นชาตินิยมทางเศรษฐกิจ(Economic Nationalism)ซึ่งเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งเสริมความยิ่งใหญ่ของรัฐ

ค) ลัทธิอาณานิคม

ลัทธิพาณิชย์นิยมต้องการให้มีการผลิตสินค้าขึ้นภายในประเทศให้มากที่สุดที่จะพึ่งตัวเองได้โดยไม่ต้องอาศัยสินค้าจากต่างประเทศ เมื่อเป็นเช่นนี้แทบทุกประเทศในยุโรปจึงพยายามที่จะ

แข่งขันกันยึดครองดินแดนใหม่ (Colonialism)¹⁹⁵ เพื่อที่จะแสวงหาทองคำและเงินส่งกลับมายังเมืองแม่ นอกจากนี้ดินแดนที่ไปตั้งอาณานิคมก็จะกลายเป็นตลาดสินค้าของประเทศเมืองแม่ด้วย การแผ่ขยายของชาวยุโรปเพื่อยึดครองดินแดนใหม่ ๆ สามารถระงับเวลาได้นับจากโปรตุเกสได้ชัยชนะในโมร็อกโคในปี ค.ศ.1415 (ส.ศ. 817) ในช่วงปี ค.ศ.1650 (ส.ศ. 1059) ชาวสเปน, โปรตุเกส, ฝรั่งเศส, อังกฤษ, และเนเธอร์แลนด์ ทั้งหมดนี้ต่างก็มีอาณานิคมในอเมริกา หลังจากปี ค.ศ.1757 (ส.ศ. 1170) จนกระทั่งถึงช่วงกลางทศวรรษที่ 1820 (ส.ศ. 1235) อาณานิคมต่างๆของชาวยุโรปในอเมริกา ดำรงอยู่ร่วมกันกับการครอบครองดินแดนต่างๆทางซีกโลกตะวันออก ช่วงหลังจากนั้นจักรวรรดิอาณานิคมได้กระจายตัวไปทั่วโลก ขยายตัวไปถึงเอเชีย แปซิฟิกและแอฟริกา อังกฤษคือผู้ปกครองดินแดนอาณานิคมที่ใหญ่โตมากในอินเดีย และได้ให้บรรดานักโทษไปตั้งรกรากขึ้นที่ออสเตรเลีย ซึ่งบรรดานักโทษเหล่านี้ได้ไปตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่จนทั่วภาคพื้นทวีปและในแปซิฟิกทางตอนใต้ ส่วนเนเธอร์แลนด์ยังคงสงวนรักษาการยึดครองของตัวเองในอินโดนีเซีย¹⁹⁶

ง) การเปลี่ยนแปลงภายในยุโรปและกำเนิดจักรวรรดินิยมใหม่

นับตั้งแต่สังคมยุโรปก้าวเข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการเป็นต้นมา ได้ปรากฏให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการก่อตัวของรัฐสมัยใหม่ การขยายตัวทางการค้าและชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับการค้า รวมถึงความก้าวหน้าทางความคิดแบบเหตุผลนิยมและมนุษยนิยม ความก้าวหน้าทางความคิดและความเจริญเติบโตของการค้าและชนชั้นกลางดังกล่าว ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดผลกระทบอื่น ๆ ตามมา ผลกระทบที่สืบเนื่องซึ่งมีความโดดเด่นและกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่พลิกโฉมประเทศต่าง ๆ ในโลกตะวันตกให้กลายเป็นมหาอำนาจครอบงำโลกจวบจนปัจจุบัน คือการปฏิวัติทางการเมืองและการปฏิวัติอุตสาหกรรม ท้ายสุดจึงกลายเป็นฐานรากที่นำมาสู่การปฏิวัติทางการเมืองการปกครองจากการปกครองแบบราชาธิปไตยใหม่เข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นครั้งแรกในโลกตะวันตก ดังจะเห็นได้จากปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 (อ.ศ. 1203) ซึ่งได้ล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ได้ขยายแนวคิดนี้ไปสู่ประเทศอื่นๆในยุโรป (พันธุพงศ์, 2544:1) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งที่ส่งผลต่อการนำไปสู่ยุคใหม่คือการประกาศอิสรภาพของดินแดนอาณานิคมในอเมริกาเหนือในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 (ส.ศ. 1191

¹⁹⁵ Colonialism (การยึดครองดินแดน) มาจากคำว่า Colony หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ในเขตพื้นที่หนึ่งภายใต้การดูแลของเมืองแม่ (Wolny, 2005 : 5)

¹⁹⁶ ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดินแดนมุสลิมเกือบทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การยึดครองของชาติตะวันตก ฝรั่งเศสครอบครองแอฟริกาเหนือและซีเรีย อังกฤษครอบครองอียิปต์ อิรัก ปาเลสไตน์ และอินเดีย ด้ชท์ครอบครองอินโดนีเซีย ส่วนมาเลเซียนั้นถูกครอบครองโดยด้ชท์ต่อมาเป็นอังกฤษ(Sonn, 2004: 105)

) เป็นประเทศอาณานิคมแรกที่เป็นประเทศอิสระในซีกสหรัฐอเมริกา ไม่นานจากนั้นโลกก็เปลี่ยนไปสู่ยุคที่เรียกว่าจักรวรรดินิยมใหม่¹⁹⁷ ตั้งแต่ปีค.ศ. 1870-1900 มหาอำนาจตะวันตกได้ขยายอาณานิคมมากกว่าสมัยอื่น ๆ จนกระทั่งว่าดินแดนในแอฟริกาและเอเชียประมาณสิบล้านตารางไมล์ตกเป็นอาณานิคม (บุญเปี่ยม , 2531: 163)

5.1.3.2 ความเห็นห่างจากอิสลามแบบดั้งเดิมในโลกมุสลิม

ขณะที่ยุโรปพลิกโฉมหน้าไป โลกมุสลิมได้ฟื้นตัวขึ้นจากความหายนะของแบกแดด และได้สร้างรูปแบบใหม่ขึ้นเป็นจักรวรรดิทั้งในตะวันออกและตะวันตก และมีความรุดหน้าในการขยายตัวของอิสลามในโลกเก่า แต่สภาพการปฏิบัติตามศาสนาในโลกมุสลิมนั้นห่างเหินจากอิสลามแบบดั้งเดิมไปมาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเรียกในทางอิสลามว่า บิดอะฮฺ (อุตริกรรม) คือทำให้ศาสนาอิสลามแบบดั้งเดิมบริสุทธิ์แปดเปื้อนด้วยมลทิน ผู้คนมีความสับสนเรื่องความศรัทธา และหันมายึดปฏิบัติกับประเพณีที่ไม่ใช่อิสลาม พร้อม ๆ กับการสถาปนาของชีอะฮฺสาขาใหม่ในดินแดนเปอร์เซียที่ทุ่มเทในการแพร่ขยายแนวทางของตนให้กว้างขวางที่สุด แม้แต่ในพื้นที่ของอะฮฺลุล สุนนะฮฺ วัล-ญะมาอะฮฺ ในอินเดียน (al-Nadwī, 1994:37-38)

ก) บิดอะฮฺ: อุตริกรรมในศาสนา

บุคคลสมัยนี้กลุ่มที่เคยมีอิทธิพลกว้างขวางเช่น มุอะตะฮิดะฮฺ ชีอะฮฺอิสมาอิลียะฮฺ นักปรัชญาทั้งหลาย แทบจะสลายตัวไปและสูญเสียบทบาทไปอย่างเห็นได้ชัด กระนั้นก็ตาม สิ่งสร้างใหม่ที่เข้ามามิได้เกิดจากแนวคิดที่เห็น ได้ชัดว่ามาจากภายนอกดังที่ได้กล่าวมา แต่เป็นความคิดพลาดที่เพิ่มเติมและตัดต่อจากตัวบทคำสอนอิสลามเอง โดยปรากฏอยู่ในความคิดและพฤติกรรมของผู้คน ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงมิได้มาจากการสั่งเข้ามาจากภายนอก แต่มักจะมาจากคั่นต่อที่ดึงมาจากคำสอนอิสลาม หรืออาจอ้างอิงมาจากนักฟื้นฟูอิสลามในอดีต เช่น อิบุน หะสัน อัล-อัชชะรีย, อัล-ฆะมาซาลีย, อัล-ญิลานีย หรือแม้กระทั่งอิบนุ คัยมียะฮฺ แต่ถูกนำมาดัดแปลงเพิ่มเติมโดยปราศจากวิธีการที่ถูกต้องจากคำสอนอิสลาม จนทำให้สิ่งที่เป็นเท็จได้ปะปนกับสัจธรรม หรือทำให้ประเด็น

¹⁹⁷ ผู้วิจัยกำหนดช่วงศึกษาประวัติศาสตร์อิสลามในระบอบนี้จบแค่ประมาณปี ค.ศ. 1800 ซึ่งเป็นสมัยสิ้นสุดนักฟื้นฟูผู้ยิ่งใหญ่สองท่านคืออัล-คะฮฺละวีย และอิบนุ อับดุล วะฮฺฮาบ ซึ่งตรงกับยุคที่ยุโรปเข้าสู่ยุคจักรวรรดินิยมเต็มตัวพร้อมๆ กับการกำเนิดประเทศสหรัฐอเมริกา ขณะที่อาณาจักรมุสลิมอย่างอูษมานียะฮฺและ โมกุลก็กำลังเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด

บางอย่างของสังฆกรรมบกพร่องเสียหายไป ปราภฏการณเช่นนี้ถูกเรียกในหะดีษว่า บิดอะฮฺ (อุตริกรรม) ซึ่งทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่ถูกยอมรับในเชิงหลักการขึ้นมา ท่านนบี ﷺ ได้เตือนให้ระวังถึงเรื่องนี้เอาไว้ว่า

((وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ وَإِنَّ كُلَّ
بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ))

(رواه ابو داود : 4429)

ความว่า: “พวกท่านพึงระวังสิ่งที่ถูกสร้างใหม่ในการงานต่างๆ แท้จริงทุกๆ สิ่งที่ถูกสร้างใหม่นั้นเป็นอุตริกรรม(บิดอะฮฺ) และทุกๆ อุตริกรรมนั้นเป็นความหลงผิด”

(รายงาน โดย Abu Dawūd: 4429)¹⁹⁸

คำว่าบิดอะฮฺในความหมายทางภาษาศาสตร์หมายถึง ‘สิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่’ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดีก็ได้(al-Qaradāwī, 2003: 6) บิดอะฮฺ(อุตริกรรม)ในทางศาสนานั้นมีความหมายว่าเป็นสิ่งที่ถูกนำเข้ามาในศาสนาโดยไม่ปรากฏอยู่ในศาสนามาก่อน และผู้คนเชื่อว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา มันจึงถูกกระทำไปด้วยความมุ่งหมายที่จะได้รางวัลตอบแทนจากอัลลอฮฺ ﷻ พร้อม ๆ กันนี้ ได้มีการวางวิธีการต่าง ๆ มีเงื่อนไขต่าง ๆ ที่อ้างขึ้นมาเสมือนหนึ่งเป็นการวางสุกม(กฎเกณฑ์)ทางชะรีอะฮฺ(กฎหมาย อิสลาม)(al-Nadwī, 1983:91) ความยุ่งยากซับซ้อนต่าง ๆ ถูกเพิ่มเข้าไปในศาสนา จนกระทั่งว่ามันจะผลักดันให้ผู้คนจำนวนมากปฏิบัติศาสนาอย่างยากลำบาก บิดอะฮฺจึงกลายเป็นสิ่งที่ทำลายธรรมชาติอันง่ายดายของอิสลามไปในที่สุด(al-Qaradāwī, 2003: 29)อัน-นัควี (al-Nadwī, 1983: 93-94) กล่าววิจารณ์บิดอะฮฺเอาไว้ว่า

“... บิดอะฮฺนั้นขาดความสอดคล้องกลมกลืนกัน มันจะถูกหลอมละลายในเบ้าหลอมท้องถิ่นของแต่ละสถานที่ และต้องจัดข้อกำหนดของเมืองนั้น ๆ ที่แตกต่างจากเมืองอื่น ๆ จากประเทศนั้น ๆ ที่แตกต่างจากประเทศอื่น ๆ มันจะก่อให้เกิดปัจจัยต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นเป็นการเฉพาะ จะเกิดผลประโยชน์ส่วนบุคคล จะเกิดเป้าหมายของปัจเจกชนเป็นการพิเศษ ดังนั้นจะเกิดบิดอะฮฺในแต่ละประเทศที่มีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนกัน แต่จะเป็น

¹⁹⁸ อัล-หะดีษ เศาะฮีหฺ ใน *Silsilat al-‘ahadīth al-Sahīhah* หมายเลข 2735 (al-Albānī, 1995: 6/526)

บิโอะฮ์ของแต่ละมณฑล ของแต่ละเมือง ยิ่งกว่านั้นจะเกิดบิโอะฮ์ ของแต่ละอำเภอ แต่ละตำบล และของแต่ละบ้าน ในที่สุดสิ่งงมงาย ต่างๆก็มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว นำไปสู่ผลิตผลของศาสนาอันใหม่ที่ ชัดแย้งปะทะกันและกันในทุก ๆ หมู่บ้านและทุก ๆ เมือง ในทุก ๆ อำเภอและทุก ๆ บ้าน”

แนวทางอิสลามที่เที่ยงแท้(อัศ-ศิรอฎ อัล-มุสตะกิม)นั้นมีเพียงหนึ่งเดียว แต่บิโอะฮ์ ทำให้เกิดแนวทางที่มากมาย วิธีการแยกประชาชาติเป็นลัทธิต่าง ๆ นั้นกระทำผ่านบิโอะฮ์โดยเฉพาะ บิโอะฮ์ที่วางรากฐานมาจากทฤษฎีต่าง ๆ (al-Qaradāwī, 2003: 37) ด้วยเหตุนี้เอง ท่านนบี ﷺ ห้าม เข้าใกล้บิโอะฮ์ ท่านได้สั่งให้มุสลิมออกห่างจากทุก ๆ สิ่งที่เป็นบิโอะฮ์ในศาสนา และให้ปกป้อง และยึดมั่นต่ออัศ-สุนนะฮ์ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ))

(رواه البخاري 4807)

ความว่า: “ใครก็ตามที่ได้สร้างขึ้นใหม่ในงานของเรา นี้ โดยไม่ได้ อยู่ในมัน มันจะถูกปฏิเสธ(จากอัลลอฮ์)”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 4807)

บิโอะฮ์ปรากฏทั้งในความคิดและการกระทำในรูปแบบแตกต่างและมีระดับ ความผิดที่แตกต่างกันออกไป บางอย่างเป็นการฝ่าฝืน บางอย่างอาจเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธา(อัล-อะษะรียะ, 2548 :223) บิโอะฮ์ที่ปรากฏแพร่หลายในยุคสมัยนี้ มักอยู่ในหมู่พวกสุฟีจำนวนมาก ต่อมาเป็นบิโอะฮ์ที่อยู่ในการบิดเบือนศาสนาของผู้ปกครอง แม้บิโอะฮ์จำนวนมากยังไม่ได้ทำให้ ผู้กระทำมันต้องสิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม แต่ก็มีบิโอะฮ์บางอย่างมีความรุนแรงมากจนถึงขั้น ที่ผู้ปฏิบัติมันไม่อาจนับว่าเป็นมุสลิม ด้วยเหตุนี้เองที่การต่อต้านและคัดค้านบิโอะฮ์ถือว่าเป็นการ พิทักษ์ศาสนา อัลเกาะเราะอะฎอวียะ (al-Qaradāwī, 2003: 37) ได้กล่าวว่า “การคัดค้านบิโอะฮ์ ทำให้การคัดค้านนั้นเป็นการพิทักษ์ไว้ซึ่งสารัตถะของอิสลามให้แก่พวกเราเองจนมาถึงวันนี้ อิสลามถึงยังไม่ถูกยกเลิกไป ดังที่ศาสนาอื่น ๆ ยกเลิกไป”¹⁹⁹

¹⁹⁹ หมายถึงคำสอนที่ศาสนทูตท่านอื่น ๆ ก่อนหน้าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นำมาถูกบิดเบือนจนต้องยกเลิก แต่ศาสนา อิสลามที่ท่านนบี ﷺ นำมานั้น มีหลักการพื้นฐานเพื่อต่อต้านบิโอะฮ์ จึงยังคงอยู่ตลอดไป

ข) การหวนกลับมาของชีอะฮ์

หลังจากการล่มสลายอาณาจักรฟาฏิมียะฮ์ของชีอะฮ์สาขาอิสมาอีลียะฮ์ บทบาทของชีอะฮ์ อิสมาอีลียะฮ์ที่เคยยิ่งใหญ่ก็ลดลงอย่างเห็นได้ชัด จนกระทั่งกลายเป็นกลุ่มชนที่เปลี่ยนทิศทางไปอย่างมาก²⁰⁰ แต่ในโลกมุสลิมก็ต้องพบกับอาณาจักรชีอะฮ์สาขาใหม่ คือชีอะฮ์ 12 อิมาม หรืออิฆนาอะชะรียะฮ์ ในนามของราชวงศ์เศาะฟะวีเยฮ์ในเปอร์เซีย ซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างอาณาจักรของอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะสองดินแดนใหญ่อย่างอูษมาเนียฮ์และโมกุล แม้ว่าบทบาทของอาณาจักรเศาะฟะวีเยฮ์จำกัดอยู่ในภูมิภาคและไม่สามารถแพร่ขยายแนวคิดออกไปได้ เนื่องจากอิทธิพลของจักรวรรดิของอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ที่รายล้อมอยู่ แต่ก็ทำให้โลกมุสลิมต้องพบกับประสบการณ์ของชีอะฮ์สาขาใหม่ ไม่เหมือนกับสาขาในอดีตคืออิสมาอีลียะฮ์แห่งราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ และซัยดีเยฮ์แห่งราชวงศ์บุฮัยยะฮ์²⁰¹

ความแตกต่างระหว่างแนวคิดศาสนาของชีอะฮ์กับอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์นั้นมีหลายด้าน แต่ศูนย์กลางของความแตกต่างอยู่ตรงหลักมูลฐานระหว่างอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์และชีอะฮ์ที่สำคัญที่สุดก็คือแนวคิดเรื่องเคาะลีฟะฮ์(การเป็นผู้สืบทอด)และอิมามะฮ์(การเป็นผู้นำ) สำหรับชาวชีอะฮ์แล้วความเชื่อในอิมามะฮ์ถือเป็นแก่นกลางและเป็นส่วนสำคัญในหลักศรัทธา ความเชื่อว่าท่านอะลี عليه السلام ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สืบทอดภาวะผู้นำจึงได้รับการประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักยึดมั่นชีอะฮ์ ส่วนฝ่ายอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์เชื่อว่าในอัล-กุรอานไม่มีอายะฮ์ใดเลยที่เรียกร้องให้ศรัทธาในอิมามะฮ์ ดังนั้นความแตกต่างขั้นมูลฐานประการแรกในระหว่างคนสองกลุ่มนี้จึงอยู่ที่นิยามที่ว่ามุสลิมต้องมีองค์ประกอบความเชื่ออะไรบ้าง

พื้นฐานการศรัทธาของชีอะฮ์ในเรื่องอิมามคือการศรัทธาในภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณและทางโลกของประชาชาติอิสลามภายหลังจากที่ท่านรَسُولุลลอฮ์ ﷺ สิ้นชีวิตไปแล้ว ซึ่งภาวะผู้นำนี้ตกแก่อิมามผู้ได้รับการแต่งตั้งโดยอัลลอฮ์ ﷻ การศรัทธาข้อนี้เป็นสิ่งที่มีเหมือนๆ กันในหมู่ชีอะฮ์ อย่างไรก็ตาม ชีอะฮ์กลุ่มต่างๆ มีความผิดแผกกันในระดับและจำนวนอิมามของพวกเขา ข้อขัดแย้งในเรื่องวิธีการถ่ายทอดผู้นำดูเหมือนไม่น่าจะทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้น แต่ความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะคำอธิบายของชีอะฮ์ในเรื่องผู้นำได้นำไปสู่การกล่าวหาเศาะฮาบะฮ์แทบทั้งหมดว่าสิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม เนื่องจากไม่ได้ให้สัตยาบันกับอะลี عليه السلام ในช่วงหลังสมัยท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ทำให้ประวัติศาสตร์อิสลามในมุมมองของชีอะฮ์เป็นประวัติศาสตร์ของการหลอกลวง เป็นภาพประวัติศาสตร์ที่ดำมืดมาโดยตลอด

²⁰⁰ ทุกวันนี้ชาวชีอะฮ์ อิสมาอีลียะฮ์ เป็นกลุ่มชนที่มีชื่อเสียงเรื่องธุรกิจการค้า ซึ่งเป็นภาพที่ติดกับในอดีตที่มีความโฉบเฉี่ยวในการลอบสังหาร แม้แต่กลุ่ม แอชเชคซิน ก็เป็นสาขาหนึ่งของชีอะฮ์กลุ่มนี้

²⁰¹ ปัจจุบันชาวชีอะฮ์ในโลกมุสลิมมีประมาณร้อยละสิบ ส่วนใหญ่เป็นสาขาอิฆนาอะชะรียะฮ์(Ahmed, 1989: 55)

5.2 การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูอิสลาม

ประวัติศาสตร์อิสลามในยุคหลังมอง โกลทำลายแบกแดดได้ผลึกโฉมหน้าไปอย่างมาก ชาติตะวันตกเองก็เปลี่ยนแปลงไปขนานใหญ่เช่นเดียวกัน มีการพัฒนาวิทยาการต่าง ๆ อย่างรวดเร็วท่ามกลางอาณาจักรมุสลิมต่าง ๆ ที่ยังคงแข็งแกร่งตรงใจกลางโลกมุสลิมคือจักรวรรดิออตโตมานียะฮ์และในเอเชียใต้คือจักรวรรดิโมกุล แต่จักรวรรดิมุสลิมเหล่านี้เริ่มมีเค้าลางแห่งการตกต่ำ แต่นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อิสลามที่โลกมุสลิมมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัดในเขตแอฟริกาตะวันตกและตะวันออก รวมทั้งในหมู่เกาะมลายู ยุคสมัยนี้แม้ว่าตะวันตกเริ่มรุ่งเรืองเรื่องการค้าและการค้นพบต่าง ๆ แต่ภายในโลกมุสลิมเองก็พบกลุ่มฟื้นฟูอิสลามที่มีความกระตือรือร้น มีการรวมตัวเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งปรากฏตัวขึ้นหลากหลายในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ขบวนการต่าง ๆ เหล่านั้นปรากฏตัวขึ้นทั่วทุกภูมิภาค ในอินเดียปรากฏขบวนการฟื้นฟูของอะหมัด อัล-สิรินดีเย(ค.ศ. 1563-1624/ศ.ศ. 970-1033) ผู้ปกครองนักฟื้นฟูเช่น โอรังเซบ(ค.ศ 1614 - 1707 / ศ.ศ. 1022-1118) และขบวนการที่มีอิทธิพลของชาฮู วะลีเยลลอฮ์ อัค-คะฮ์ดะวีเย(ค.ศ.1703-1763/ศ.ศ. 1114 - 1176) ในเขตโลกมุสลิมเก่าคือดินแดนของอาหรับ เติร์ก และเปอร์เซีย นั่นก็ได้ปรากฏสุลต่านนักปฏิวัติคือ สุลฏอน มุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ(ค.ศ. 1432 — 1482 / ศ.ศ. 835-886) ในช่วงปลายยุคสมัยก็ปรากฏการฟื้นฟูในคาบสมุทรอาหรับภายใต้การนำของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฮาบ(ค.ศ. 1703-1792 / ศ.ศ.1114 - 1206)

ในช่วงปลายยุครอยต่อระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไปสู่ศตวรรษที่ 19 สายโซ่แห่งการฟื้นฟูยังได้ไปลึกถึงกลางทวีปแอฟริกาในเขตลุ่มน้ำไนเจอร์ได้ปรากฏกลุ่มฟื้นฟูภายใต้การนำของอุษมาน ดาน โฟดิโอ (ค.ศ. 1754 — 1817 / ศ.ศ. 1167-1234) และขณะเดียวกันบริเวณแอฟริกาเหนือบริเวณลิเบียได้เกิดขบวนการฟื้นฟูชาฮูซี (ค.ศ. 1787 — 1859 / ศ.ศ. 1201-1275) ในอินเดียก็ได้เกิดขบวนการฟื้นฟูและปฏิวัติภายใต้ธงของลัทธิอะหมัด บะเรวะดีเย(ค.ศ. 1789-1813/ศ.ศ.1200-1249) ในเวลาร่วมสมัยเดียวกันได้เกิดการฟื้นฟูจากผู้นำการฟื้นฟูที่มีภูมิหลังเป็นซัยดียะฮ์แต่ได้เปลี่ยนแนวทางมาเป็นอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วะล-ญะมาอะฮ์ คือการฟื้นฟูของมุฮัมมัด อัช-เซกาเนียนี(ค.ศ. 1760-1834 / ศ.ศ.1173 – 1250)ในประเทศเยอรมัน ผู้มีอิทธิพลมากในการเปลี่ยนแปลงในสังคมเยอรมันและในวงวิชาการทั่วโลก แม้แต่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การเคลื่อนไหวอิสลามที่มีจุดเริ่มต้นที่เมืองปาไซในเกาะสุมาตราตอนเหนือ และการสร้างศูนย์กลางอิสลามที่ยิ่งใหญ่อย่างมะละกาในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และต่อมาย้ายมาที่อะเจหฺ ซึ่งไม่สามารถปฏิเสธบทบาทของปราชญ์อิสลามและสุลฏอนหลายท่านที่สนับสนุนกระบวนการเปลี่ยนไปสู่อิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ กลุ่มฟื้นฟูอิสลามในช่วงท้ายของยุคสมัยได้ปรากฏตัวอย่างคึกคักพร้อม ๆ กับการขยายตัวของอิสลาม ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ที่กว้างขวาง ในที่นี้ผู้วิจัยจะเลือกกล่าวถึงกลุ่มฟื้นฟูอิสลามขนาดใหญ่ในยุคสมัยนี้ นั่นคือกลุ่มฟื้นฟูทางปัญญาที่เริ่มงานโดยอะหมัด อัล-สิรินดีเย, ชาฮู วะลีเยลลอฮ์ อัค-คะฮ์ดะ

วียู และมุฮัมมัด อิบินู อับดุลวะฮะฮาบ รวมทั้งกลุ่มฟื้นฟูในการปกครองและสมรภูมิญิฮาดที่ส่งอิทธิพลอย่างลึกซึ้งของมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ แห่งราชวงศ์อูษมานียะฮ์ และโอริงเซบแห่งราชวงศ์โมกุล เพราะเป็นกลุ่มฟื้นฟูที่มีอิทธิพลกว้างขวาง ลึกซึ้ง สืบทอดไปสู่ยุคสมัยต่อไป

5.2.1 กลุ่มฟื้นฟูในจักรวรรดิอูษมานียะฮ์

ราชวงศ์อูษมานียะฮ์กำเนิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์มองโกลทำลายแบกแดด และการที่สามารถสร้างอาณาจักรที่ใหญ่โตและเข้มแข็งได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งการเป็นราชวงศ์ที่ข้ามไปพิชิตนครหลวงของไบแซนทีน ทำให้ศักดิ์ศรีและเกียรติยศของราชวงศ์นี้ได้รับการยอมรับจากทั่วโลกมุสลิม

5.2.1.1 บทบาทของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์

ในช่องว่างของอำนาจ ราชวงศ์อูษมานียะฮ์ได้เข้ามาแทนที่อย่างที่ไม่มีใครเปรียบได้ ภารกิจของราชวงศ์จึงเป็นการฟื้นฟูโลกมุสลิมที่ล่มสลายไป และการแบกรับอุดมคติของรัฐมุสลิมในอดีตที่ผ่านมา ราชวงศ์อูษมานียะฮ์ถือว่าตนเองเป็นผู้แบกรับภารกิจแห่งการญิฮาดในการต่อต้านศัตรูอิสลาม ด้านตะวันตกคืออาณาจักรคริสเตียน และด้านตะวันออกคือรัฐซีอะฮ์ (Armstrong, 2001: 110) บทบาทการสืบทอดดังกล่าวของราชวงศ์อูษมานียะฮ์ปรากฏดังต่อไปนี้

ก) บทบาทในการป้องกันชายแดนจากจักรวรรดิไบแซนทีน

พรมแดนระหว่างอาณาจักรมุสลิมกับไบแซนทีนมีปัญหากันมาตลอดประวัติศาสตร์ ราชวงศ์อูษมานียะฮ์มีปัญหากันที่ชายแดนตลอดเวลา ตั้งแต่ผู้ก่อตั้งราชวงศ์อูษมานที่ 1 ก็ได้เปิดศึกกับจักรวรรดิไบแซนทีน สามารถเอาชนะในหลายพื้นที่และได้ครอบครองดินแดนของไบแซนทีนไว้มากมาย ในสมัยของสุลฏอนบะยะซิดที่ 1 ทางฝั่งยุโรปได้ประกาศสงครามครูเสดอีกครั้งหนึ่ง โดยสันตปะปา ดังนั้น กองทัพจากหลายชาติของยุโรปได้ทำศึกใหญ่กับราชวงศ์อูษมานียะฮ์ในปี ค.ศ. 1396 (ฮ.ศ. 798) แต่ก็พ่ายแพ้แก่ราชวงศ์อูษมานียะฮ์ ในสมัยนี้ราชวงศ์อูษมานียะฮ์เกือบล่มสลายไป เนื่องจากการรุกรานของตีมูร์แห่งเอเชียกลาง แต่สภาวะของราชวงศ์กลับฟื้นตัวได้อีกครั้งจากบุตรชายที่ชื่อมุฮัมมัดที่ 1 ได้รวบรวมกำลังต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอาณาจักรกลับมา แม้ว่าจำต้องคืนดินแดนบางส่วนให้ไบแซนทีน การกลับมาอีกครั้งในเวลาอันรวดเร็วของราชวงศ์อูษมานียะฮ์ได้สร้างความภูมิใจให้กับฝ่ายปรีภัยเป็นอย่างยิ่ง แสนยานุภาพของราชวงศ์อูษมานียะฮ์

ยิ่งกล้าแกร่งขึ้นไปอีก เมื่อบุตรชายของมุฮัมมัดที่ 1 ชื่อว่ามูรอดที่ 2 สามารถสร้างชัยชนะเหนือรัฐต่าง ๆ ในยุโรป สุลฏอนมูรอดที่ 2 นอกจากจะเป็นผู้นำ นักรบที่กล้าหาญ และเฉลียวฉลาดแล้วยังเป็นนักปราชญ์อิสลามและมีลักษณะเป็นศูฟีอีกด้วย การเผชิญหน้ากับจักรวรรดิไบแซนทีนได้มาถึงจุดสูงสุดก็คือสมัยบุตรชายของสุลฏอนมูรอดชื่อว่ามุฮัมมัดที่ 2 สามารถพิชิตนครหลวงของไบแซนทีนลงได้อย่างราบคาบ จนตัวของเขาได้รับสมญานามว่า อัล-ฟาติหฺ(ผู้พิชิต) ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมากรุงคอนสแตนติโนเปิลกลายเป็นเมืองหลวงใหม่ของอาณาจักรอูซมานียะฮ์แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “กรุงอิสตันบูล” การย้ายเมืองหลวงไปยังอิสตันบูลยังเป็นกลยุทธ์สำคัญในการขยายอาณาจักรให้กว้างขวางออกไปอีก การพิชิตนครหลวงของไบแซนทีนนั้นยิ่งใหญ่มากกว่าการพิชิตอาณาจักรเปอร์เซียในอดีต เพราะนครหลวงแห่งนี้ได้เป็นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดการรุกรานและเปิดประตูสู่สงครามครูเสดหลายครั้ง จากการพิชิตครั้งนี้ราชวงศ์อูซมานียะฮ์จึงเป็นที่เกรงขามแก่ชาติต่าง ๆ ทั่วโลก

ข) บทบาทในการถ่วงดุลอำนาจต่อชีอะฮ์แห่งราชวงศ์อัส-เศาะเฟะวีเยฮ์

การเผชิญหน้ากับจักรวรรดิไบแซนทีนในฟากตะวันตกเป็นปัญหาหนักของราชวงศ์อูซมานียะฮ์แล้ว แต่ราชวงศ์ก็ต้องพบกับปัญหาการรุกรานในเชิงความเชื่อจากอาณาจักรอัส-เศาะเฟะวีเยฮ์แห่งเปอร์เซียที่ใช้นโยบายแผ่ขยายแนวคิดชีอะฮ์ ราชวงศ์อัส-เศาะเฟะวีเยฮ์ได้บังคับประชาชนในปกครองให้เป็นชีอะฮ์ มีการนำเข้าสู่ผู้มีความรู้ในแนวทางชีอะฮ์ 12 อิมามมาจากชีเรียบาร์ทเรน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรอาหรับและอิรัก เนื่องจากขณะนั้นในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กุม อิสฟาฮาน คนส่วนใหญ่ยังเป็นอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ ราชวงศ์อัส-เศาะเฟะวีเยฮ์ได้จัดระบอบอุละมาฮ์ของชีอะฮ์เพื่อการควบคุมของอำนาจรัฐ นโยบายของรัฐมีการกดขี่ชาวอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์อย่างรุนแรง จนทำให้สังคมเปอร์เซียได้กลายมาเป็นชีอะฮ์โดยสมบูรณ์ แต่มิใช่ว่าอำนาจรัฐอย่างเดียวที่ทำให้กระบวนการเป็นชีอะฮ์บรรลุผล แต่ยังมีการผนวกเอาอารมณืความรู้สึกลงในการพลีชีพของบรรดาครอบครัวท่านนบี ﷺ ในยุคแรกมารวมอยู่ด้วย ประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับเรื่องนี้โดยเฉพาะในช่วงเดือนมุฮัรรัมได้เข้ามาอยู่ในปฏิทินของชีอะฮ์ พัฒนาการเหล่านี้ได้กลายมาเป็นอารมณืทางศาสนาแบบใหม่ในโลกมุสลิม แม้อาณาจักรอัส-เศาะเฟะวีเยฮ์ไม่ได้มีพื้นที่ที่กว้างขวางและมีบทบาทมากมายเช่นอาณาจักรฟาฏิมียะฮ์ของชีอะฮ์อิสมาอีลียะฮ์ในอดีต แต่การปรากฏตัวขึ้นในแบบที่เร้าร้อนท่ามกลางความระส่ำระสายทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในยุคหน้านับว่า เป็นอันตรายที่น่ากลัวต่ออาณาจักรอิสลามอื่น ๆ เป็นอย่างมาก แต่กระนั้นอาณาจักรอัส-เศาะเฟะวีเยฮ์ก็ต้องเผชิญกับการสกัดกั้นอิทธิพลของราชวงศ์อูซมานียะฮ์ในบริเวณชายแดนตะวันตก การดำรงอยู่ของราชวงศ์อูซมานียะฮ์เป็นการยุติการขยายอิทธิพลแนวคิดชีอะฮ์ไว้เพียงแค่นี้ในเขตเปอร์เซียเป็นส่วนใหญ่

ค) การทดแทนสถาบันคิลาฟะฮ์

สถาบันคิลาฟะฮ์ในทัศนะของมุสลิมแล้วเป็นศูนย์รวมอำนาจสูงสุดของอุมมะฮ์ (ประชาชาติอิสลาม) ผู้ปกครองของรัฐต่าง ๆ ในยุคแรกแม้จะแยกตัวเป็นอิสระก็มักจะอ้างตำแหน่งเป็นแค่ “อะมีร์” โดยอิงอยู่กับอำนาจของเคาะลีฟะฮ์ สถาบันคิลาฟะฮ์ในโลกมุสลิมหลังจากเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่แล้ว ก็ได้แก่เคาะลีฟะฮ์ในราชวงศ์อุมายยะฮ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 และคริสต์ศตวรรษที่ 8 ตามด้วยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งในช่วงนี้ได้มีการประกาศการเป็นเคาะลีฟะฮ์ขึ้นจากราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ และราชวงศ์อุมายยะฮ์แห่งอันดาลุส แต่ก็ไม่มีปัญหามากมายนัก เนื่องจากราชวงศ์แรกเป็นชีอะฮ์ อีกราชวงศ์หนึ่งอยู่ในฝั่งยุโรปที่ห่างไกล ภายหลังจากราชวงศ์อับบาซียะฮ์จะถูกทำลายไปโดยมองโกล พวกราชวงศ์มัมลุกก็พยายามรื้อฟื้นสถาบันคิลาฟะฮ์ของอับบาซียะฮ์ที่แบกแดด แม้จะทำไม่สำเร็จสักเท่าไรก็ตาม การที่ราชวงศ์อุมายยะฮ์เป็นเหตุแห่งการสูญสลายไปของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่อย่างไบแซนทีน และต่อมาได้มีชัยเหนือราชวงศ์มัมลุกที่เคยครองอำนาจเหนืออียิปต์และซีเรีย เป็นผลให้ราชวงศ์อุมายยะฮ์ได้ครอบครองดินแดนดั้งเดิมของโลกอิสลามไว้ได้ หมายความว่าราชวงศ์อุมายยะฮ์สามารถอ้างฐานะของเคาะลีฟะฮ์ได้ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ (Endress, 2002: 125) หลังจากราชวงศ์อับบาซียะฮ์แล้วราชวงศ์อุมายยะฮ์จึงเป็นราชวงศ์เดียวที่ได้เข้ามาอ้างถึงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ แม้ว่าในช่วงแรก ๆ จะใช้คำว่า “สุลฏอน” นำหน้าชื่อและมักจะใช้เรียกผู้ปกครองทุกคนของราชวงศ์นี้ แต่สุลฏอนคนแรกที่มีฐานะของเคาะลีฟะฮ์คือมุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ ผู้พิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิล อย่างไรก็ตาม การอ้างฐานะของเคาะลีฟะฮ์เป็นไปในเชิงสัญลักษณ์มากกว่า หมายความว่าราชวงศ์อุมายยะฮ์ได้อ้างความชอบธรรมในการปกป้องดูแลโลกอิสลามทั้งหมด ซึ่งปรากฏในนโยบายของจักรวรรดิที่เน้นความเป็นอิสลามและการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของ “ประชาคมอิสลาม” (Lewis, 2001: 223) ดังนั้น จึงไม่แปลกเลยที่ราชวงศ์อุมายยะฮ์ได้สนับสนุนรัฐมุสลิมเล็ก ๆ ที่กระจายตัวในเขตรอบนอกของโลกมุสลิม ดังปรากฏความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนและปกป้องนี้ต่อสุลฏอนในหมู่เกาะมลายู การดำรงฐานะของผู้ดูแลโลกมุสลิมของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่นี้ได้ช่วยเป็นอย่างมากในการปกป้องการล่าอาณานิคมในสมัยแรก ๆ แต่หลังจากการอ่อนแอของจักรวรรดิอุมายยะฮ์ โลกมุสลิมทั้งหมดก็ถูกยึดครองเกือบหมดสิ้น

5.2.1.2 อัส-สุลฏอน มุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ (ค.ศ.1432-1482 / ฮ.ศ. 835-886)

สุลฏอนที่เหมาะสมที่สุดในราชวงศ์อุมายยะฮ์ที่จะถูกจัดว่าเป็นหนึ่งในทฤษฎีฟื้นฟูอิสลามคือสุลฏอน มุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ ผู้พิชิตนครหลวงของไบแซนทีนเอาไว้ได้

ก) บุคลิกลักษณะส่วนบุคคล

มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ เกิดในปี ค.ศ. 1432(ฮ.ศ.835) ในเมืองหลวงของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ขณะนั้นคือเมือง Edirne เป็นบุตรชายของสุลฏอนมูรอตที่ 2 ซึ่งเป็นนักรบและผู้พิชิตที่มีส่วนพื้นราชวงศ์อูษมานียะฮ์ให้ยิ่งใหญ่หลังจากคิบูรแห่งเอเชียกลางเข้ามาบุกทำลาย มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ในช่วงวัยเด็กท่านได้รับการศึกษาอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นอัล-กุรอาน อัล-หะดีษ ประวัติศาสตร์ และศาสตร์ร่วมสมัยเช่น คาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ การทหาร เป็นต้น ท่านสามารถใช้ภาษาหลักของโลกอิสลามสมัยนั้น คือภาษาอาหรับ ภาษาเปอร์เซีย และภาษาเติร์กได้อย่างดี และยังมีความรู้ภาษาต่างชาติอื่น ๆ อีกหลายภาษา เช่น ภาษากรีก ลาติน และฮิบรู สนใจในงานวรรณกรรมของอิสลามและของตะวันตก ท่านมีความสามารถพิเศษด้านบทกวี และได้สังสรรค์กับบรรดากวีในสมัยนั้น ท่านยังได้ทำงานบทกวีที่เป็นภาษาเติร์กไว้อีกด้วย

จุดเด่นของ มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ คือการสนใจความรู้และให้เกียรติผู้รู้ ท่านได้รับความรู้จากปราชญ์หลายท่าน หนึ่งในนั้นคือปราชญ์ชาวเคิร์ดชื่อว่า อัล-มุลลา อะหมัด อัล-กูรอนียู ผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นเสมือนสารานุกรมในศาสตร์หลากหลาย(al-Sallabi, 2002:176-177) เมื่อตอนที่มาดำรงตำแหน่งสุลฏอน มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุยังต้องการศึกษาหาความรู้ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก แต่เนื่องจากท่านมีเวลาน้อย จึงได้จ้างปราชญ์ที่มีชื่อเสียงมาอ่านหนังสือดี ๆ ให้ฟัง ในช่วงเดือนรอมฎอนท่านได้ใช้เวลาหลังละหมาดซุฮฺรเข้าร่วมอภิปรายทางวิชาการกับเหล่านักปราชญ์ที่เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการอธิบายอัล-กุรอาน(al-Sallabi,2002:182)สุลฏอนมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ เป็นคนที่มีความเมตตาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกับบรรดาอุละมาอ์ ท่านเป็นคนที่เก็บความรู้สึกเก่ง จนไม่มีใครสามารถเดาได้ว่าท่านกำลังคิดอะไรอยู่ สถิติปัญญาที่เป็นเลิศและความเฉลียวฉลาดของท่านสามารถทำให้คนอื่นเชื่อฟังท่านได้(กูเรซี , 2535 : 229) สุลฏอนมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ เป็นสุลฏอนที่ได้เข้าสู่ตำแหน่ง 2 ครั้งครั้งแรกในวัย 12 ปี เข้ารับตำแหน่งแทนบิดาที่ลาออกไปแสวงหาชีวิตแบบศูฟียุ แต่เนื่องจากความดีเยี่ยมประสิทธิภาพของท่าน ทำให้บิดากลับมาครอบครองตำแหน่งสุลฏอนอีกครั้ง และหลังจากบิดาเสียชีวิตท่านได้ขึ้นสู่ตำแหน่งสุลฏอนอีกครั้งด้วยวัย 19 ปี และสองปีต่อจากนั้นคือจุดสิ้นสุดของอาณาจักรไบแซนทีน

ข) การพิชิตคอนสแตนติโนเปิล

หลังจากได้ทำหน้าที่ในฐานะผู้นำจักรวรรดิอูษมานียะฮ์สืบต่อจากบิดา สุลฏอนอัล-ฟาติหุ มีความรู้สึกว่ายังไม่มีความมั่นคงพอ แม้จะปกครองในเอเชียน้อยและยุโรปตะวันออก หากยังไม่ได้พิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิล การพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลถือเป็นภารกิจสำคัญของท่าน

แต่เริ่มแรกท่านยังไม่ได้ศึกษาวิทยาศาสตร์อย่างลึกซึ้ง และเตรียมพร้อมอาวุธยุทธโศปกรณ์ครบถ้วน แม้ว่าจะใช้เวลาอยู่หลายปี แต่ก็ล้มเหลวอย่างเช่นสุลฏอนองค์ก่อนๆ จึงมีการทำสนธิสัญญาไม่ทำสงครามอยู่หลายปี ภายหลังจากท่านได้ศึกษาวิทยาศาสตร์อย่างรอบคอบ แผนการปิดล้อมกรุงคอนสแตนติโนเปิลก็เริ่มต้นขึ้น เริ่มแรกสุลฏอนอัล-ฟาติหุได้สลายพันธมิตรที่คอยสนับสนุนกรุงคอนสแตนติโนเปิลจนหมด หลังจากนั้นสุลฏอนอัล-ฟาติหุได้สั่งการให้สร้างป้อมปราการที่แข็งแกร่งขึ้นที่ริมทะเลช่องแคบบอสฟอรัส(Bosporus)ทางฝั่งทะเลยุโรป ซึ่งสามารถขึ้นฝั่งทางเอเชียได้ ในที่สุดกองทัพฝ่ายมุสลิมก็ได้เข้าไปพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้ในวันที่ 15 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1453 ภายใต้อาณัติของพระเจ้าเมฆาเหม็ดที่ 2 แห่งออตโตมัน (al-Hamīdī, 2004:79)

หลังจากนั้นไม่กี่วันสุลฏอนอัล-ฟาติหุได้ออกกฎหมายให้บาทหลวงเคารพในศาสนาซึ่งกันและกัน ท่านไม่ต้องการให้ชาวคริสเตียนมีความขัดแย้งและแตกแยกกันในเรื่องศาสนา ทั้งนี้เพื่อสังคมของชาวคริสเตียนสามารถอยู่กันอย่างมีความสุข และสุลฏอนอัล-ฟาติหุให้โอกาสชาว คริสเตียนสามารถที่จะเลือกได้ว่าใครที่เหมาะสมจะได้เป็นผู้นำศาสนาของตน โดยจะไม่เข้าไปก้าวก่ายการเลือกผู้นำศาสนา โดยจะให้อิสระในการเลือกสรร โดยไม่ได้มาจากสุลฏอน ภายหลังจากสุลฏอนอัล-ฟาติหุได้ประกาศอีกว่า ผู้นำศาสนาจะอยู่ในความคุ้มครองของสุลฏอน และฐานะของผู้นำศาสนาเท่าเทียมกับบรรดาเสนาบดีอื่นๆ ในอาณาจักร เป็นที่ยอมรับกันว่า สุลฏอนอัล-ฟาติหุ ได้นำกฎหมายอิสลามไปใช้ในการทำสงครามทุกด้าน ไม่ว่าจะห้ามฆ่าพลเรือน ห้ามฆ่าเด็ก คนแก่ ผู้หญิง ห้ามตัดต้นไม้ที่ออกผล ห้ามฆ่าแกะหรืออูฐ ยกเว้นเพื่อเป็นอาหาร ห้ามผิดสัญญา เป็นต้น ทุกอย่างต้องดำเนินไปด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ซึ่งเป็นแบบแผนเดียวกับที่ท่านอับดุลอะซิซ เคยปฏิบัติให้เห็นจริงไว้ในอดีต (al-Sallābī, 2002: 194)

การพิชิตครั้งนี้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์อย่างแท้จริง อูษมานียะฮ์ได้เริ่มต้นยุคใหม่แห่งการพิชิตที่แผ่ขยายดินแดนข้ามแม่น้ำดานูบไปสู่ยุโรปตอนกลาง เช่นเดียวกับดินแดนแห่งกิลาฬะฮ์เหนือตะวันออกกลาง ไปจนถึงแอฟริกาเหนือ (Shaw, 1977: 55) สุลฏอนอัล-ฟาติหุได้ส่งสาส์นไปยังผู้ปกครองมุสลิมในดินแดนต่าง ๆ เพื่อแจ้งข่าวดีเกี่ยวกับการพิชิตครั้งนี้ ดังคำพยากรณ์ที่ให้ไว้โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ²⁰² ดังคำปราศรัยของท่านภายหลังการพิชิตที่ว่า “แท้จริง การพิชิตคอนสแตนติโนเปิลของเราได้เสร็จสิ้นลงนั้น คือการทำให้วงชะของท่านเราะซูล ﷺ เกิดขึ้นจริงแล้ว และถือว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์(มูอฺญิซาต)หนึ่งจากสิ่งมหัศจรรย์ทั้งหลาย”(al-Hamīdī, 2004 : 79) สุลฏอนอัล-ฟาติหุ ก็ได้รับการยอมรับจากโลกมุสลิมให้เป็นผู้นำการต่อต้านต่อฝ่ายคริสเตียน ฐานะของท่านจึงอยู่เหนือผู้ปกครองของโลกมุสลิมทั้งหมดในขณะนั้น

²⁰² คำพยากรณ์ในส่วนการอธิบายทฤษฎีกลุ่มพื้นฟูของบทนี้

ค) ฟิ้นฟูอารยธรรมอิสลาม

สุลฏอนอัล-ฟาติหุ กลายเป็นสุลฏอนที่นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของโลกอิสลามในสมัยนั้น แต่ท่านไม่ได้หยุดเพียงการพิชิตทางทหาร ภารกิจที่สำคัญต่อมาของท่านก็คือ การฟื้นฟูอารยธรรมอิสลาม ซึ่งเป็นงานสำคัญที่สุลฏอนอัล-ฟาติหุ ให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยส่วนตัวแล้วท่านเป็นสุลฏอนที่ขบถความรู้ ปราชญ์ต่าง ๆ และผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา แต่นั่นไม่เพียงพอ ท่านได้สร้างสถาบันทางความรู้และการศึกษาขึ้นทั่วอาณาจักร รวมไปถึงการจัดระบบโรงเรียน ระบบการสอบระดับต่าง ๆ เติมแล้วสุลฏอนก่อนหน้านี้ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกัน แต่ทว่าสุลฏอนอัล-ฟาติหุ ได้ดำเนินการที่โดดเด่นกว่าบรรพบุรุษของคนในอดีต ท่านให้ความสำคัญแม้กระทั่งการไปเยี่ยมชมการสอบของนักศึกษา เดินทางไปให้กำลังใจแก่นักเรียนและครูอาจารย์ ให้มีการทุ่มเทในการแสวงหาความรู้ ความสนใจในการศึกษาของสุลฏอนอัล-ฟาติหุ ไม่ได้มีแค่ระบอบการศึกษาในจักรวรรดิ ท่านยังมีนโยบายการแปลงานวิชาการจากภาษาต่าง ๆ การสร้างห้องสมุดสาธารณะจำนวนมาก โดยเฉพาะในวังนั้นมีห้องสมุดขนาดใหญ่มีมา จนกระทั่งมีคนกล่าวว่า เป็นห้องสมุดที่ครอบคลุมความรู้ทั้งตะวันออกและตะวันตก(al-Sallabi, 2002: 183)

สุลฏอนมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ ยังได้ให้ความสำคัญกับการสร้างสวัสดิการให้แก่ประชาชน เช่น การสร้างโรงพยาบาล การสร้างห้องน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ท่านได้หันมาพัฒนาด้านการค้าและการอุตสาหกรรมของจักรวรรดิอีกด้วย สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุหันมาพัฒนา ก็คือ การบริหารภายในจักรวรรดิและการจัดระบบกฎหมายอิสลาม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนไม่ใช่มุสลิมในรัฐด้วย โดยได้เลือกสรรบรรดาปราชญ์ต่าง ๆ มารวมกันจัดวางระบอบนี้แล้วท่านก็ได้ใช้มันเป็นพื้นฐานในการปกครองจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ แม้ว่าจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ปกครองโดยชาวเคิร์ก แต่ประชาชนมีความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์และศาสนา มาก เอกลักษณะอย่างหนึ่งของการปกครองคือการใช้กฎหมายอิสลามระหว่างชนชาติต่าง ๆ ที่เป็นมุสลิม และให้ความสำคัญกับความเป็นสากลของอิสลาม แม้กระทั่งภาษาอาหรับก็ได้รับการเชิดชูให้เป็นภาษาทางการ นอกจากนี้ยังให้มีกฎหมายสำหรับคนไม่ใช่มุสลิมอีกด้วย นโยบายนี้แสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมที่สุลฏอนอัล-ฟาติหุได้พยายามฟื้นฟูให้มีเสถียรภาพ การจัดให้มีกฎหมายที่ครอบคลุมการปกครองทั้งหมด และคนทุกศาสนาในสังคมมีกฎหมายของตนเองใช้ กระบวนนี้พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดในสมัยของสุลฏอนสุลัยมาน อัล-กอนูนี²⁰³ (ค.ศ. 1520 - 1566 / ฮ.ศ. 925-973) งานนี้เป็นงานสำคัญที่ไม่เคยมีผู้ปกครองมุสลิมคนใดก่อนหน้านี้อาจทำได้ (Shaw, 1977: 62)

²⁰³ อัล-เกาะนูนี หมายถึง ผู้จัดระเบียบกฎหมาย แต่นักประวัติศาสตร์ตะวันตกรู้จักเขาในชื่อของ Suleiman the Magnificent หมายถึงสุลัยมาน ผู้ยิ่งใหญ่ (al-Nadwi, 1994:19)

Karen Armstrong (Armstrong, 2001: 41) กล่าวว่า “ในสมัยของสุลฏอนสุลัยมานกฎหมายชะรีอะฮ์ได้รับการยอมรับในสถานะระดับสูงมากกว่ารัฐมุสลิมก่อนหน้านั้น มันกลายมาเป็นกฎหมายทางการของดินแดนมุสลิมทั้งหมด อาณาจักรอูษมานียะฮ์ยังเป็นผู้เริ่มจัดแบบแผนของศาลชะรีอะฮ์ ในศาลจะมีกอฎียะฮ์²⁰⁴ เป็นผู้ตัดสิน มีมุฟตี²⁰⁵ ซึ่งตีความกฎหมายอิสลามได้เป็นที่ปรึกษา และมีครุโนมัดเราะฮะฮ์²⁰⁶ เป็นคณะทำงานทางการของรัฐที่จะออกแบบระเบียบความสัมพันธ์ทางศาสนาและจริยธรรมระหว่างสุลฏอนและผู้อยู่ใต้ปกครอง” กฎหมายชะรีอะฮ์ที่บังคับใช้กับมุสลิมนั้น เป็นนโยบายสำคัญแต่เดิมของจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ ยิ่งกว่านั้นในสมัยของมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ กฎหมายอิสลามยังได้นำมาเป็นแนวทางในการทำสงครามกับรัฐต่าง ๆ โดยทำสงครามเพื่อหยุดการต่อต้าน ให้ความมั่นใจกับประชาชนในความปลอดภัย และเรียกร้องให้หลีกเลี่ยงสงครามด้วยการเข้าร่วมกับจักรวรรดิอูษมานียะฮ์ (Shaw, 1977: 61)

5.2.2 กลุ่มฟื้นฟูในจักรวรรดิโมกุล

ราชวงศ์โมกุลเป็นราชวงศ์มุสลิมราชวงศ์แรกที่ได้เข้าไปสู่ใจกลางของสังคมขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลกคืออินเดีย มุสลิมในอินเดียแม้จะเป็นชนกลุ่มน้อย แต่มีความหลากหลายในสำนักคิดและทัศนคติต่าง ๆ มุสลิมส่วนใหญ่ในอินเดียเป็นอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ ถือมัซฮับหะนะฟีเยฮ์เช่นเดียวกับราชวงศ์อูษมานียะฮ์ แต่ในอินเดียก็มีกลุ่มชีอะฮ์ที่มีอิทธิพลในบางช่วงขณะ ในหมู่พวกอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ก็มีแนวศูฟีอีกหลายแนวทางที่มีผู้คนดำเนินตามที่แตกต่างกันออกไป ภาพลักษณ์ของสุลฏอนของราชวงศ์โมกุลก็มีลักษณะที่แตกต่างจากราชวงศ์อูษมานียะฮ์ ขณะที่สุลฏอนอูษมานียะฮ์จดจ่ออยู่กับการเผชิญหน้ากับอาณาจักรไบแซนทีนและการแสดงบุคลิกของการเป็นเคาะลีฟะฮ์หรือผู้รับผิดชอบโลกอิสลาม แต่สุลฏอนแห่งราชวงศ์โมกุลต้องจดจ่ออยู่กับการปกครองผู้คนที่แตกต่างกันและการปราบปรามกบฏในประเทศ บังคับที่แตกต่างกับส่วนอื่น ๆ ของโลกมุสลิมทำให้การทำทลายสังคมมุสลิมอินเดียมีหลายด้าน ในช่วงการปกครองของสุลฏอนอักบัร เขาได้พยายามที่จะรวบรวมคำสอนของศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามเข้าด้วยกันภายใต้ลัทธิใหม่ที่เรียกว่า “ดีน-อิ-อิลาฮี” (Din-i-Ilāhī)²⁰⁷ หมายถึงศาสนาแห่งพระเจ้า ซึ่งทำทลายสังฆกรรมของอิสลามเป็นอย่างยิ่ง กลุ่มฟื้นฟูอิสลามที่ปรากฏในขณะนั้นต้องพบกับปัญหาที่

²⁰⁴ ผู้ตัดสินความตามกฎหมายอิสลาม

²⁰⁵ มุฟตี เป็นผู้ที่ให้ “ฟัตวา” หรือการให้คำตอบประเด็นต่าง ๆ โดยอาศัยความเข้าใจทางนิติศาสตร์อิสลาม

²⁰⁶ ความจริงศัพท์คำนี้แปลว่าโรงเรียน ซึ่งใช้ได้ทั่วไป แต่โรงเรียนในที่นี้หมายถึงโรงเรียนให้ความรู้ด้านอิสลาม

²⁰⁷ เป็นภาษาอาหรับที่อยู่ใน โครงสร้างภาษาเปอร์เซีย ในภาษาอาหรับใช้คำว่า al-Dīn al-Ilāhī

ไม่เคยปรากฏลักษณะเช่นนี้ในบริเวณอื่นของโลกมุสลิมมาก่อน นอกจากนี้การกำเนิดของศาสนา ซิกข์ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างอิสลามและฮินดู และพัฒนามาเป็นกองทัพยังเป็นการต่อต้าน อำนาจของราชวงศ์โมกุลที่สำคัญ รวมไปถึงกบฏจากพวกฮินดู และการแผ่อำนาจเข้ามาของอังกฤษ กลุ่มฟื้นฟูในอินเดียยังต้องพบกับความซับซ้อนของแนวคิดศูฟีๆ บางกลุ่มเลยเกิดออกจากกรอบของ คำสอนอิสลามไปไกลลิบ ทำให้กลุ่มฟื้นฟูต้องเข้ามาทำการวิพากษ์ และกลายเป็นประเด็นโต้แย้งที่ รุนแรงต่อมาอีกหลายศตวรรษ

5.2.2.1 การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในอินเดีย

การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของกลุ่มฟื้นฟูในสมัยราชวงศ์โมกุล คือการเผชิญหน้ากับ ศาสนาใหม่อย่าง “ดีน-อิ-อิลาฮี” (Dīn-i-Ilāhī) ซึ่งมีเค้าโครงมาจากแนวคิดที่เลยเถิดของศูฟีๆ ใน อินเดียสมัยนั้น จักรพรรดิอักบาร์ ไม่ได้มีความสนใจในการใช้ชะรีอะฮ์ แต่มุ่งความสนใจไปที่แนวคิด ศูฟีๆ และปรัชญา ซึ่งแนวคิดทั้งสองนี้พาเขาไปสู่การสร้างศาสนาใหม่บนหลักการที่เขาคิดว่าเป็น “สากล”(Armstrong, 2001: 107)ความท้าทายของกลุ่มฟื้นฟูยังรวมไปถึงการทำทลายความสามารถ ในการสื่อสารกับผู้คนที่ห่างไกลจากแหล่งอิสลามดั้งเดิม แม้ผู้ปกครองราชวงศ์โมกุลมาจากภายนอก อินเดียและถนัดในการใช้ภาษาเปอร์เซีย ซึ่งเป็นหนึ่งในภาษาของมุสลิมภาษาหนึ่งที่มุสลิมคุ้นเคยใน ยุคที่ผ่านมา แต่ประชาชนทั่วไปนั้นใช้ภาษาพื้นเมือง

บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในอินเดียจึงพุ่งไปสู่การเผชิญหน้ากับระบอบ ศาสนาใหม่ของสุลต่านอักบาร์ ต่อมาคือการวิพากษ์และปฏิรูปศูฟีๆ และการสร้างและพัฒนา วรรณกรรมอิสลามในภาษาใหม่เพื่อรับใช้มวลชนที่แตกต่างจากภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซีย ซึ่งก็ คือภาษาอูรดู บทบาทของกลุ่มฟื้นฟูยังต้องเข้าไปสู่สมรภูมิกับการต่อต้านของกลุ่มศาสนาต่าง ๆ ที่ทำ ทายการดำรงอยู่ของสังคมมุสลิมในอินเดียอีกด้วย กลุ่มฟื้นฟูในอินเดียจึงถือค้ำเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเทียบ กับอาณาจักรอูษมานียะฮ์ที่เน้นหนักไปทางความสามารถในการปกป้องดินแดนและการพิชิตนครใหญ่ ของโลกในขณะนั้น แต่ในอินเดียมีสนามการทำงานฟื้นฟูที่หลากหลายและกว้างขวางมาก ปรากฏผู้คนที่ เข้ามาสู่สนามการฟื้นฟูมากมาย แต่การเคลื่อนไหวที่โดดเด่นและถูกจัดเป็นกระแสนำในช่วงรุ่งโรจน์ ของราชวงศ์โมกุลคือ การฟื้นฟูที่เริ่มต้น โดย อะหมัด อัศ-ศิริฮินดี และสุลต่านโอรังเซบ

5.2.2.2 อัศ-อิมาม อะหมัด อัศ-ศิริฮินดี(ค.ศ.1568-1624 / ฮ.ศ. 971-1033)

อะหมัด อิบน์ อับดุล อะหัด อัศ-ศิริฮินดี เกิดในปี ค.ศ. 1568 (ฮ.ศ. 971) ที่เมืองสิริ ฮินดู ใกล้ ๆ กับเมืองลาฮอร์ในแคว้นปัญจาบของอินเดีย ด้วยเหตุนี้เองที่ท่านถูกเรียกว่า อัศ-ศิริฮินดี

บิดาท่านชื่อว่า **อับดุล อะหัด** เป็นอุละมาอ์ที่มีอิทธิพลในแถบนั้น ครอบครัวท่านสืบเชื้อสายมาจาก ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ **อะเคาะลีฟะฮ์**คนที่สองแห่งอิสลาม(Saleem,n.d.:18) ฉะนั้น ในบางครั้งท่านจึงมีชื่อต่อท้ายว่า **อัล-ฟารุกียะฮ์**(มาจากฉายาของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ) อะหมัด อัศ- สิริฮินดียะฮ์ เริ่มต้นศึกษาหาความรู้ที่บ้าน ท่านจำอัล-กุรอาน ได้ทั้งเล่มตั้งแต่วัยเยาว์ และได้รับการศึกษาจากบิดาของท่านและปราชญ์จำนวนมากในสมัยนั้น การศึกษาของท่านอยู่ในแวดวงของศูฟียุ แนวต่าง ๆ ทำให้เข้าใจลึกซึ้งในแนวคิดของศูฟียุกลุ่มต่าง ๆ เป็นอย่างดี(Saleem, n.d.:18-19) ต่อมา ท่านได้เริ่มสอนอัล-กุรอานและอัล-หะดีษ รวมทั้งเทววิทยาแต่หลังจากนั้นท่านได้อุทิศชีวิตส่วนใหญ่กับการศึกษาอัล-หะดีษ ตัฟสีร์ และปรัชญา ท่านได้ใช้ชีวิตบางช่วงในเมืองลาฮอร์ แต่ชีวิตส่วนใหญ่ของท่านก็ยังคงอยู่ที่อัศ-สิริฮินดียะฮ์ จนกระทั่งอายุได้ 36 ปี ท่านจึงได้ไปร่วมกับกลุ่มศูฟียุนักขานันดียะฮ์ ในเมืองเคลลี

ก) การต่อต้านแนวคิด Wahdat al-Wujūd

การสัมผัสกับวิถีแห่งศูฟียุหลายสายด้วยกันทำให้อะหมัด อัศ-สิริฮินดียะฮ์ได้พบกับ ข้อบกพร่องที่เป็นอันตรายจำนวนมาก หนึ่งในนั้นก็คือแนวคิด Wahdat al-Wujūd (ความเป็นหนึ่งของการมีอยู่) ซึ่งขัดแย้งกับหลักการอิสลาม และในอดีตอิบน์ คัยมียะฮ์ ได้เคยวิพากษ์วิเคราะห์มันอย่างลึกซึ้ง และต่อต้านมันอย่างเอาจริงเอาจังบนพื้นฐานของอัล-กุรอานและอัศ-สุนนะฮ์มาแล้ว(al-Nadwī, 1994:243) Wahdat al-Wujūd เป็นแนวคิดปรัชญาที่ถือว่า พระเจ้ากับสิ่งถูกสร้างในแก่นแท้แล้วเป็นสิ่งเดียวกัน พระเจ้าเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่มีอยู่อย่างแท้จริง สิ่งอื่น ๆ เป็นสิ่งถูกสร้างให้มี จึงอยู่ภายใต้สิ่งที่มีอย่างแท้จริง ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ จึงไม่มีอย่างแท้จริง เว้นแต่การมีอยู่ของอัลลอฮ์ ผลสรุปสุดท้ายก็คือทั้งหมดทั้งสิ้นคือพระเจ้า(Qarībullāh, 1997: 17) ในทัศนะของอิสลาม แม้ว่าวิถีคิดเช่นนี้ดูเหมือนจะได้เค้าโครงมาจากตัวบทคำสอน แต่จุดยืนของอิสลามปฏิเสธที่จะนำไปสู่ บทสรุปของ Wahdat al-Wujūd (ความเป็นหนึ่งของการมีอยู่) เพราะในอิสลามพระเจ้าคือสิ่งที่ไม่มีอะไรเสมือนได้ การมีอยู่ของพระเจ้าเป็นแก่นแท้ที่ไม่อาจรวมอยู่กับสิ่งถูกสร้างต่าง ๆ ได้เลย ทฤษฎีของ Wahdat al-Wujūd ทำให้เกิดแนวคิดHulūl(การสละตน)และIttihād (การหลอมเป็นหนึ่ง) ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์(Qarībullāh,1997:60-65) และยังคงขยายไปรองรับข้ออ้างในการหลอมละลายขอบเขตของชะรีอะฮ์ ด้วยเหตุผลว่าทุก ๆ สิ่งเป็นความจริงแท้แล้วก็ย่อมไม่มีข้อแตกต่างระหว่างสัจธรรมและความเท็จ ระหว่างการปฏิเสธศรัทธา(กุฟรฺ)และความศรัทธา(อีมาน) ระหว่างสิ่งอนุมัติ(หะลา)และสิ่งต้องห้าม(หะรอม)

ขณะที่แนวคิด Wahdat al-Wujūd แพร่หลายในสังคมมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มศูฟียุ ท่านอิมามอะหมัด อัศ-สิริฮินดียะฮ์ ได้กลับไปศึกษาตัวบทคำสอนอิสลามอย่างกว้างขวาง ทำ

ความเข้าใจด้วยสายตาที่แหลมคม และวิจารณ์ในเชิงวิชาการ ต่อมาท่านได้ประกาศคัดค้านแนวคิด Wahdat al-Wujūd ด้วยการเสนอแนวคิดอิสลามว่าด้วยสภาวะของการมีอยู่ ด้วยแนวคิด Wahdat al-Shuhūd (ความเป็นหนึ่งของการประจักษ์) เข้ามาแทนที่(al-Nadwī, 1994:249-250) Wahdat al-Shuhūd (ความเป็นหนึ่งของการประจักษ์) เป็นแนวคิดที่อิงอยู่กับตัวบทคำสอนอิสลามในความหมายที่ตระหนักถึงการมองเห็นหรือเฝ้าดูอยู่ของพระเจ้าแต่เพียงหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของฐานะในการเป็นบ่าวของอัลลอฮ์²⁰⁸ การวิจารณ์และคัดค้าน Wahdat al-Wujūd ของอะหมัด อัศ-สิรฮินดียะมีได้จำกัดอยู่แค่อภิปรายว่าด้วย สภาวะของการมีอยู่ แต่ยังไม่ไปถึงแนวคิดอันตรายที่หลอมละลายความคิดและความซึ้งเข้าด้วยกัน ซึ่งทำให้ขอบเขตของชะรีอะฮ์ถูกทำลายไป การเปิดการอภิปรายและวิพากษ์ในประเด็นนี้ถือว่าร้อนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของผู้ที่อยู่ในแวดวงศูฟียะ ประเด็นสำคัญในการเรียกร้องของอะหมัด อัศ-สิรฮินดียะมีก็คือ การให้นำอัล-กูรออันและอัซ-สุนนะฮ์มาเป็นมาตรฐานในคำสอนอิสลาม ซึ่งสิ่งนี้ถูกละเลยในสังคมอินเดียมาอย่างยาวนาน ท่ามกลางกลุ่มศูฟียะแล้ว ท่านถูกถือว่าเป็นผู้ที่ตอกย้ำการนำสุนนะฮ์มาปฏิบัติอย่างจริงจัง (Saleem , n.d. : 117) ท่านได้ผลิตงานเขียนที่โด่งดังและมีอิทธิพลมาก เป็นศาสนนฉบับเล็ก ๆ 536 ฉบับ เป็นภาษาเปอร์เซีย มารวมเก็บไว้ในหนังสือชื่อ Maktūbat เป็นศาสนนที่ท่านต้องการสื่อกับผู้ปกครองของราชวงศ์โมกุล เนื้อหาสำคัญในศาสนนที่ท่านต้องการจะถ่ายทอดก็คือ การไม่ยินยอมให้ใครละเมิดหรือถืออภิสิทธิ์ในการ ไม่ปฏิบัติตามชะรีอะฮ์ โดยการอ้างวิถีทางของศูฟียะ ท่านเร่งรื้อให้มีการนำชะรีอะฮ์มาใช้จริงในชีวิตของผู้คน(Saleem , n.d. : 117-118)

ข) การคัดค้าน Dīn-i-Ilāhī

อะหมัด อัศ-สิรฮินดียะมี เกิดในยุคของสุลฏอนอักบร์ ซึ่งเป็นสุลฏอนคนสำคัญของราชวงศ์โมกุล สุลฏอนอักบร์ ซึ่งเป็นสุลฏอนที่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้(Glassé, 2003: 35) แต่ชอบการโต้แย้งระหว่างศาสนาต่าง ๆ ในปี ค.ศ. 1587(ช.ศ. 997) เขาได้ประกาศว่าไม่มีศาสนาไหนที่เป็นสังฆกรรมหนึ่งเดียว เขาจึงรวมศาสนาทั้งหมดเข้าด้วยกัน เป็นศาสนาใหม่ชื่อว่า Dīn-i-Ilāhī หรือศาสนาของพระเจ้า แนวคิดของ Dīn-i-Ilāhī เป็นแนวศาสนาที่มุ่งจะหลอมรวมมุสลิมและฮินดูเข้าด้วยกัน รวมทั้งคริสเตียน เซน และ โซโรแอสเตอร์ โครงสร้างของ Dīn-i-Ilāhī เป็นการผสมผสาน ระหว่างแนวศูฟียะ ปรัชญา และการบูชาธรรมชาติ ทฤษฎีของศาสนาใหม่ได้ค่อยพัฒนาขึ้นภายใต้กฎหมายแบบใหม่ที่ขัดแย้งกับอิสลาม ชาวฮินดูและมุสลิมที่รับใช้สุลฏอนอักบร์ก็

²⁰⁸ ประกาศถ้อยคำนี้ในหะดีษฉบับริล ขณะที่ท่านนบี ﷺ ได้ตอบคำถามถึงอิหฺसान ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของศาสนาว่า “ท่านสักการะบูชาอัลลอฮ์ประหนึ่งท่านประจักษ์ในพระองค์ แต่ท่านไม่อาจประจักษ์ในพระองค์ แต่พระองค์ประจักษ์ในท่าน” (รายงานโดยมุสลิม)

พยายามพิสูจน์ทฤษฎีให้กับสุลฏอน ฮินดูนั้นก็อ้างคำพยากรณ์ถึงกษัตริย์ที่มีวิญญูณที่ขี้ยังใหญ่จะเกิดมาเพื่อปกป้องไว้ ส่วนมุสลิมนั้นพยายามพิสูจน์ว่า สุลฏอนอักบ์เป็นอิมามมะฮ์ดีที่ถูกสัญญาไว้ คูฟิยะบางคนอ้างว่าสุลฏอนอักบ์เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” , “เคาะลีฟะฮ์แห่งยุคสมัย” ตลอดจนเป็น “ภาพสะท้อนของพระเจ้าบนโลกนี้” (al-Mawdūdī, 1979: 73-74) คำปฏิญาณใหม่ของ Dīn-i Ilāhī คือ Lā ilaha illalāh Akbar Khalīfatullāh (ไม่มีสิ่งใดที่ควรสักการะบูชาเว้นแต่อัลลอฮ์ และอักบ์เป็นเคาะลีฟะฮ์ของอัลลอฮ์) คำทักทายใหม่ของ Dīn-i Ilāhī คือ Allah-o-Akbar และจะตอบรับว่า Jalla Jalal-o-Hu ซึ่งคำตอบรับนี้มาจากชื่อเต็มของสุลฏอนอักบ์ คือ Jalāl al-Dīn Muhammad Akbar (al-Mawdūdī, 1979: 74)

ศาสนานี้ห่างไกลจากอิสลามถึงขนาดต้องกราบต่อสุลฏอนอักบ์ในขณะที่เข้าเฝ้า แม้กระทั่งคนที่ได้ชื่อว่าเป็นอุละมาฮ์หรือคูฟิยะสมัยนั้นบางคนก็ได้กราบต่อเขา โดยคนพวกนี้ได้พยายามซ่อนเร้นพฤติกรรมที่สิ้นสภาพการเป็นมุสลิมนี้ด้วยการเรียกมันใหม่ว่า Sijdah-i-Tahīyyah (การกราบเพื่อแสดงความนับถือ) Zamin bosee (การจูบพื้นดิน) (al-Mawdūdī, 1979: 74-75) ศาสนาใหม่นี้อ้างว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อสลายความอคติระหว่างศาสนาต่าง ๆ สุลฏอนอักบ์ได้ขอขมิ้นไฟมาจากผู้นับถือศาสนาไซโรแอสเตอร์ที่บูชาไฟ โดยได้จัดวางและรักษาไม่ให้ดับไว้ที่วังของเขา มีการบูชาภาพตรีเอกานุภาพของศาสนาคริสต์ การเชือดวัวซึ่งชาวฮินดูถือว่าเป็นพระเจ้าได้ถูกห้าม งานพิธีกรรมต่าง ๆ ของฮินดูได้รับการจัดอย่างกระตือรือร้นในวัง ดวงอาทิตย์ได้รับการบูชาวันละ 4 ครั้ง เมื่อใดที่ใครกล่าวถึงชื่อดวงอาทิตย์ จะต้องมีคนอื่นกล่าวสรรเสริญว่า “ขอการสรรเสริญจงประสบกับเขา” (al-Mawdūdī, 1979: 75) ในที่สุดกลับเป็นว่า อิสลามกลายเป็นศาสนาที่ถูกดูถูก คำสอนของอิสลามถูกปฏิเสธ ความชั่วร้ายระดับบาปใหญ่ที่อิสลามต่อต้านกลับแพร่หลายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพนัน การดื่มสุรา และความชั่วร้ายอื่น ๆ การใส่ทองและผ้าไหมในผู้ชายมุสลิมที่อิสลามห้ามกลับได้รับอนุญาต ขณะที่เนื้อเสือและสุนัขจึงจอกกลับกินได้ เมื่อใครคนใดตายแทนที่จะถูกฝัง กลับต้องถูกเผาหรือลอยน้ำไป นโยบายของราชวงศ์โมกุลขณะนั้นเป็นปฏิปักษ์กับอิสลามอย่างรุนแรงที่สุด การศึกษาอิสลามและภาษาอาหรับถือว่าเป็นความกล้าหลัง สถาบันศึกษาอิสลามถูกปล่อยให้ร้างและอุละมาฮ์ที่ไม่อาจยอมรับศาสนาใหม่นี้ได้ต่างก็พากันอพยพหลบหนี

ขณะที่สถานการณ์ในสมัยสุลฏอนอักบ์เลวร้ายถึงขีดสุด อะหมัด อัศ-สิรฮินดี กำลังอยู่ในช่วงวัยหนุ่ม ท่านได้ก้าวมาต่อต้านนโยบายด้วยการวางแผนอย่างรัดกุมและมีสายตาที่ยาวไกลอย่างยิ่ง ท่านได้วิจารณ์นโยบายของราชวงศ์และต้องการฟื้นฟูอิสลามที่ถูกต้องขึ้นมาใหม่ ท่านค่อย ๆ ประสบความสำเร็จในการขจัดความชั่วร้ายที่แพร่หลายในหมู่มุสลิม การต่อต้านดำเนินต่อไปจนถึงสมัยของสุลฏอนชาฮ์ฮันกีร์ผู้เป็นบุตรชายของสุลฏอนอักบ์ สุลฏอนได้จับตัวคุมขังอะหมัด อัศ-สิรฮินดี 2 ปี²⁰⁹

²⁰⁹ ขณะที่อยู่ในการคุมขัง อัศ-สิรฮินดีได้แนะนำอิสลามให้แก่พวกบูชาเจีวิดในคุก จนหลายร้อยคนได้เข้ารับอิสลาม (Arnold, 1913: 412)

เนื่องจากในการพบปะกันนั้นอะหฺมัด อัศ-สิริฮินดียฺปฏิเสธที่จะกราบสุลฏอน แต่ต่อมาชาฮันกีร์ได้สำนึกผิด ไม่เพียงแต่ปล่อยตัวอัศ-สิริฮินดียฺเท่านั้น เขายังได้ให้บุตรชายของเขาคนหนึ่งชื่อว่าคัวร์รอมมาศึกษากับอัศ-สิริฮินดียฺ และต่อมาเขาคือสุลฏอนชาฮุจาฮัน ในที่สุด Dīn-i-Ilāhī ที่ถูกสร้างขึ้นโดยสุลฏอนอักบาร์ก็สิ้นสุดลงในสมัยของชาฮุจาฮัน ต่อมาก่อนที่อัศ-สิริฮินดียฺจะเสียชีวิต 4 ปี บุตรชายคนหนึ่งของชาฮุจาฮันชื่อว่า **โอรังเซบ** ได้เกิดมา ท่านกลายเป็นสุลฏอนที่ได้รับการฝึกฝนมาในแนวทางของอัศ-สิริฮินดียฺ และได้ใช้นโยบายของอัศ-สิริฮินดียฺในการปกครองและเป็นผู้ปกป้องอิสลามที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์

5.2.2.3 อัศ-สุลฏอน โอรังเซบ(ค.ศ.1618-1707 / อ.ศ. 1027-1118)

โอรังเซบ(Aurangzeb) หรือมีนามเต็มว่า Abū Muzaffar Muhyuddīn Muhammad Aurangzeb Alamgīr นิยมเรียกกันว่า Aurangzeb Alamgīr เป็นสุลฏอนราชวงศ์โมกุลคนที่ 6 เป็นบุตรชายคนที่ 3 ของสุลฏอนชาฮุจาฮัน(shāhjahān) จากมาราคือมมตาช มะฮาล (Mumtāz Mahal) โอรังเซบได้รับการศึกษาด้านอิสลามมาอย่างดีตั้งแต่วัยเด็ก มีความรู้ในภาษาเปอร์เซีย อารบ และฮินดี มีความสามารถในการคัดอักษรได้งดงาม เป็นคนที่ใกล้ชิดกับแวดวงผู้มีความรู้อิสลาม และเป็นผู้ปฏิบัติอิสลามอย่างเข้มแข็ง ท่านจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากอูลมะอ์ร่วมสมัยอย่างสูง (al-Nadwī, 1994: 296-297)

ก) บุคลิกลักษณะส่วนบุคคล

สถานะแบบจักรพรรดิของโอรังเซบจึงไม่เหมือนกับสุลฏอนก่อนหน้านี้ ท่านมีชีวิตที่เรียบง่ายอย่างยิ่ง และใช้เวลากับการอุทิศตัวเรื่องอิสลาม ท่านพยายามปฏิบัติตนให้อยู่ในแนวทางของมุสลิมนิคมคติขั้นแนวหน้า อัฏ-ฏอนฏอวียฺ(al-Tantāwī, 1990:236) ได้พรรณนาบุคลิกภาพส่วนตัวของท่านที่แตกต่างจากจักรพรรดิคนอื่น ๆ ในราชวงศ์โมกุลเอาไว้ว่า

“ท่านละหมาดฟิรฎูห้าเวลาในต้นเวลาพร้อมกับญะมาอะฮฺ(กลุ่มคณะ) โดยไม่เคยทิ้งรูปแบบเช่นนี้เลย ท่านละหมาดวันศุกร์ที่มัสญิดใหญ่ ถ้าท่านไม่ได้อยู่ในเมืองด้วยการงานใดการงานหนึ่ง ท่านจะกลับมาวันพฤหัสบดีเพื่อร่วมละหมาดวันศุกร์ แล้วท่านถึงจะจากไป ท่านถือศีลอดในเดือนรอมฎอน แม้ว่ามันจะเป็นวันที่ร้อนจัด และใช้ชีวิตกลางคืนด้วยการละหมาดตะรอวิหฺ ท่านจะอดิกาฟ(จำกัดตัวเอง) ในช่วงสิบวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอน ...”

โอรังเซบมีบุคลิกภาพส่วนตัวที่สมถะอย่างยิ่ง ท่านทอหมวกและคัดลอกตัวอักษรในอัล-กูรานตลอดชีวิตเพื่อนำไปขายหาเลี้ยงชีพ โดยไม่พึ่งพาเงินจากคลังของรัฐเลย ในเดือนรอมฎอนท่านแทบจะไม่ได้ทานอะไรนอกจากขนมปังที่ทำจากข้าวสาลี(al-Tantāwī, 1990:237) นอกจากนี้ โอรังเซบมีความสนใจอัลกูรานอย่างยิ่ง ท่านได้ท่องจำอัล-กูรานจนสามารถจำได้หมดเล่มภายหลังจากที่เข้ารับตำแหน่งสุลฏอน ท่านยังสนใจในวิชาอัล-หะดีษ จนกระทั่งได้ประพันธ์หนังสือชื่อว่า Arba'īn(สี่สิบหะดีษ)พร้อมกับคำแปลภาษาเปอร์เซียและคำอธิบาย(al-Hamīdī, 2004: 166)โอรังเซบมีความสามารถทางวิชาการสูง ถือว่าเป็นบุคคลระดับผู้ทรงความรู้ มีความเชี่ยวชาญนิติศาสตร์อิสลาม เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับแควงอุละมาอ์(al-Tantāwī, 1990:230) ภายใต้อิทธิพลของบุคลิกภาพเช่นนี้ทำให้ราชสำนักโมกุลได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง หลังจากที่โอรังเซบได้ขึ้นปกครองจักรวรรดิโมกุลต่อจากบิดาในปี ค.ศ. 1658(ฮ.ศ. 1068) ท่านได้ไล่พวกนักร้อง นักเต้นรำ พวกโหรออกจากวัง ท่านยังได้ห้ามวาดภาพวาดสิ่งมีชีวิต รวมทั้งการติดภาพเหล่านี้ตามผนัง และท่านได้ให้ตั้งยุติการปฏิบัติที่มีที่มาจากศาสนาฮินดูทั้งหมด ท่านยกเลิกประเพณีการปรากฏตัวของจักรพรรดิเพื่อให้ผู้คนพาสรรเสริญตั้งแต่สมัยสุลฏอนอักบาร์ รวมทั้งยกเลิกการเฉลิมฉลองวันเกิดของสุลฏอนอีกด้วย

ข) การสร้างความแข็งแกร่งให้อิสลามในอินเดีย

สุลฏอนโอรังเซบพยายามที่จะฟื้นฟูศาสนาอิสลามในอินเดียให้แข็งแกร่งมากที่สุด ท่านมีความสนิทสนมกับอุละมาอ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมะอะฮฺมุม อิบนู อะหมัด อิบนู อับดุล อะหฺมัด อัล-สิรฮินดี ผู้เป็นบุตรชายของอะหมัด อัล-สิรฮินดี ซึ่งไม่เพียงแต่สนิทสนมและให้เกียรติเท่านั้น สุลฏอนโอรังเซบยังมีความสัมพันธ์ในเชิงการฝึกอบรมทางจิตวิญญาณและการชี้นำอีกด้วย(al-Nadwī, 1994:295-296) สุลฏอนโอรังเซบให้ความสำคัญกับการใช้ชะรีอะฮฺปกครองจักรวรรดิ ในสมัยของท่านได้รวบรวมกฎหมายอิสลามภายใต้การดูแลของท่าน เป็นตำราที่มีชื่อเรียกว่า Fatawa-e-Alamgiri (เรียกในภาษาอาหรับว่า al-Fatāwa al-Hindiyah)เป็นงานกฎหมายขนาดใหญ่จำนวน 30 เล่ม ครอบคลุมฟิกฮฺ(นิติศาสตร์อิสลาม)ในมัซฮับหะนะฟีเย โดยความร่วมมือจากอุละมาอ์หลายคน กฎหมายชุดนี้ถูกนำไปใช้ทั่วทั้งจักรวรรดิ (al-Tantāwī, 1990 : 231; al-Nadwī, 1994:303)โอรังเซบได้นำศาสนาที่บริสุทธิ์ ปราศจากความสับสนกลับสู่อินเดีย ท่านดำเนินนโยบายสลายสิ่งอุตริกรรม(บิอะฮฺ)ในศาสนา และลบล้างความชั่วร้ายในสังคม(al-Khalidī, 1984: 246)

โอรังเซบปกครองราชวงศ์โมกุลตั้งแต่ปี ค.ศ. 1658 – ค.ศ. 1707(ฮ.ศ. 1068-1118) เป็นเวลา 48 ปี ในสมัยการปกครองของโอรังเซบจักรวรรดิโมกุลขยายตัวสูงสุด จักรวรรดิโมกุลมีอาณาเขตตั้งแต่เมืองคาบูลถึงภาคใต้ของอินเดีย ท่านเป็นผู้ปกครองอินเดียที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งใน

ประวัติศาสตร์อินเดีย อาณาเขตการปกครองของท่านกว้างใหญ่กว่าผู้ปกครองก่อนหน้าของท่านทุกคน โอรังเซบเป็นผู้ปกครองที่ยุติธรรมและให้อภัยกับศัตรู เป็นนักรบที่กล้าหาญ สมัยการปกครองของท่านเป็นยุคที่มีคนไม่ใช่มุสลิมเข้ารับอิสลามจำนวนมากที่สุดยุคหนึ่ง

5.2.3 กลุ่มฟื้นฟูภายใต้การนำของชาฮู วะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺละวี (ค.ศ.1703-1763 / ฮ.ศ.1114- 1176)

การฟื้นฟูอิสลามในอินเดียที่ส่งผลกระทบยาวนานหลายศตวรรษ คือการฟื้นฟูที่กระทำผ่านงานวิชาการที่ครอบคลุมของชาฮู วะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺละวี ผู้อยู่ในแนวทางการฟื้นฟูเกี่ยวกับจักรพรรดิโอรังเซบ

5.2.3.1 ความเป็นมา

ชาฮู วะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺละวี หรือชื่อว่า อะหมัด อิบน์ อับดุลเราะฮีม เกิดในเมืองเคลฮี ปี ค.ศ.1703(ฮ.ศ. 1114) ลี้ปีก่อนการตายของกษัตริย์โอรังเซบแห่งราชวงศ์โมกุล ท่านเกิดในครอบครัวของอุละมาอ์ที่สืบเชื้อสายทางบิดาจากเคาะลีฟะฮฺอุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ และสืบเชื้อสายทางมารดาจากเคาะลีฟะฮฺอะลี อิบน์ อบี ฏอลิบ (Shahed, 1997: 9) ปู่ของท่านคือชาฮู วาฮฺยูดีน ซึ่งเป็นหนึ่งในที่ปรึกษาของกษัตริย์โอรังเซบ เป็นผู้ที่เคยมีตำแหน่งสำคัญในกองทัพของชาฮจาฮันและได้สนับสนุนโอรังเซบให้ขึ้นสู่อำนาจ (Shahed, 1997:10) ส่วนบิดาของอัค-คะฮฺละวีชื่อว่าชาฮู อับดุลเราะฮีม เป็นปราชญ์ผู้ทรงความรู้อิสลาม และเป็นผู้ช่วยของสุลฏอนโอรังเซบในการเรียบเรียงหนังสือชื่อว่า Fatawa-e-Alamgiri ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายอิสลาม แต่บิดาของท่านใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการสอนหนังสือที่สถาบันที่ได้จัดตั้งขึ้นมา ชื่อว่า al-Madrasah al-Rahīmiyah ซึ่งต่อมาเป็นแหล่งวิชาการสำคัญที่ได้ผลิตนักฟื้นฟูอิสลามจำนวนมากให้แก่อินเดีย ในวัยเด็กของท่านได้รับการศึกษาจากพ่อของท่านและจากอุละมาอ์คนอื่นๆ ในเมืองเคลฮี ท่านจดจำอัลกุรอานทั้งเล่มตั้งแต่อายุได้ 7 ปี ท่านได้ศึกษาวรรณกรรมอาหรับและเปอร์เซีย ศึกษาความรู้อิสลามด้านต่างๆ ประวัติศาสตร์อิสลาม ปรัชญา กฎหมาย และตรรกวิทยา ชาฮูวะลียุล ลอฮฺสนใจศึกษาแม้กระทั่งสังคมวิทยา รวมไปถึงการเมืองด้วย นี่คือเหตุผลว่าทำไมงานเขียนของท่านจึงเป็นการวิเคราะห์ที่แหลมคม ทั้งปัญหาการเมืองของอินเดียและของโลกมุสลิม บิดาของอัค-คะฮฺละวีเสียชีวิตในช่วงที่ท่านอยู่ในวัยรุ่น อายุประมาณ 15 ปี ท่านจึงได้เริ่มสอนหนังสือให้แก่สถาบันที่บิดาของท่านได้ก่อตั้งมา (Shahed, 1997 : 12) ต่อมาท่านได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์และศึกษาเล่าเรียนที่มักกะฮฺและมะดีนะฮฺ ซึ่งทำให้ท่านได้รับอิทธิพลจากงานเขียนด้านหะดีษจากประเทศเยเมนที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษาหะดีษสมัยนั้น (al-Nadwī

1985 :20) หลังจากนั้นในปีค.ศ.1732(ฮ.ศ. 1144)อัคร-คะสุละวียก็ได้กลับมายังอินเดีย และได้สอนหนังสืออีกครั้งหนึ่ง พร้อม ๆ กันนั้นท่านได้เรียบเรียงคำรับคำรามมาตรฐานไว้จำนวนมาก

5.2.3.2 การฟื้นฟู

ขอบข่ายในการฟื้นฟูอิสลามของวะลีลุลลอฮ์ อัคร-คะสุละวีย เป็นขอบข่ายที่กว้างขวางมาก แต่ละด้านมีเนื้อหาในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง งานเหล่านี้ทั้งหมดสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) การเรียกร้องสู่อะกิละฮ์ที่บริสุทธิ์

งานพื้นฐานของชาสุวะลีลุลลอฮ์ อัคร-คะสุละวีย เริ่มจากการเรียกร้องไปสู่อะกิละฮ์ที่ถูกต้อง การให้ความสำคัญกับอะกิละฮ์ และการท่อมุทอริบายอะกิละฮ์อัคร-เตาฮีด รวมทั้งได้ปฏิบัติเรียกร้องเชิญชวนผู้คนไปสู่ความบริสุทธิ์ของอะกิละฮ์นี้อย่างเอาใจจริงเอาใจ ประเด็นสำคัญในการเรียกร้องผู้คนสู่อะกิละฮ์อัคร-เตาฮีดของอัคร-คะสุละวียก็คือ การแก้ไขความเข้าใจผิดที่คิดว่าล้าพังการเชื่อว่าอัลลลอฮ์เอกะและเป็นพระเจ้าแต่เพียงผู้เดียวทำให้บุคคลนั้นเป็นมุสลิมแล้ว²¹⁰ แม้ว่าการมีอัคร-เตาฮีดด้านนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็น แต่มันยังไม่เพียงพอที่จะทำให้คน ๆ นั้นเป็นมุสลิมได้ การเรียกร้องของอัคร-คะสุละวียได้มุ่งไปยังประเด็นให้ผู้คนยอมจำนนต่ออัลลลอฮ์โดยสิ้นเชิงจึงถือว่ามีอัคร-เตาฮีดที่สมบูรณ์และจะทำให้คน ๆ นั้นกลายเป็นมุสลิมได้²¹¹ สำหรับอัคร-เตาฮีดประการหลังนี้เป็นการตระหนักว่าชิรกอ(การตั้งภาคี)นั้นมีได้มีแค่การที่มนุษย์คนหนึ่งได้นำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเทียบเคียงกับอัลลลอฮ์ ﷻ หรือสร้างความเท่าเทียมระหว่างสิ่งอื่นกับอัลลลอฮ์ ﷻ ในด้านความรู้เท่านั้น แต่เนื้อแท้ของชิรกอ นั้นจะผ่านมาทางการกระทำและพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งอัลลลอฮ์ ﷻ ได้กำหนดสิ่งนั้นเพื่อพระองค์เท่านั้น อาทิเช่น การกราบ การเชือดด้วยนามของพระองค์ การบนบานเพื่อพระองค์ การขอความช่วยเหลือ(อิสติฆาษะฮ์)ในเรื่องยากลำบากต่าง ๆ เป็นต้น เนื้อหาการเรียกร้องของอัคร-คะสุละวีย จึงได้ให้ความสำคัญกับอัคร-เตาฮีดในฐานะเป็นรากฐานพฤติกรรมทั้งหมด มิใช่เป็นเพียงแค่ทฤษฎีคำสอนที่ไม่ถูกแปรเปลี่ยนเป็นภาคปฏิบัติ ท่านเน้นว่าใครก็ตามที่อัคร-เตาฮีดเสียหายก็จะทำให้การทำงานของเขามิถูกตอบรับจากพระเจ้า

²¹⁰ อัคร-คะสุละวีย ไม่ได้เรียกชื่ออัคร-เตาฮีดด้านนี้ แต่ในคำอธิบายงานของอัคร-คะสุละวีย อัน-นัควีได้ลงเชิงอรรถโดยเรียกมันว่า อัคร-เตาฮีด อัล-รูนูบียะฮ์ (al-Nadwī, 1985: 306)

²¹¹ แต่ในคำอธิบายงานของอัคร-คะสุละวีย อัน-นัควีได้ลงเชิงอรรถ โดยเรียกมันว่า อัคร-เตาฮีด อัล-อูฎูอียะฮ์(al-Nadwī, 1985: 306)

ในทัศนะของอัน-นัควี (al-Nadwī ,1985:131) ไม่มีนักฟื้นฟูยุคหลังคนใดที่สามารถเทียบความเป็นเลิศในการนำเสนออะกิละฮ์ได้เท่ากับอิบน์ คัยมียะฮ์ และอิบน์ กอยยิม อัล-ญะฮะฮ์ ยุกเว็นวะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮ์ละวีฮ์ ซึ่งมีวิธีการที่เป็นแบบแผนเดียวกัน นั่นคือมีการใช้แนวทางอธิบายของชาวสลัฟ พร้อม ๆ กับการมีความรู้เท่าทันต่อปรัชญาของกรีก และได้ใช้ภาษาที่เรียบง่าย สามารถเข้าถึงผู้คนได้ ดังปรากฏในหนังสืออะกิละฮ์ของอัค-คะฮ์ละวีฮ์ที่ชื่อว่า al-Aqīdah al-Hasanah (หลักยึดมั่นที่ดีงาม)

2) การถ่ายทอดอัล-กุรอานสู่คนที่มีโชอาหรับ

กลุ่มฟื้นฟูอิสลามของอัค-คะฮ์ละวีฮ์ แตกต่างจากกลุ่มฟื้นฟูในยุคก่อน ไม่ว่าจะอับดุล หะสัน อัล-อัสฮะรีฮ์ , อัล-ฆะฆะฮาลียะฮ์ และอิบน์ คัยมียะฮ์ ล้วนแต่เติบโตในดินแดนที่สามารถใช้ภาษาอาหรับได้ และแต่ละคนก็สามารถใช้ภาษาอาหรับสื่อกับสนามการฟื้นฟูได้เป็นอย่างดี²¹² แต่อัค-คะฮ์ละวีฮ์เติบโตในดินแดนมุสลิมที่คนทั่วไปไม่เข้าใจภาษาอาหรับ ในฐานะนักฟื้นฟูที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกับยุคก่อน อัค-คะฮ์ละวีฮ์จึงต้องพยายามทำความเข้าใจอิสลามกับประชาชนทั่วไป ไม่ได้จำกัดเฉพาะแวดวงวิชาการของผู้มีความรู้ภาษาอาหรับเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง ในปี ค.ศ 1737(ฮ.ศ. 1149) อัค-คะฮ์ละวีฮ์ ได้ตัดสินใจครั้งสำคัญด้วยการแปลความหมายอัล-กุรอานมาเป็นภาษาเปอร์เซีย²¹³ ในชื่อว่า Fath al-Rahmān Fī Tarjamat al-Qur'an(Afsal , n.d. :2) นับเป็นงานแปลความหมายอัล-กุรอานเล่มแรกเป็นครั้งแรกในอินเดีย ส่งผลให้อุละมาฮ์แห่งเคลฮีร์มรงค์ต่อต้านท่าน²¹⁴ ทำให้ท่านต้องละทิ้งถิ่นฐานจากเคลฮีร์ไปชั่วระยะหนึ่ง นอกจากนั้นบุตรชายของท่านชื่อว่าชาฮ์ อับดุลเกาะศิร อัค-คะฮ์ละวีฮ์(ต.ค.ศ. 1814 /ฮ.ศ 1230) ได้แปลความหมายอัลกุรอานไปเป็นภาษาอูรดูเป็นครั้งแรกในอินเดียอีกเช่นกัน งานด้านนี้ของอัค-คะฮ์ละวีฮ์ คือการเรียกร้องให้ความสำคัญกับอัล-กุรอาน ด้วยการเปิดการอธิบายอัล-กุรอานและถ่ายทอดอัล-กุรอานสู่ภาษาของชาวพื้นเมือง ถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และกล้าหาญมากที่สุดงานหนึ่ง นอกจากนี้อัค-คะฮ์ละวีฮ์ยังให้ความสำคัญกับการอธิบายอัล-กุรอานมาก ท่านได้เรียบเรียงงาน

²¹² อัล-ฆะฆะฮาลียะฮ์ เป็นชาวเปอร์เซีย และพูดภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาแม่ มีงานเขียนบางชิ้นเป็นภาษาเปอร์เซีย แต่งานชิ้นสำคัญหลายชิ้นท่านถ่ายทอดผ่านภาษาอาหรับ

²¹³ เปอร์เซียเป็นภาษาราชการของราชวงศ์โมกุล ส่วนอูรดูเป็นภาษาประชาชนทั่วไป ต้องทราบว่าในยุคนี้ภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาอันดับสองของโลกมุสลิมรองจากอาหรับ อนึ่ง งานของอัค-คะฮ์ละวีฮ์บางชิ้นจะเขียนเป็นภาษาอาหรับและบางชิ้นก็เขียนเป็นภาษาเปอร์เซีย

²¹⁴ ความจริงอัล-กุรอานไม่มีเป็นภาษาอื่น การแปลเพื่อทดแทนต้นฉบับไม่ถูกยอมรับ เพราะอัล-กุรอานมีฉบับเดียวที่เป็นภาษาอาหรับเท่านั้น แต่การแปลในกรณีนี้คือ การแปลความหมาย เพื่อการศึกษาเรียนรู้ มิใช่การแปลเพื่อเป็นฉบับใหม่ในภาษาอื่น การต่อต้านการแปลจึงต้องทราบว่า คนแปลมีเจตนาธรรม์การแปลอย่างไรด้วย

อรรถาธิบายอัล-กุรอานที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการฟื้นฟูในชื่อว่า al-Fauz al-Kabir Fi Usul al-Tafsir เป็นภาษาเปอร์เซีย(Afsal , n.d. :3) งานชิ้นนี้ยังโดดเด่นด้วยประเด็นเรื่องอัต-เตาฮีดอีกด้วย

3) การทำให้หะดีษแพร่หลายในหมู่ผู้คน

งานฟื้นฟูที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของวะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺลุละวียุก์ก็คือ การยื่นหัตต์ในการเผยแผ่ความรู้อัล-หะดีษ เพราะท่านตระหนักดีว่า การฟื้นฟูอิสลามที่ยังรากลึกลงนั้นต้องผ่านอิทธิพลของอัล-หะดีษ ท่านได้ทำการอธิบายหะดีษจำนวนมาก ดังการอธิบายตำราอัล-หะดีษ“อัล-มุวัฏฏะฮะฮ์”ของอิมาม มาลิกเป็นภาษาเปอร์เซียในชื่อว่า al-Musaffa(Afsal , n.d. : 6) และสรุปคำอธิบายอีกครั้งเป็นภาษาอาหรับ ท่านได้เลือกงานของอิมาม มาลิก เนื่องจากว่า เป็นงานหะดีษที่มีโครงสร้างที่ไม่เหมือนใคร(Morgan, 1987: 311)นอกจากนี้ท่านยังเรียบเรียงหนังสือจำนวนมากว่าด้วยวิชาอัล-หะดีษ บทบาทที่สำคัญมากในสนามหะดีษของอัค-คะฮฺลุละวียุก์ก็คือ การเชื่อมประสานระหว่างหะดีษกับฟิกฮ์ (นิติศาสตร์อิสลาม) เนื่องจากในระยะหลังฟิกฮ์มักจะตัดขาดกับอัล-หะดีษ การเชื่อมประสานช่วยให้เกิดดุลยภาพและสายกลางในการดำเนินตามสำนักนิติศาสตร์(มัซฮับ)ต่าง ๆ เกิดความเข้าใจระหว่างการตักลีค(การตามสำนักนิติศาสตร์ของคนทั่วไป)กับการอิญญติฮาด(การวินิจฉัยปัญหาในเชิงนิติศาสตร์) รวมทั้งเกิดความเข้าใจระหว่างสำนักนิติศาสตร์ โดยเฉพาะสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่ (al-Nadwi,1993: 153-160) การทำงานหะดีษที่ทุ่มเทของอัค-คะฮฺลุละวียุก์ เป็นการปูทางไปสู่การฟื้นฟูที่แพร่หลาย รวมทั้งการแก้ปัญหาคความแตกต่างกันในทางนิติศาสตร์อิสลามอีกด้วย

4) การเปิดเผยเจตนารมณ์ของชะรีอะฮ์

บทบาทเด่นที่สำคัญของอัค-คะฮฺลุละวียุก์อีกประการหนึ่งก็คือ การได้ศึกษาชะรีอะฮ์อย่างลึกซึ้ง แล้วท่านก็ได้เสนอให้เห็นถึงความงดงามที่ซ่อนเร้นอยู่ใน และแสดงให้เห็นถึงระบบสังฆธรรมที่ครอบคลุมลึกซึ้งและยิ่งใหญ่ที่สุด งานเขียนของท่านชื่อว่า Hujjat Allah al-Balighah เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงแง่มุมการฟื้นฟูนี้ของท่าน เป็นงานที่ถูกรวบรวมขึ้น โดยประสานระหว่างอะกีคะฮ์ที่ดำเนินตามสุนนะฮ์และชาวสลัฟ ความเข้าใจที่แม่นยำต่ออัล-กุรอาน ความเข้าใจที่กว้างขวางในอัล-หะดีษ และความรู้ที่ลึกซึ้งต่อความลับต่างๆที่ซ่อนอยู่ในชะรีอะฮ์ อัน-นัควี (al-Nadwi,1985: 131) กล่าวว่า “...งานชิ้นนี้ยังเป็นการประสานระหว่างการศึกษาที่ลึกซึ้งกว้างขวางในปรัชญากรีก ความรู้ในวิทยปัญญาและตะเศวูฟ ทั้งในแง่ทฤษฎีและการปฏิบัติ จนกระทั่งถือว่าท่านได้บรรลุถึงระดับอิญญติฮาด” อัล-มาวูดุคีย (al-Mawdudi,1999: 75)ได้กล่าวไว้ว่า

“...แง่มุม(การฟื้นฟู)ของท่าน(อัค-คะฮฺลุละวียุก์)สามารถกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่แท้จริง ก็คือการที่ท่านได้พยายามเสนอภาพที่สมบูรณ์ของ

ระบอบอิสลามในด้านปัญญา ศีลธรรม ศาสนา และวัฒนธรรม
ความสำเร็จในแง่นี้ได้วางฐานะของท่านไว้เหนือคนที่มาก่อนคนอื่น ๆ
แม้ว่างานอันยิ่งใหญ่ของปราชญ์อิสลามจำนวนมากที่เกิดในสาม
ศตวรรษแรกหรือศตวรรษที่สี่ของการมาของอิสลามนั้นจะแสดงให้เห็น
อย่างชัดเจนว่าพวกเขาได้ครอบครองทัศนคติที่ลึกซึ้งของระบอบที่
สมบูรณ์แห่งอิสลาม และงานของปราชญ์ที่มาหลังจากนั้นก็มิได้
ปราศจากร่องรอยนี้ แต่วิธีการที่สมเหตุสมผลและครอบคลุมลึกซึ้งที่
สร้างขึ้นมาจากชาฮู วะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺลุละวียฺในการนำเสนออิสลาม
ในฐานะเป็นระบบแห่งชีวิตที่ยิ่งใหญ่นั้น มีความพิเศษและหาคู่แข่งมา
เปรียบไม่ได้ในประวัติศาสตร์ทั้งหมดของอิสลาม ”

5) การวิจารณ์สังคมและระบอบการปกครอง

อัค-คะฮฺลุละวียฺได้เห็นความเหลวไหลของราชวงศ์โมกุล ท่านได้ทำการวิจารณ์
พวกที่อยู่ในอำนาจทั้งหลายอย่างจริงจัง ท่านได้ประณามผู้ปกครองแห่งราชวงศ์โมกุลว่าไม่
แตกต่างอะไรกับจักรพรรดิแห่งโรมันและศาสนายะฮู อัค-คะฮฺลุละวียฺยังได้เรียกร้องให้ประชาชน
ปรับปรุงชีวิตเสียใหม่ ท่านได้ประณามประเพณีที่ไม่ใช่อิสลามแต่ได้เข้ามาอยู่ในสังคมมุสลิม เช่น
การไม่ยอมให้แม่หม้ายแต่งงานใหม่ ท่านได้คัดค้านความสับสนเปลืองในการจัดงานแต่งงานและพิธี
ศพคนตาย เป็นต้น(ญะมีละฮฺ , 2545 : 46) อัค-คะฮฺลุละวียฺได้เผชิญกับสถานการณ์ทางการเมืองร่วม
สมัยของท่าน ทั้งภายในที่มาจากความอ่อนแอของมุสลิม และภายนอกที่เกิดจากการขยายอิทธิพล
ของอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้ท่านต้องลุกขึ้นมาปลุกเร้าชาวมุสลิมให้รู้จักการต่อสู้ดิ้นรนใน
หนทางของอัลลอฮฺ ในเวลานั้น จึงไม่มีอูละมาอ์คนใดในอินเดียเหมือนกับท่าน ท่านได้รณรงค์ให้
ความรู้กับผู้คนในเรื่องการตีฟิร อักกูราน การอธิบายอัล-หะดีษ อย่างถูกต้อง ขณะเดียวกันท่าน
ได้ให้คำอธิบายที่ถูกต้องในเรื่องนุสฮาและเรงเร้าให้มุสลิมในอินเดียต่อสู้กับการกดขี่ข่มเหง

5.2.4 กลุ่มฟื้นฟูภายใต้การนำของ มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลอะฮฺฮาบ (ค.ศ.1703-1792 / ฮ.ศ. 1114 - 1206)

แม้กลุ่มฟื้นฟูอิสลามมีบทบาทเข้มข้นในศูนย์กลางจักรวรรดิโมกุลและอูษมานียะฮฺ
แต่ในใจกลางของคาบสมุทรอาหรับก็ตกอยู่ในสภาพตกต่ำ ผู้คนจำนวนมากถูกชักนำไปสู่การตั้ง
ภาคีและพฤติกรรมที่หลงผิด จนกระทั่งว่าในแคว้นนี้คุณนั้นปรากฏผู้คนที่บูชาต้นไม้และก้อนหิน
การแพร่หลายของไสยศาสตร์และการดูดวง การขอลูอาอ์ต่อคนดีที่ตายไปแล้ว บรรยากาษเช่นนี้

แพร่หลายจนน่าตกใจ(al-Qahtān,2001:98) ญะมีละฮ์²¹⁵(ญะมีละฮ์, 2524 : 1-2) กล่าวว่า “เป็นที่รู้กันดีว่าในตอนต้นของศตวรรษที่สิบสองแห่งปีฮิจญเราะฮ์(หรือคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด)นั้น ศาสนาและศีลธรรมในโลกอิสลามเสื่อมทรามลงมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ ... มุสลิมในสมัยนี้ได้พากันละทิ้งหลักการอิสลามและเอกภาพของพระเจ้า และหันไปหลงใหลคลั่งไคล้อยู่กับเรื่องคาถาอาคมและไสยศาสตร์ต่างๆ กันอย่างเอาจริงเอาจัง บางพวกถึงกับเดินทางไปเคารพสักการะหรือขอความช่วยเหลือจากหลุมฝังศพของบุคคลที่ตัวเองเห็นว่าเป็นคนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ....” ในช่วงเวลานี้เองปราชญ์ที่มีนามว่า มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ ก็ได้ถือกำเนิดขึ้น กลุ่มเคลื่อนไหวของท่านมีบทบาทที่โดดเด่นและสร้างผลกระทบยาวนาน

5.2.4.1 ความเป็นมา

มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ เกิดในปีค.ศ. 1703(ฮ.ศ. 1115) ในเมืองอัล-อุยัยนะฮ์ทางตอนเหนือของเมืองริยาฎในคาบสมุทรอาหรับ ท่านเกิดในตระกูลตะมิม ซึ่งเป็นตระกูลอุละมาอ์และผู้นำเผ่ามาตั้งแต่ฮิจเราะฮ์ศตวรรษที่สิบ ปู่ของท่านชื่อว่าสุลัยมาน อิบน์ อะลีย เป็นปราชญ์คนสำคัญของแคว้นนัจดู และบิดาของท่านอับดุลวะฮฺฮาบ อิบน์ สุลัยมานก็เป็นปราชญ์ในสาขาวิชาฟิสิกส์และอัล-หะดีษ (Zarabozo , 2005 : 13) มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ ได้เริ่มต้นศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ของอิสลามและวิชาฟิสิกส์ขั้นพื้นฐานบะลียจากบิดาของท่าน(al-Dhubayt,1982:11) หลังจากนั้นท่านได้เดินทางไปยังบำเพ็ญหัจญ์ที่มักกะฮ์ แต่บรรยากาศการศึกษาในมักกะฮ์สมัยนั้นไม่ดีเท่ากับมะดีนะฮ์ ท่านจึงได้เดินทางไปศึกษาต่อมะดีนะฮ์ ที่นี้เองทำให้ท่านได้ศึกษากับปราชญ์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน แต่ที่ท่านได้รับอิทธิพลมากที่สุดคือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อิบรอฮีม อิบน์ สัยฟู และมุฮัมมัด หะยาต อัล-สินดีย(al-Dhubayt,1982:11) คนหลังนี้เป็นชาวอินเดียที่อพยพมาพำนักอยู่ที่มะดีนะฮ์ อาจารย์ท่านทั้งสองไม่เพียงแต่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่ถือว่าเป็นผู้ผลักดันให้ท่านเป็นนักฟื้นฟูอิสลามแห่งศตวรรษ(Zarabozo, 2005:15-16) หลังจากกลับจากมะดีนะฮ์สู่บ้านเกิดท่านที่เมืองอัล-อุยัยนะฮ์ อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบได้เดินทางไปศึกษาและเรียนรู้ยังเมืองบัสเราะฮ์(ในอิรัก)อันเป็นเมืองที่ชาวชีอะฮ์อาศัยอย่างหนาแน่น บรรยากาศที่นั่นได้เปิดให้ท่านประจักษ์ถึงอันตรายของชีริก(การตั้งภาคี)และญาฮิลียะฮ์(สิ่งนอกแนวทางอิสลาม) แนวคิดสู่การปฏิรูปสังคมเริ่มต้นชัดเจน และท่านได้ประพันธ์หนังสือKitāb al-Tawhīd(ตำราว่าด้วยการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ ﷻ)ในช่วงเวลานี้เอง(Zarabozo , 2005 : 15-16)

²¹⁵ Maryam Jamīlah(ค.ศ. 1934 - ปัจจุบัน) สตรีชาวอิหร่านที่หันมาเข้ารับอิสลาม ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากอุมล อะฮฺลา อัล-มาคูดียะฮ์ และผลิตงานเขียนเชิงวิจารณ์สังคมตะวันตกและการฟื้นฟูอิสลามออกมาจำนวนมาก

หลังจากอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบได้เดินทางไปศึกษาและเรียนรู้สภาพปัญหาผู้คนอีกหลายเมือง ก่อนที่ท่านจะเดินทางกลับเมืองหุรอมิลลา(Huraimila)ในแคว้นนัจดู ซึ่งบิดาของท่านได้ย้ายไปอยู่ที่นั่น และเมืองนี้เองคือจุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวของท่าน ภารกิจเบื้องต้นของท่านคือทำให้ความรู้อิสลามที่ถูกต้องแก่สังคมนัจดู ไม่นานก็มีผู้ดำเนินตามท่านเป็นจำนวนมาก ในช่วงนี้เองที่ท่านได้ก้าวมาเป็นปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถที่โดดเด่นในงานวิชาการคนหนึ่ง แม้ว่ามุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบดำเนินตามมัซฮับหันทะลีย์ แต่ท่านไม่ได้ยึดติดกับมัซฮับหันทะลีย์ ยิ่งกว่านั้นท่านยังได้สนับสนุนการเปิดประตูอิญญิฮาด(การวินิจฉัยปัญหาโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขทางวิชาการ) แนวความคิดการฟื้นฟูอิสลามของท่านประกอบขึ้นจากแนวคิดของปราชญ์นักฟื้นฟูคนสำคัญสามท่านคือ อะหมัด อิบนุ หันบัล, ชัยคุด อิสลาม อิบนุ ตัยมียะฮฺ และอิบนุ กอยยิม อัล-ญาซียะฮฺ (al-Qatān,2001:288) มุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบได้ทำหน้าที่เป็นนักเชียวชนสู่ศาสนาของอัลลอฮฺ ﷻ ไม่เพียงแต่การเผยแผ่ความรู้เท่านั้น ท่านยังเรียกร้องไปสู่การจัดระเบียบสังคมและการใช้กฎหมายอิสลาม ด้วยเหตุนี้ท่านจึงร่วมมือและสนับสนุนผู้ปกครองท้องถิ่นให้รณรงค์ไปสู่เป้าหมายดังกล่าวด้วย (al-Qatān,2001:44) ความร่วมมือที่สำคัญที่สุดคือการร่วมมือกับอะมีร มุฮัมมัด อิบนุ สะอูด (เสียชีวิตค.ศ. 1765/ ฮ.ศ.1179)แห่งเมืองคิริยะฮฺ ตอนนั้นอิบนุสะอูดได้เสนอเงื่อนไขสองข้อ ข้อแรกคือ อิบนุอับดุลวะฮฺฮาบจะต้องสัญญาว่าไม่จากเมืองนี้ไปที่อื่น ข้อที่สองอิบนุอับดุลวะฮฺฮาบจะต้องไม่ห้ามเขาในการเก็บภาษีพืชผลจากประชาชน คำตอบคืออิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบตอบรับเงื่อนไขข้อแรกและปฏิเสธข้อที่สอง (al-Dhubayt,1982:13) แสดงให้เห็นแล้วว่าอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบยึดมั่นกับอุดมการณ์อยู่เหนือผลประโยชน์และไม่เกรงกลัวผู้ใด(Zarabozo, 2005 : 39)คั้งนั้น คำมั่นสัญญาจึงมีเพียงข้อเดียว ความร่วมมือครั้งนี้จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวและอิญญิฮาดของอิบนุอับดุลวะฮฺฮาบ แผลอกไปอย่างกว้างขวาง อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบ เสียชีวิตในปี ค.ศ 1787(ฮ.ศ. 1206) ขณะที่มีอายุได้ 92 ปี

5.2.4.2 การฟื้นฟู

มุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบ ร่ายล้อมด้วยสังคมทั่วไปที่ขาดการศึกษาอิสลามและตกอยู่ในการกระทำที่ห่างไกลจากคำสอนอิสลาม การทำงานฟื้นฟูของท่านเริ่มจากรากฐานและเป็นไปด้วยการนำเสนอแบบเรียบง่าย ขอบข่ายการฟื้นฟูของอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบ เริ่มจากการเรียกร้องผู้คนที่มีความหมายที่แท้จริงของชีวิตและทางรอด นั่นคืออิมาน(ความศรัทธา) ซึ่งอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบอธิบายว่า ความศรัทธา(Imān)นั่นคือความรู้อย่างแจ่มชัด(Ma'rifah)(Ibn Abd al-Wahhāb, 1422:9) ซึ่งครอบคลุมในสิ่งสามประการดังนี้คือ 1) Ma'rifat Allah การได้รู้แจ่มชัดต่อพระเจ้าผู้สร้าง ผู้อยู่เบื้องหลังสรรพสิ่ง เป็นกุญแจเปิดเผยความลับในการดำรงอยู่ของเรา การรู้จักที่แจ่มชัดในความรู้

เกี่ยวกับอัลลอฮ์ ﷻ และการปฏิบัติตามวิถีทางนี้เรียกว่า **อิต-เตาฮีด**(การยืนหยัดในความเป็นหนึ่ง
ของอัลลอฮ์ ﷻ) 2) Ma'rifat al-Rasūl Allāh การรู้แจ้งชัดต่อผู้นำศาสนาที่ผู้ประผู้สร้างได้ส่งมา ซึ่ง
เป็นวิธีการเดียวที่จะเปิดเผยสัจธรรมให้เราทราบ เป็นการยืนหยัดรูปแบบของสัจธรรมนั้น โดย
ผ่านอัล-วะหฺยู หรือการเปิดเผยจากพระเจ้าเท่านั้น และผู้ที่ได้รับการติดต่อคนสุดท้ายคือ **ท่านนบีมุฮัมมัด** ﷺ 3) Ma'rifat al-Dīn Allāh การรู้แจ้งชัดต่อครรลองที่ผู้ประผู้สร้างได้กำหนดมาให้คือครรลอง
แห่งอิสลาม ซึ่งคือวิถีแห่งการยอมจำนนต่อผู้ประผู้สร้างที่แท้จริงเรียกว่า **อัล-อิสลาม** อิบฺนุ อับดุลวะฮฺยู
ฮาบ(Ibn Abd al-Wahhāb,1422:17) กล่าวว่า “หากมีผู้ถามท่านว่า อะไรคือรากฐานสามประการที่
จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะต้องรู้จักชัดแจ้ง(Ma'rifah)ในมัน ท่านจงตอบไปเถิดว่าคือ (๑)การรู้จักชัด
แจ้งในเรื่องพระเจ้า (๒) การรู้จักชัดแจ้งในผู้นำศาสนาของพระองค์ (๓) การรู้จักชัดแจ้งในศาสนาของ
พระองค์”

การฟื้นฟูของมุฮัมมัด อิบฺนุ อับดุลวะฮฺยูฮาบ นั้นมีขอบข่ายอยู่ในความรู้สาม
ประการดังกล่าว ดังปรากฏในศาสนาของท่านที่แพร่หลายที่ชื่อว่า al-Usūl al-thalāthah(รากฐาน
สามประการ)ที่ท่านเริ่มต้นด้วยความรู้ในรากฐานสามประการนี้เป็นเบื้องต้น และจากรากฐาน
ความรู้สามประการ ก็คือการเรียกร้องให้ปฏิบัติตามความรู้ การทำงานเรียกร้องไปสู่ความรู้ี้และ
การอดทนเพื่อความรู้ อิบฺนุ อับดุลวะฮฺยูฮาบ(Ibn Abd al-Wahhāb,1422:9)กล่าวไว้เกี่ยวกับ
รากฐานทั้งสามประการนี้ว่า “พึงทราบไว้เถิด จำเป็นสำหรับเราที่จะต้องเรียนรู้ประเด็นสี่ประเด็น
ด้วยกัน ประเด็นที่หนึ่งคือ ความรู้ได้แก่การรู้แจ้งในเรื่องอัลลอฮ์ ﷻ การรู้แจ้งในเรื่องของผู้นำ
ศาสนาจากอัลลอฮ์ และการรู้แจ้งในศาสนาของอัลลอฮ์ด้วยหลักฐาน **ประเด็นที่สอง**คือการปฏิบัติ
ตามความรู้ดังกล่าว **ประเด็นที่สาม**คือการเรียกร้อง(อะฮฺวะยฺ)ไปสู่ความรู้ดังกล่าว **ประเด็นที่สี่**คือ
การอดทนในทุกข์ลำบากที่เกิดขึ้นในความรู้ดังกล่าวมา” สำหรับการเคลื่อนไหวของท่านในการ
ฟื้นฟูสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น ท่านเน้นชำระล้างให้บริสุทธิ์ในประเด็นสัจธรรมอิสลาม นั่นคือ
ประเด็นอิต-เตาฮีดและประเด็นต่อมาคือการเบี่ยงเบนจากแนวทางที่เที่ยงตรงอันปรากฏในวิถีการ
ปฏิบัติของผู้คนในยุคนั้น

1) การเรียกร้องสู่อิต-เตาฮีดที่บริสุทธิ์

มุฮัมมัด อิบฺนุ อับดุลวะฮฺยูฮาบ ได้มองเห็นแล้วว่า ยุคสมัยของท่าน ผู้คนเข้าใจอิต-เตา
ฮีดผิดพลาด แนวคิดอิต-เตาฮีดที่ปรากฏท่ามกลางประชาชนทั่วไปไม่ครบถ้วน ฉะนั้น การรณรงค์
เพื่อให้ความถูกต้องต่ออิต-เตาฮีดนั้นจึงเริ่มด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับอัลลอฮ์ ﷻ อย่างถูกต้อง การมี
ความรู้ที่ถูกต้องต่ออัลลอฮ์ ﷻ ก็คือการยอมรับลักษณะและพระนามของพระองค์ตามที่ปรากฏ
ชัดเจนอยู่ในอัล-กุรอานและอัล-สุนนะฮฺ โดยไม่ต้องตีความไม่ว่าจะเป็นการตีความแบบรูปธรรมหรือ

นามธรรม²¹⁶ ด้วยเหตุนี้เอง ท่านได้ปฏิเสธแนวคิดทั้งหลายที่รับเอามาจากภายนอกที่เข้ามาอธิบายจนทำให้การรับรู้ต่ออัลลอฮฺ ﷻ ในฐานะผู้ที่เปรียบมิได้ต้องบกพร่องหรือเสียหายไป (Ibn Abd al-Wahhāb, 1347:43) ประเด็นสำคัญที่มุฮัมมัด อิบน์ अबดุลวะฮฮาบ เน้นก็คือการให้อัด-เตฮิดกับอัลลอฮฺ ﷻ มิใช่แค่การยอมรับว่าอัลลอฮฺ ﷻ เป็นพระเจ้าในแง่ความรู้ที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทุก ๆ ความคิดและพฤติกรรมที่อัลลอฮฺ ﷻ กำหนดว่าเป็นจริง ก็ย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่จะมาทำลายอัด-เตฮิดเช่นกัน เพราะฉะนั้น อัด-เตฮิดจึงถือว่าใช้ไม่ได้ หากไม่ปฏิบัติหลักการสำคัญที่ระบุว่า เป็นเงื่อนไขความถูกต้องของอัด-เตฮิด อาทิเช่น ความเชื่ออื่น ๆ ที่ผูกพันกับอัด-เตฮิด เช่น การศรัทธาในวันสิ้นโลก เป็นต้น หรือการไม่ปฏิเสธหลักปฏิบัติที่สำคัญ เช่น การจ่ายชะกาต เป็นต้น (Ibn Abd al-Wahhāb, n.d. : 42-43) การยอมรับอัด-เตฮิดเพียงแค่ยอมรับว่าอัลลอฮฺ ﷻ เป็นผู้ทรงเอกะ ผู้ทรงพลัง ผู้ทรงสร้าง ผู้ทรงประทานปัจจัยยังชีพ ผู้ทรงกำหนด ผู้ให้ตาย เป็นเพียงอัด-เตฮิดในระดับที่อิบน์ अबดุลวะฮฮาบ เรียกว่า อัด-เตฮิด **อฺ-รฺูบียะฮฺ** (การให้เอกภาพระดับของการเป็นผู้สร้าง ผู้บริหาร และผู้เป็นเจ้าของสากลจักรวาล)²¹⁷ ซึ่งอัด-เตฮิดค้ำนี้เป็นการยอมรับว่าผู้เป็นเจ้าของหนึ่งเดียวเป็นผู้สร้าง ผู้บริหารทุก ๆ สิ่ง ผู้ซึ่งรักษาโลกนี้ อัด-เตฮิดค้ำนี้ถูกยอมรับโดยผู้คนจำนวนมาก ไม่ว่าพวกท่านจะเป็นมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิมก็ตาม เป็นความจริงอีกว่า อัด-เตฮิดค้ำนี้ถูกยอมรับแม้แต่บุคคลที่ไม่ได้สังกัดตัวอยู่กับศาสนาใดๆ พวกเขาก็ยังเชื่อว่า มี ‘อำนาจ’ อยู่เบื้องหลังโลกนี้ ซึ่งเป็นอำนาจที่สร้างโลกนี้และกำหนดการบริหารดูแลให้โลกนี้ดำเนินไปได้ (ibn al-Uthaymīn 1997:27) แต่สิ่งที่อิบน์ अबดุลวะฮฮาบ เรียกร้องเป็นพิเศษคืออัด-เตฮิดที่เรียกว่า อัด-เตฮิด **อัล-อฺูบุดียะฮฺ**²¹⁸ (Ibn Abd al-Wahhāb, n.d.:16) หรือการให้เอกภาพในฐานะบ่าวผู้ยอมจำนนที่ต้องสนองปฏิบัติตามผู้เป็นเจ้าของในทุกระดับทุกมุมของชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นระดับอัด-เตฮิดที่มีปัญหาหนักที่สุด ดังนั้น การเรียกร้องของมุฮัมมัด อิบน์ अबดุลวะฮฮาบ เป็นการเรียกร้องเพื่อสร้างแนวคิดอัด-เตฮิดที่สมบูรณ์ ด้วยการยืนยันอัด-เตฮิดในแง่ปฏิบัติ (อัด-เตฮิด **อัล-อฺูบุดียะฮฺ**) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่ออัด-เตฮิด โดยการกระทำหรืองดกระทำ โดยหลักสำคัญคือการเริ่มด้วยการปฏิเสธบรรดาฏอฆูต (เจวิดหรือมาร) อันเป็นปฏิปักษ์กับหลักการอัด-เตฮิด ซึ่งคำอธิบายของมุฮัมมัด อิบน์ अबดุลวะฮฮาบ นั้น คำว่า **ฏอฆูต** (Tāghūt) ไม่ได้หมายความเฉพาะเจวิดที่เป็นวัตถุเท่านั้น แต่ท่านยืนยันความหมายที่แท้จริงของคนยุค

²¹⁶ การจัดองค์ประกอบที่ได้รับความนิยมมาก คือการแบ่งอัด-เตฮิดออกเป็น 3 องค์ประกอบ องค์ประกอบด้านนี้เรียกว่า **เตฮิด *อัค-ศิฟัต *วัล-อัสมาอ์**** คือ การให้ความเป็นหนึ่งต่อผู้เป็นเจ้าของ ในแง่ว่ามีคุณลักษณะและพระนามต่าง ๆ ที่พิเศษที่ไม่มีสิ่งใดเหมือน คุณสมบัตินี้ไม่มีสิ่งอื่นเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ด้วยโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะอธิบายแบบใดทั้งสิ้น (Philips, 2003: 12)

²¹⁷ **อัด-เตฮิด *อฺ-รฺูบียะฮฺ*** เป็นอัด-เตฮิดอีกด้านหนึ่งในสามองค์ประกอบ

²¹⁸ **อัด-เตฮิด *อัล-อฺูบุดียะฮฺ*** เป็นอัด-เตฮิดหนึ่งในสามองค์ประกอบ เป็นด้านที่เน้นพฤติกรรม ชื่อเรียกอัด-เตฮิดนี้อาจแตกต่างกัน นักวิชาการบางท่านเรียกว่า “อัด-เตฮิด **อัล-อฺูบุดียะฮฺ**” หรือ “เตฮิด **อัล-อฺิบาเดฮฺ**” (Zorobozo, 2001: 121)

แรกที่มาหมายถึง “ทุกสิ่งที่ถูกเคารพภักดี(อิบาคะฮฺ)นอกไปจากอัลลอฮ์ ﷻ” (Ibn Abd al-Wahhāb, n.d. : 9) ซึ่งครอบคลุมถึงบุคคลและแนวคิดที่ทำให้ตัวเป็นเจี๊วอีกด้วย อัน-นัควียฺ(al-Nadwī,1985: 306-307) ได้กล่าวถึงบทบาทที่โดดเด่นในสนามนี้ของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ เอาไว้ว่า

“การละฮฺวะฮฺ(เชิญชวน)ของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ และการฎิฮฺฮาดและการทุม์เทออย่างสุดกำลังของท่านนั้น คือการเข้ามามีบทบาทในการละฮฺวะฮฺไปสู่ฮฺดีด-เตาฮีดที่บริสุทธิ์ และการโต้แย้งปรากฏการณ์แห่งชิรกอการถอนรากถอนโคนการปฏิบัติแบบหลับทูลีตาม และพิธีกรรมญาฮิลียะฮฺ และมีบทบาทในการสร้างความชัดเจนที่แตกต่างกันระหว่างฮฺดีด-เตาฮีด ฮฺดีด-อูฎิฮฺฮียะฮฺ และฮฺดีด-เตาฮีด อีร-รูนูบียะฮฺ และได้อธิบายแก่นแท้แห่งฮฺดีด-เตาฮีดตามที่อัลลอฮ์ ﷻ ประสงค์จากบ่าวของพระองค์ ตามที่อัล-กูรออันได้เรียกร้องมันอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง และการชำระมันให้บริสุทธิ์ และสิ่งที่ท่านได้บรรลุเป้าหมายแห่งความสำเร็จนั้น ไม่มีใครสามารถเปรียบได้ จากบรรดานักละฮฺวะฮฺและนักปฏิรูปคนอื่น ๆ ในสมัยต่าง ๆ ที่ผ่านมา ...”

การเรียกร้องข้อนี้ของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ ไม่เพียงปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ยังได้ผลิตงานวิชาการจำนวนมากในสนามด้านนี้ออกมา เช่น Kitāb al-Tawhīd (ตำราว่าด้วยการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ ﷻ), Khashf al-Shubuhāt (คลี่คลายข้อคลุมเครือต่าง ๆ) Masā'il al-Jāhiliyah(ประเด็นแห่งความเขลา) เป็นต้น อัล-ฟารูกี (al-Farūqī,1983: 61) กล่าวไว้ว่า “...มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ ได้แสดงให้เห็นในหนังสือ Kitāb al-Tawhīd ในระดับที่กว้างขวางอย่างยิ่งว่าการเชื่อโซคกลาง เวทมนตร์และไสยศาสตร์ทุกแบบที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นหรือการผลประโยชน์กับสิ่งเหล่านั้นนั้นถูกจัดให้เป็นชิรกอ(การตั้งภาคี) หรือการละเมิดต่อฮฺดีด-เตาฮีด” เราะฮิดริฎอ(al-Qahtān,2001:61) ได้กล่าวว่า “แน่นอนว่ามุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบเป็นหนึ่งในบรรดามุญ์คิดีคทั้งหลาย ท่านได้ลุกขึ้นมาเรียกร้องไปสู่ฮฺดีด-เตาฮีดที่บริสุทธิ์และการชำระเจตนาในการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ให้สะอาดเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียวตามที่ได้ถูกบัญญัติไว้ในคัมภีร์ของอัลลอฮ์และในวณะของศาสนทูตท่านสุดท้าย” ประเด็นการฟื้นฟูที่โดดเด่นที่สุดของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบจึงเป็นการเรียกร้องสู่ฮฺดีด-เตาฮีดอย่างกระตือรือร้น John L.Esposito²¹⁹ (Esposito,2002:50)กล่าวว่า “ศูนย์กลางแห่งอุดมการณ์ของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ คือคำ

²¹⁹ John Esposito(ค.ศ. 1940-ปัจจุบัน) ศาสตราจารย์กิจการระหว่างประเทศและอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ สหรัฐอเมริกา เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องอิสลามและประวัติศาสตร์อิสลามในโลกตะวันตก

สอนเรื่องเอกภาพของพระเจ้า(อัล-เตาฮีด) และความเป็นเอกเทวนิยมอย่างเบ็ดเสร็จเช่นนี้ได้สั่งให้
 ขบวนการวะฮฺฮาบี²²⁰ เรียกขานตัวเองว่า **มูวะหฺหิดีน** หมายถึง ผู้ที่ยึดมั่นในเอกภาพของพระเจ้า”

2) การเรียกรองผู้อิสลามที่อิงอยู่กับหลักฐาน

จุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการนำเสนออิสลามของมุฮัมมัด อิบ
 นุ อับดุล วะฮฺฮาบก็คือ ท่านย้ำว่าคำสอนอิสลามนั้นต้องอ้างอิงกับคัมภีร์(อัล-กุรอานและอัล-สุนนะฮฺ)
 และอาศัยความเข้าใจของคนยุคแรกในการตีความ ท่านถือว่าอิสลามที่ถูกเข้าใจเช่นนี้คืออิสลามที่
 แท้จริง ส่วนอิสลามที่ถูกตีความผ่านความคลุมเครือและคิดกันเองเป็นอิสลามที่เป็นบิดอะฮฺ(อุตริกรรม)
 เป็นคำสอนที่ต้องระมัดระวัง ขบวนการเคลื่อนไหวของท่านจึงถูกเรียกว่า *คอะฮฺละฮฺ สลาฟียะฮฺ* หรือการ
 เชิญชวนสู่แนวทาง(*มันฮัจญ*)ของคนยุคแรก การคอะฮฺละฮฺของมุฮัมมัด อิบ นุ อับดุล วะฮฺฮาบ จึงย้ำการ
 เชิญชวนสั่งคมมุสลิมสู่การปฏิบัติแนวทางชาวสะลัฟ ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้คัมภีร์อัล-กุรอาน
 และอัล-หะดีษเป็นหลักฐานในการอ้างอิง ผ่านความเข้าใจและการปฏิบัติของบรรดาเศาะหาบะฮฺ และ
 บรรดาปราชญ์ที่ยึดมั่นตามแนวทางสะลัฟ **ญะมีละฮฺ(ญะมีละฮฺ, 2545:11)**กล่าวว่า “มุฮัมมัด อิบ นุ อับ
 ดุล วะฮฺฮาบ คัดค้านการอธิบายศาสนาด้วยเหตุผลทางตรรกวิทยาของพวกนักปรัชญาอุตะซีละฮฺอย่าง
 แข็งกร้าวเหมือนกับอิมาม หันบัลและอิบนุ ดัยมียะฮฺ และยื่นหยัดให้มุสลิมทุกคนเชื่อฟังคัมภีร์อัล-กุ
 รานและแบบอย่างคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทุกอย่าง โดยไม่ต้องเคลือบแคลงสงสัยหรือมี
 คำถามใด ๆ เพราะคำสอนจากสองสิ่งนี้ง่าย ชัดเจน และมีได้ลึกลับซับซ้อนแต่ประการใดอยู่แล้ว” อิบนุ
 อับดุล วะฮฺฮาบ มองเห็นเช่นเดียวกับอิบนุ ดัยมียะฮฺว่า การยึดมั่นในแนวทางอะฮฺลุล สุนนะฮฺ วัล-ญะ
 มาอะฮฺ อย่างแท้จริงนั้นทำให้ผู้คนดำเนินไปบนทางสายกลางที่แท้จริงไปได้ตลอด ท่านคัดค้านบิดอะฮฺ
 (อุตริกรรม)อย่างแข็งกร้าวโดยไม่เกรงกลัวผู้ใด ทำให้ภาพพจน์ในแง่มุมนีของท่านประจักษ์ชัด
 ท่ามกลางกระแสการฟื้นฟูในประวัติศาสตร์ บิดอะฮฺที่อิบนุอับดุล วะฮฺฮาบต่อต้านอย่างหนักก็คือ
 บิดอะฮฺที่เกี่ยวพันกับรูปแบบทางศาสนาและในเชิงอะกิเดฮฺ(หลักศรัทธา) ดังตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ
 การทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่หลุมฝังศพ ในสิ่งที่ไม่ได้มาจากการปฏิบัติจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดา
 เศาะหาบะฮฺ เช่น การเยี่ยมในลักษณะเป็นการบูชาหลุมศพ การถวญวฟ(เวียนรอบ)หลุมศพ การขอ
 อา้อจากคนที่ตายให้ช่วยในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น ดังที่อิบนุอับดุล วะฮฺฮาบได้วิจารณ์ตรงไปตรงมาแยก
 เป็นประเด็นต่าง ๆ ไว้ในหนังสือของท่านชื่อว่า Masā'il al-Jāhiliyah (ประเด็นแห่งความเขลา) Jamaal
 al-Din Zarabozo(Zarabozo, 2005 : 50) กล่าวสรุปการเคลื่อนไหวของอิบนุ อับดุล วะฮฺฮาบไว้ว่า “อิบ

²²⁰ การเรียกว่า วะฮฺฮาบี หรือวะฮฺฮาบียะฮฺ ในเนื้อหาตลอดบทความนี้เป็นารแปลอ้างอิงมา และการเรียกนี้มีเจตนา
 เพื่อกล่าวถึงการเคลื่อนไหวที่สังกัดกับมุฮัมมัด อิบ นุ อับดุล วะฮฺฮาบ เท่านั้น

นุ อับดุลวะฮะฮฺฮาบเปลี่ยนผู้คนให้มาสนใจในอัล-กุรอานและอัศ-สุนนะฮฺ ซึ่งเป็นรากฐานที่แท้จริงของคำสอนอิสลาม ด้วยการทำเช่นนี้ ท่านได้เปิดประตูอีกครั้งให้มุสลิมได้เข้าไปอย่างถูกต้องสู่คำสอนอิสลามที่สมบูรณ์แบบ มากกว่าที่จะไปตามทางต่างๆที่ออกจากทางที่เที่ยงตรง แท้จริงหากใครต้องการสรุปรงานปฏิรูปและการฟื้นฟูของท่าน ก็ให้เขาไปดูอะฮะฮฺอัลกุรอานที่ว่า....”

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾

(سورة البقرة: 208)

ความว่า: “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงเข้าอยู่ในความสันติโดยทั่ว
ทั้งหมด และจงอย่าทำตามบรรดาก้าวเดินของชัยฏอน แท้จริงมันคือ
ศัตรูที่ซัดเจ็งของพวกเขาเจ้า”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 208)

5.3 คำอธิบายจากทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟู

ประวัติศาสตร์อิสลามในยุคจักรวรรดิมุสลิม ได้มีกลุ่มฟื้นฟูอิสลามเคลื่อนไหวอยู่ในทุกสนามและทุกภูมิภาค ทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูจะใช้อธิบายการต่อสู้เพื่อดำรงไว้ซึ่งสัจธรรมของกลุ่มฟื้นฟูเหล่านี้ว่าดำเนินไปอย่างไร? ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงนำการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูมาอธิบายตามองค์ประกอบ 3 ส่วนของทฤษฎี ตามที่ได้กำหนดขึ้นในบทที่ผ่านมา ดังต่อไปนี้

5.3.1 ภูมิหลังของกลุ่มฟื้นฟู

ในแง่มุมมองความเจริญเติบโตและความเสื่อมของอารยธรรม อารยธรรมอิสลามน่าจะจบสิ้นลงในคริสต์ศตวรรษที่ 14 อันเนื่องจากสงครามครูเสด การถูกขับไล่ออกจากสเปน และการบุกเข้ามาทำลายนครแบกแดด แต่อิสลามกลับขยายตัวออกไปสู่ดินแดนที่กว้างไปอีก Esposito (Esposito , 2002 : 50) ให้ข้อสังเกตว่า

“แม้ว่าแบกแดดจะถูกทำลาย และราชวงศ์อับบาซียะฮฺจะยกเลิกไปแล้ว จนนำไปสู่จุดจบของยุคสมัยแห่งเคาะลีฟะฮฺ และดูเหมือนทุกคนจะเห็นว่าสายลมแห่งอำนาจมุสลิมไม่อาจหวนกลับมาได้อีก แต่แล้วในคริสต์ศตวรรษที่ 15 การหมุนเวียนแห่งโชคของมุสลิมก็ได้ไหลเวียนกลับมาอีก สถาบันคิลาฟะฮฺแบบรวมศูนย์ถูกทดแทนด้วยสายโซ่แห่งการขับเคลื่อน

ของการปกครองแบบสุลต่าน ซึ่งค่อย ๆ ขยายตัวออกไป ตั้งแต่แอฟริกาไป ถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากเมืองทิมบักตู(ในแอฟริกาตะวันตก) ไปจนถึง มินดาเนา(ในหมู่เกาะมลายู) ประหนึ่งอิสลามได้แทงทะลุเข้าสู่แอฟริกา เอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยุโรปตะวันออก”

5.3.1.1 ความต่อเนื่อง

ยุคสมัยเริ่มด้วยการเข้าพิชิตนครคอนสแตนติโนเปิล โดยมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ อันเป็นสัญลักษณ์ของการจบสิ้นของศูนย์กลางอำนาจที่คุกคามมุสลิมมา 7 ศตวรรษ พร้อมกับความสำนึกในฐานะผู้ปกป้องโลกอิสลามของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในฐานะที่สืบทอดมาจากสถาบันคิลาฟาฮ์ในอดีตที่ถูกโค่นล้มไป

ขณะที่อิสลามในอินเดียก้าวสู่ยุคที่ยิ่งใหญ่ที่สุด แม้จะเป็นชนกลุ่มน้อยกว่าฮินดู แต่ก็มีจำนวนมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ราชวงศ์โมกุลแห่งอินเดียคกอยู่ภายใต้แรงกดดันของชาวฮินดูส่วนใหญ่ ในสมัยของสุลต่านอักบาร์ ได้ผลิตศาสนาใหม่ออกมา แต่ไม่อาจดำรงอยู่ได้ เพราะผู้นำกลุ่มฟื้นฟูคนสำคัญในยุคนั้นคือ อะหมัด อัศ-สิริฮินดี ได้คัดค้านและสร้างกระบวนการเปลี่ยนอินเดียให้เป็นอิสลามให้มากที่สุดผ่านการฝึกอบรมคน หนึ่งในนั้นคือสุลต่านผู้เป็นเหลนของสุลต่านอักบาร์ คือสุลต่าน โอรังเซบ ผู้ได้ทำให้อิสลามเข้มแข็งและฝังรากลึกในอินเดีย การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในจักรวรรดิโมกุลก้าวสู่การจัดมวชนที่เป็นระบอบมากกว่าสมัยใด งานของอัศ-สิริฮินดีถูกถ่ายทอดโดยตรงสู่คนรุ่นหลัง ในศตวรรษต่อมาชาฮู วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺละวีเย ปราบกฏควในยุคนั้นแห่งความเสื่อมของราชวงศ์โมกุล ขบวนการของท่านกลายเป็นแกนที่แข็งแกร่งขึ้นมาทดแทนขบวนการเปลี่ยนให้เป็นอิสลามของสุลต่านโอรังเซบต่อไป(Morgan,1987:310) รูปแบบการฟื้นฟูและศักยภาพของชาฮู วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺละวีเย นั้นสืบต่อมาจากในอดีตที่สืบต่อมาจากนักฟื้นฟูในอดีตมากมาย ดังที่อัน-นัควีเย (al-Nadwī,1996: 59) ได้กล่าวไว้ว่า “...อยู่ในแนวเดียวกับอิมาม อัล-ฆะมาลียะฮ์และซัยคุล อิสลาม อิบนู คัยมียะฮ์ ...” อัน-นัควีเย (al-Nadwī,1985: 207) ยังได้กล่าวยกย่องงานของอัค-คะฮฺละวีเยว่าเปรียบระดับได้กับงานของอิบนู คัยมียะฮ์ และอิบนู กอยอิม เอาไว้ว่า “... ปราชญ์อีกท่านหนึ่งที่เป็นเลิศในหมู่คนที่ได้ยึดแนวของบุคคลทั้งสอง(คืออิบนู คัยมียะฮ์และอิบนู กอยอิม) และได้ถูกกล่าวถึงพร้อมกับบุคคลทั้งสอง นั่นก็คือท่านซัยคุล อิสลาม ฮะกีมุล อุมมะฮ์ ซัยคุ อะหมัด อิบนู อัคดุล ฮะลิม หรือที่รู้จักกันดีในนาม วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺละวีเย... ท่านยังเป็นผู้ปกป้องอิบนู คัยมียะฮ์และนักหะดีษคนอื่น ๆ ...” แนวคิดของวะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺละวีเยเป็นการฟื้นฟูอิสลามแบบดั้งเดิมให้เกิดขึ้นท่ามกลางหมู่ผู้คน ท่านเป็นผู้สานงานต่อของนักฟื้นฟูคนสำคัญแห่งอินเดียคือ ซัยคุ อะหมัด อัศ-สิริฮินดี และรับแนวคิดจากซัยคุล อิสลาม อิบนู คัยมียะฮ์ ในการทำงานอิญญาดิฮาด (Esposito , 1994 : 122)

อัค-คะฮฺละวีเย เช่นเดียวกับอิบนุ คัยมียะฮฺและอัศ-สิรฮินคีย คือให้ความสำคัญกับการสร้างคนมาสืบทอดงาน ญะมีละฮฺ(Jamīlah,2524:65)กล่าวว่า “...เมื่อเวลาว่างจากการเขียนหนังสือ ท่านก็จะใช้เวลานั้นฝึกปัญญาชนจำนวนมาก ซึ่งแต่ละคนก็ได้อุทิศชีวิตของตนเองในการเผยแผ่ความคิดทางการเมือง สังคม ศาสนาของท่านในเวลาต่อมา” อัค-คะฮฺละวีเยได้ผลิตศิษย์จำนวนมากที่ดำเนินงานต่อจากท่าน จนถึงรุ่นหลานของท่าน ได้มีบทบาทสำคัญมากในการฟื้นฟูสังคมมุสลิมแห่งอินเดียคือชาฮฺ อิสมาอีล ชะฮีด ผู้เป็นหลานชายของท่าน และเป็นปราชญ์คนสำคัญในขบวนการของสัยยิด อะหมัด ชะฮีด(ค.ศ. 1777-1831/ฮ.ศ. 1190- 1246) ผู้นำการปฏิรูปและผู้สถาปนารัฐอิสลามในอินเดียได้ระยะหนึ่ง

ขณะเดียวกันทางจักรวรรดิออตโตมันเริ่มเสื่อมลง และกำลังถูกชาติต่าง ๆ ในยุโรปรุกไล่กลับ และขณะเดียวกันสังคมมุสลิมในการดูแลของจักรวรรดิที่ห่างไกลจากคำสอนอิสลามมากขึ้นทุกขณะ ในคาบสมุทรอาหรับก็ปรากฏตัวของนักฟื้นฟูที่มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางในประวัติศาสตร์ นั่นคือมุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบ ผู้เรียกร้องต่อหลักการอัค-เตฮีดและความบริสุทธิ์ของศาสนาโดยตรงไปตรงมา ท่านสืบสานงานมาจากอิบนุ คัยมียะฮฺ และอะหมัด อิบนุ หันบัล ญะมีละฮฺ(Jamīlah,2524:5)กล่าวว่า “มุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบได้พิสูจน์ตัวเองโดยไม่ต้องประกาศให้ใครรู้ว่า เขาเป็นนักฟื้นฟูชั้นแนวหน้าคนหนึ่งและเป็นทายาทของอิมาม อะหมัด อิบนุ หันบัล กับอิบนุ คัยมียะฮฺ ผู้ฟื้นฟูอิสลามคนสำคัญก่อนหน้าเขา” อัล-ฮัรรอฮฺ(Harrās,n.d.:36)กล่าวว่า “ขบวนการของเชคมุฮัมมัด อิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบได้พิสูจน์ให้เห็นจริงแล้วถึงหลักการที่ว่า กลับคืนไปสู่จุดเริ่มต้น...และได้นำผู้คนกลับไปสู่หลักยึดมั่นของคนยุคแรกที่ง่ายคายและบริสุทธิ์ และได้ต่อสู้กับสิ่งใหม่ๆที่เกิดขึ้นมาในแ่งมุนนี้ กิจกรรมต่างๆของมันในด้านนี้ได้ขยายตัวอย่างแท้จริงให้เกิดขบวนการตรวจสอบความถูกต้องขนาดใหญ่โต ซึ่งอิบนุคัยมียะฮฺได้เริ่มไว้” การเคลื่อนไหวของอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบจึงอยู่ในแนวทางเดียวกับผู้นำนิกายต่างๆทั้งสี่ในยุคแรก อะหมัด เกาะฮฺฮอน(Qahtān,2001:144) กล่าวว่า “ไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ ระหว่างขบวนการของอิบนุ อับดุลวะฮฺฮาบกับผู้คนที่อยู่ในมัชฮับ(ทางฟิกฮฺ)ทั้งสี่ รวมทั้งอิมามต่าง ๆ เหล่านั้นด้วย แต่ที่ขัดแย้งก็เฉพาะกับผู้คนที่ยึดมั่นกับการหลับหูหลับตาที่นำคำหาคือกลุ่มคนที่ยึดมั่นถือนับกับมัชฮับทั้งสี่จนกระทั่งกล่าวว่า ไม่อนุญาตให้แตกต่างจากนี้และจำเป็นต้องปฏิบัติตามในทุกๆสภาพ...”

5.3.1.2 ความเป็นกลุ่ม

กลุ่มฟื้นฟูอิสลามในสมัยจักรวรรดิมุสลิมนั้นสืบเนื่องการทำงานมาจากสมัยที่ผ่านมา ผู้นำที่ได้นำมวลชนฟื้นฟูอิสลามนั้นมี 3 ทิศทางด้วยกัน

ทิศทางที่หนึ่งเป็นทิศทางในด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยา เพื่อรักษาไว้ซึ่งแหล่งที่มาของอิสลามที่บริสุทธิ์และเนื้อหาความเข้าใจเกี่ยวกับพระเจ้าที่ถูกต้อง ผู้นำที่โดดเด่นของยุคสมัยนี้ก็คือ อะหมัด อัศ-สิรินดียะ ผู้ได้รับฉายาว่า Mujaddid Alf Thāni หรือ นักฟื้นฟูแห่งพันปีที่สองของอิสลาม(ของอิบรอฮีมศุศตวรรษ) (Saleem,n.d.: 18) งานของท่านเป็นไปในทิศทางเดียวกับอบู ลุหะฮัน อัล-อัซฮะรียะ และอบู ฮามิด อัล-ฆะชะลียะ เป็นการต่อสู้กับโลกทัศน์ที่ตนเองได้เติบโตมา แต่เมื่อได้รับรู้สังขรณ์ก็หันมาวิพากษ์มัน คล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของสองนักฟื้นฟูที่กล่าวมา ขณะที่อบู ลุหะฮัน อัล-อัซฮะรียะ ต่อสู้กับกระแสมุตะฮัลละฮะ ต่อมาอบู ฮามิด อัล-ฆะชะลียะต่อสู้กับกระแสปรัชญา ซึ่งเป็นกระแสที่ทั้งสองได้เติบโตมา เช่นเดียวกันอัศ-สิรินดียะ ก็ต้องต่อสู้กับกระแสแนวคิดของคูปิยที่บิดเบือนหลักการอัต-เตฮาซิด ซึ่งท่านก็ได้เติบโตมาจากกระแสเช่นเดียวกัน นอกจากนี้วิธีการวิพากษ์ก็ยังไม่ได้ปฏิเสธเนื้อหาวิชาการที่ตนเองได้เติบโตมา แต่ได้ใช้มันให้เป็นประโยชน์ด้วยการปรับทิศทางให้ถูกต้อง อัศ-สิรินดียะ ยังได้มองไปยังอนาคตด้วยการเตรียมสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อเผชิญหน้ากับแนวศาสนาของอิกบรแห่งราชวงศ์โมกุลอีกด้วย ในแง่นี้อัศ-สิรินดียะ ได้มีการจัดตั้งมวลชนการต่อสู้ที่ชัดเจนกว่าสมัยที่ผ่านมา และได้พิสูจน์แล้วว่า การใช้กลุ่มในการขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังขรณ์จากราชวงศ์โมกุลนั้นประสบผลสำเร็จในสมัยต่อมา

สำหรับทิศทางที่สองเป็นทิศทางในการบูรณาการชีวิตอิสลามที่สมบูรณ์และสมดุล เป็นทิศทางที่ฟื้นฟูที่ต่อการเข้าไปจัดองค์ความรู้ทั้งหมด โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อวิชาอัล-หะดีษ เพื่อใช้กำหนดความหมายที่ถูกต้องของอัล-กุรอาน รวมทั้งวิจารณ์แนวคิดที่บิดเบือนทั้งหมด พร้อมกับให้คำตอบที่สมบูรณ์จากสังขรณ์ ทิศทางนี้เป็นของซัยคุล อิสลาม อิบนู คัยมียะฮะฮ์ในสมัยที่ผ่านมา ในยุคจักรวรรดิออตโตมัน ผู้ที่ดำเนินตามทิศทางนี้คือ ซาฮู วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮัลละวียะ และมุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮะฮะบ เป็นทิศทางที่เน้นการวางระบอบคำสอนที่ครอบคลุม การวิพากษ์ระบอบร่วมสมัยอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงการสร้างคนขึ้นมาสืบสานอย่างเป็นเอาจริงเอาจัง ดังนั้น ในทิศทางนี้จึงเน้นความเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวที่ชัดเจนกว่าทิศทางใด ๆ มีการสร้างศิษย์และมีการผลิตงานเขียนจำนวนมาก มุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮะฮะบนั้น มีกลุ่มที่สนับสนุนโดยตรงคือตระกูล อิบนู สะอูด และกลุ่มอิกวานในเวลาต่อมา ขณะที่อัค-คะฮัลละวียะ ได้ผลิตลูกศิษย์ขึ้นเป็นจำนวนมาก และได้ก่อให้เกิดกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อสถาปนาการปกครองอิสลามและใช้กฎหมายอิสลามขึ้นอย่างกว้างขวาง

ทิศทางสุดท้ายเป็นทิศทางของการปฏิวัติและการปกครอง เป็นทิศทางที่ฟื้นฟูการต่อสู้ในสมรรถภูมิปฏิวัติและการปกครองที่ถูกต้องขึ้นมา ซึ่งบุคคลที่โดดเด่นที่สุดในยุคสมัยนี้ก็คือ มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ และ โอริงเชบ ทั้งสองได้ดำเนินงานฟื้นฟูไปในทิศทางเดียวกับเศาะลาหุดดีน อัล-อัยยูบียะฮ์ในสมัยที่ผ่านมา ขณะที่เศาะลาหุดดีน อัล-อัยยูบียะฮ์ ต้องผลักดันทัพครูเสดและการล้มล้างแนวคิดหรือฮะฮ์ในอียิปต์ มุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ ก็ต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามต่อศูนย์กลางของโลกมุสลิม

อย่างไร้แบบแผนและการเป็นสัญลักษณ์ของอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ในการถ่วงดุลราชวงศ์ ซิอะฮ์แห่งเศาะฟะวียะฮ์ เช่นเดียวกัน โอรังเซปต้องเผชิญหน้าทั้งฝ่ายฮินดูและภัยคุกคามจากชาวซิกข์ พร้อม ๆ กับต้องขจัดแนวคิดที่เป็นอันตรายของ Dīn-i-Ilāhī ที่ผู้เป็นปู่ทวดคือสุลฏอนอักบัรได้สร้างไว้ พวกนักฟื้นฟูในสมรภูมิจักรวรรดิและการปกครองได้สร้างมวลชนแห่งการต่อสู้ขึ้นจำนวนมหาศาล กลายเป็นนักปฏิวัติในหนทางของอัลลอฮ์ เช่นเดียวกับมวลชนที่เข้าร่วมกับเศาะลาหุดดีน อัล-อัยยูบียะฮ์

นักฟื้นฟูในยุคจักรวรรดิได้ถือกำเนิดมาจากกลุ่มชนหลากหลาย มีทั้งชาวอาหรับเช่น มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮะฮาบ ชาวเคิร์กเช่นมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ และชาวอินเดียเช่นวะลียุลลอฮ์ อัล-คะซุลละวีฮ์ พวกเขาเริ่มมวลชนแถวหน้าจากประชาชาติอิสลามในส่วนต่าง ๆ ของโลกมุสลิมสนับสนุนจนกำเนิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน

5.3.2 รูปแบบการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟู

ในยุคกระแสที่ผันผวนนั้น กลุ่มฟื้นฟูอิสลามมักอยู่นอกอำนาจการปกครอง ยกเว้นกลุ่มของเศาะลาหุดดีน อัล-อัยยูบียะฮ์ แต่ในยุคจักรวรรดิมุสลิมนั้นกลุ่มฟื้นฟูมีทั้งฝ่ายต่อต้านอำนาจการปกครอง เช่น อะหมัด อัล-สิรฮินดี และวะลียุลลอฮ์ อัล-คะซุลละวีฮ์ และที่ได้ครอบครองอำนาจการปกครองเช่น สุลฏอนมุฮัมมัด อัล-ฟาติหุ และสุลฏอน โอรังเซป รวมทั้งที่การต่อต้านสามารถดำเนินไปจนถึงการได้รับอำนาจ เช่น กลุ่มฟื้นฟูของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮะฮาบ เป็นต้น

5.3.2.1 การเคลื่อนไหวในเชิงทฤษฎี

การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในเชิงทฤษฎีนั้นมีความซับซ้อนมากกว่าในยุคกระแสที่ผันผวน แนวคิดต่าง ๆ ที่บิดเบือนและโจมตีสังคมนิยมของอิสลามนั้นแข็งแกร่งและแปลกประหลาดมากขึ้น ดังเช่น Dīn-i-Ilāhī ในราชวงศ์โมกุล ขณะเดียวกันการแพร่ระบาดของความไม่เข้าใจอิสลามและอุดมการณ์ก็ขยายตัวรุนแรงขึ้นจนคนมุสลิมจำนวนไม่น้อยได้เลิชอบเขตไปสู่การตั้งภาคี ดังปรากฏในคาบสมุทรอาหรับและอินเดีย งานของอะหมัด อัล-สิรฮินดี มีความโดดเด่นที่สุดคนหนึ่ง จนสามารถวางแผนงานฟื้นฟูเพื่อขจัด Dīn-i-Ilāhī ออกจากสังคมมุสลิมในอินเดียได้สำเร็จ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّأ أَن يُتِمَّ
نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٠٧﴾

(سورة التوبة: ٢٣)

ความว่า: “พวกเขาต้องการเพื่อจะดับแสงสว่างของอัลลอฮ์ด้วยปากของพวกเขา และอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงยินยอม นอกจากจะทรงให้แสงสว่างของพระองค์สมบูรณ์เท่านั้น และแม้ว่าบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาจะชิงชังก็ตาม”

(อัล-เตาบะฮ์ : 32)

อัส-สิริฮินดี ยังมุ่งชำระล้างแนวคิดและพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับอิสลามอีกด้วย อัล-เมาดูดี (al-Maududi, 1979: 81) ได้กล่าวไว้ว่า

“อะหมัด อัส-สิริฮินดี ไม่เพียงป้องกันไม่ให้รัฐบาลมุสลิมในอินเดียพ้นจากการลอบล่องไปสู่ความอวิชาและทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวต้องหยุดลง ซึ่งมันสามารถทำการถอดถอนอิสลามทั้งหมดออกจากอนุทวีปในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้(กล่าวถึงกรณีการต่อสู้กับ Dīn-i-Ilāhī) แต่ทว่ายังมีความสำเร็จที่โดดเด่นอีก 2 ประการ นั่นคือการชำระตะเสวูฟที่เต็มไปด้วยมลทินของแนวคิดปรัชญาและการปฏิบัติแบบนักพรต และได้นำเสนอตะเสวูฟที่บริสุทธิ์และแท้จริงของอิสลาม ประการที่สอง ท่านยังโจมตีอย่างแข็งกร้าวต่อประเพณีและการปฏิบัติที่ไม่ได้มาจากคำสอนที่เกิดขึ้นท่ามกลางคนทั่วไป และได้ริเริ่มขบวนการนำชะรีอะฮ์ไปใช้ที่เข้มแข็งภายใต้การนำทางจิตวิญญาณ”

ผู้ที่สืบงานโดยตรงจากอัส-สิริฮินดี คือสุลฎอน โอรังเซบนั้น สามารถก้าวไปสู่จุดสูงสุดแห่งอำนาจ ท่านได้ใช้โอกาสนั้นชำระพฤติกรรมของมุสลิมให้บริสุทธิ์ และเผยแผ่อิสลามออกไปสู่คนไม่ใช่มุสลิม จนสังคมมุสลิมได้มีโอกาสต้อนรับสมาชิกใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย แต่ผู้สืบงานในสนามความรู้และความเข้าใจอิสลามที่สำคัญที่สุดของอัส-สิริฮินดีก็คือ อัค-คะฮ์ลุละวียู ซึ่งงานพื้นฟูของท่าน มีขอบข่ายที่กว้างขวางมาก หลังจากประมวลงานต่าง ๆ ทุกด้านเข้าด้วยกันแล้ว ตามทัศนะของอัล-เมาดูดี นั้น งานนักฟื้นฟูของอัค-คะฮ์ลุละวียู มีลักษณะโดดเด่น 2 ด้านด้วยกัน ด้านที่หนึ่งเป็นงานวิจารณ์ ตรวจสอบ และวิจัย ด้านที่สองเป็นงานการสร้างสรรค์ใหม่(al-Maududi, 1979: 97) งานด้านวิจารณ์นั้น อัค-คะฮ์ลุละวียูได้กระทำผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง การศึกษาเชิงวิจารณ์ต่อประวัติศาสตร์ของเขาได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่เลวร้ายต่าง ๆ ที่ได้เข้าบ่อนทำลายและสร้างความเสื่อมให้กับความเชื่อและพฤติกรรมของมุสลิม และสร้างความตกต่ำให้กับอารยธรรมอิสลามในช่วงต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ อัค-คะฮ์ลุละวียูได้ชี้ให้เห็นถึงการถ่ายทอดอำนาจที่ผิดพลาดในสถาบันการปกครอง และจิตวิญญาณที่แห้งแล้งในสนามการอิจญ์ติฮาดในแง่ของวิชาการ ซึ่งก่อให้เกิดการหลับหูหลับตาตามกัน ทั้งหมดล้วนประกอบ

กันขึ้นมาเป็นความถดถอยของอารยธรรมอิสลาม ในส่วนงานของการสร้างสรรค์ใหม่นั้น คือการที่ท่านได้เรียกร้องให้มีทัศนะที่สมดุลและสายกลาง อัค-คะฮฺละวียุเป็นนักฟื้นฟูที่เน้นความสมดุลระหว่างผู้ที่ดำเนินตามหะดีษกับผู้ดำเนินตามมัซฮับทางฟิกฮ์ต่าง ๆ ท่านเน้นให้มีการอิญติฮาดเพื่อเปิดประตูไปสู่การแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชีวิต ครอบคลุมที่ท่านนำเสนอขึ้น ยังกระทำการสถาปนาวิถีชีวิตอิสลามที่ครอบคลุมทุกด้าน การปฏิบัติหลักการอิสลามต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจของเจตนารมณ์ของตัวบทและความงามที่ซ่อนเร้นอยู่ใน ดังปรากฏงานเขียนที่โดดเด่นในด้านนี้คือ Hujjat Allāh al-Bālighah (al-Mawdūdī, 1999: 63-77)

ชาฮฺวะลียุลลอฮฺ อยู่ในยุคร่วมสมัยกับอิมาม มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ(ค.ศ. 1703-1787) แห่งคาบสมุทรอาหรับ แต่ก็ไม่เคยพบหรือเคยรู้จักกันแต่ประการใด อย่างไรก็ตามงานของท่านมีความคล้ายคลึงกับงานของอิมามมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ ในแง่ของการต่อสู้กับชิริกและอุตริกรรม²²¹ โดยชาฮฺวะลียุลลอฮฺได้ต่อสู้คัดค้านประเพณีฮินดูที่เข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของมุสลิมอย่างแข็งขัน เช่นเดียวกับที่มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบได้รณรงค์ต่อต้านชิริกในคาบสมุทรอาหรับ ชาฮฺวะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺละวียุ และมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ แม้จะมีแนวการฟื้นฟูในทิศทางเดียวกัน และมักจะทำให้ให้นักประวัติศาสตร์เข้าใจผิดคิดว่าอัค-คะฮฺละวียุลลอฮฺเลียนวิธีการมาจากอิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ กระนั้นในแง่ยุทธศาสตร์ทั้งสองได้ปฏิบัติที่แตกต่างกันพอสมควร การที่มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ เติบโตในทะเลทราย และอัค-คะฮฺละวียุอาศัยอยู่ในกลางอินเดียในสมัยราชวงศ์โมกุล ทำให้ภูมิหลังแตกต่างกันและเป็นเหตุให้มีรายละเอียดการฟื้นฟูบางอย่างและขอบข่ายที่แตกต่างกัน อัน-นัฎวียุ (al-Nadwī, 1985: 207) กล่าววิจารณ์เปรียบเทียบงานของนักฟื้นฟูทั้งสองเอาไว้ว่า

“การที่มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำให้อะกิดะฮฺ อัค-เตาฮิดมีความชัดเจนและการปรับปรุงอะกิดะฮฺให้ถูกต้อง และมีการยืนยันกำหนดอะกิดะฮฺมาจากอัล-กุรอาน และมีการอธิบายแบ่งแยกกันระหว่างอัค-เตาฮิด อัค-อูลูฮียะฮฺ และอัค-เตาฮิด อีร-รูนูบียะฮฺ แม้จะมีความคล้ายคลึงกันอย่างมากมากระหว่างทัศนะ การวิจารณ์ การค้นคว้าวิจัยของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮฺฮาบ กับทัศนะการวิจารณ์และการค้นคว้าวิจัยของอิมามอัค-คะฮฺละวียุ สิ่งนี้ไม่ได้มาจากไหน เว้นแต่การศึกษาที่ลึกซึ้งและ โดยตรงต่ออัล-กุรอานและการใคร่ครวญมัน และความรู้ที่แม่นยำและกว้างขวางที่ได้จากอัล-กุรอานและอัค-สุนนะฮฺ ซึ่ง

²²¹ ผู้ปกครองอังกฤษในยุคนั้น เรียกงานขบวนการของ ชาฮฺวะลียุลลอฮฺและขบวนการของท่านว่าวะฮาบียุแห่งอินเดีย(ญะมีละฮฺ, 2524: 62)

เป็นสิ่งที่ช่วยคุณ อิสลาม อิบน์ คัยมียะฮ์ได้ดำเนินงานมาก่อนในสมัยของเขา รวมทั้งนักคอะวะฮ์ นักปฏิรูปฟื้นฟู และบรรดาอูละมาอ์นักวิจารณ์ในสมัยต่าง ๆ เป็นผลให้งานมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน และเป็นแรงผลักดันให้พวกเขาทำการเผยแพร่อัส-เตาฮีดที่บริสุทธิ์ และการคอะวะฮ์ที่ชัดเจนไปสู่อัส-เตาฮีด แต่ทว่าขอบข่ายของกิจกรรมของอิมาม อัค-คะฮ์ละวีฮ์ในการปฏิรูปฟื้นฟูนั้นมีความกว้างขวางและครอบคลุมกว่ามาก เพราะมันรวมเอาทุกด้านของการฟื้นฟูให้ชีวิตใหม่แก่ศาสตร์ต่าง ๆ ของอิสลาม การฟื้นฟูแนวคิดอิสลาม การเปิดเผยความลับและเจตนารมณ์ของชะรีอะฮ์...”

อย่างไรก็ตามในภายหลังงานฟื้นฟูของมุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮะฮ์ฮาบ กลับมีอิทธิพลในพื้นที่ที่กว้างขวางมากกว่า ขณะทำงานของอัค-คะฮ์ละวีฮ์ให้อิทธิพลที่ยังรากลึกในอินเดีย และมีอิทธิพลน้อยในพื้นที่นอกอินเดีย ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งของกลุ่มฟื้นฟูในช่วงนี้ต่างก็ทำภารกิจศึกษาวิธีการต่อสู้ที่แตกต่างกัน แม้จะเป็นปัญหาชนิดเดียวกันก็ตาม ดังที่ทุกกลุ่มฟื้นฟูต้องเผชิญกับปัญหาความเลเยเถิดในตะเศาวูฟ แต่พวกเขาเลือกวิธีการที่ต่างกันออกไป อัล-ฟารูกียะฮ์ (Ali,2000: 14)กล่าวว่า “ขบวนการวะฮะฮียะฮ์ต่อสู้กับแนวคิดศูฟีจากภายนอก ... อัศ-สิรฮินดีพยายามปฏิรูปจากภายใน และชาฮะวะตีฮ์หลุดออกจากภายนอก ...” กลุ่มฟื้นฟูต่าง ๆ ได้จัดแผนการฟื้นฟูที่เหมาะสมกับพื้นที่และยุคสมัย และสอดคล้องกับศักยภาพของตนเอง

5.3.2.2 การเคลื่อนไหวในเชิงปฏิบัติ

ปรากฏการณ์ที่ยิ่งใหญ่ของกลุ่มฟื้นฟูอิสลามในยุคจักรวรรดิมุสลิมก็คือ การที่ความพยายาม 7 ศตวรรษในการทำศึกกับจักรวรรดิไบแซนไทน์ได้สำเร็จลง ซึ่งทำให้หะดีษของท่านนบี ﷺ ที่เคยกล่าวพยากรณ์ไว้เป็นจริงขึ้นมา ดังหะดีษที่เล่าจากอบู กอบีล ว่า

((كُنَّا عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِي وَسُئِلَ أَيُّ الْمَدِينَتَيْنِ تُفْتَحُ أَوَّلًا الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ أَوْ رُومِيَّةُ فَدَعَا عَبْدُ اللَّهِ بِصُنْدُوقٍ لَهُ حَلَقٌ قَالَ فَأَخْرَجَ مِنْهُ كِتَابًا قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بَيْنَمَا نَحْنُ حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَكْتُبُ إِذْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْمَدِينَتَيْنِ تُفْتَحُ أَوَّلًا قُسْطَنْطِينِيَّةُ أَوْ رُومِيَّةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَدِينَةُ هِرَقْلٍ تُفْتَحُ أَوَّلًا يَعْنِي قُسْطَنْطِينِيَّةَ))

(رواه أحمد : ٦٤٦٩)

ความว่า “ฉันเคยอยู่กับอับดุลลอฮฺ อิบน์ อัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ และมีคนถามฉันว่า นครไหนในสองนครที่จะถูกเปิด(พิชิต)ก่อน กรุงคอนสแตนติโนเปิล หรือว่ากรุงโรม? ดังนั้นเขา(อับดุลลอฮฺ)ได้เรียกให้เอากล่องหนึ่งมา ในนั้นมีมีดโกนอยู่ แล้วเขาก็กล่าวว่า หยิบหนังสือเล่มหนึ่งออกมาซิ แล้วอับดุลลอฮฺก็ได้กล่าวว่า ขณะที่เราอยู่ล้อมรอบท่านเราะสูลุลลอฮฺ และกำลังเขียนหนังสือกันอยู่ เมื่อท่านเราะสูลถูกถามว่า นครไหนในสองนครที่จะถูกเปิด(พิชิต)ก่อน กรุงคอนสแตนติโนเปิล หรือว่ากรุงโรม? ท่านเราะสูลุลลอฮฺตอบว่า เมืองของฮิรก็้อลจะถูกเปิดก่อน หมายถึง นครคอนสแตนติโนเปิล”

(รายงาน โดย Ahmad: 6469)²²²

ในหะดีษนี้ คำว่านครคอนสแตนติโนเปิลนั้น หมายถึงนครหลวงของอาณาจักรไบแซนทีน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคริสต์ศาสนาแบบออร์ทอด็อกซ์ และกรุงโรมหมายถึงนครหลวงอาณาจักรโรมันเดิม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคริสต์ศาสนาแบบคาทอลิก จากคำถามข้างต้นทำให้เราทราบว่า บรรดาสะหะบะฮฺนั้นทราบล่วงหน้าแล้วว่า นครทั้งสองนั้นจะถูกพิชิต แล้วพลเมืองในนั้นจะเข้ารับอิสลาม ปรากฏหะดีษที่กล่าวถึงความพยายามในการทำศึกเพื่อยึดกรุงคอนสแตนติโนเปิลไว้ โดยยังไม่ได้กล่าวถึงชัยชนะ แต่กล่าวถึงคุณค่าของผู้ที่ได้เข้าร่วมศึกครั้งนั้นเอาไว้ เป็นหะดีษที่เล่าโดยอุมมุ หะรอม ดังต่อไปนี้

((سَمِعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ الْبَحْرَ قَدْ أُوجِبُوا قَالَتْ أُمُّ حَرَامٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا فِيهِمْ قَالَ أَنْتِ فِيهِمْ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَغْفُورٌ لَهُمْ فَقُلْتُ أَنَا فِيهِمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا))

(رواه البخاري : 2722)

ความว่า “ฉันได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “กองทัพแรกของประชาชาติของฉันที่ออกทำศึกในทะเล แม่แท้พวกเขาได้รับมอบความจำเป็นแล้ว(ด้วยการได้รับสวรรค์)” ฉันกล่าวว่า “โอ้ เราะสู

²²² อัล-หะดีษ เศาะฮีหฺ ใน *Silsilat al- 'ahadith al-Sahihah* หมายเลข 4 (al-Albānī , 1995: 1/33)

ลุลลอสฺ ฉันอยู่ในหมู่พวกเขาหรือไม่?” ท่านกล่าวว่า “เธออยู่ในหมู่พวกเขา” ต่อมาท่านนบี ﷺ ได้กล่าวอีกว่า “กองทัพแรกจากประชาชาติของฉันจะได้ออกทำศึกกับนครของไกเซอร์ พวกเขาจะได้รับการอภัยโทษ” ฉันกล่าวว่า “โอ้ เราะสูลุลลอสฺ ฉันอยู่ในหมู่พวกเขาหรือไม่?” ท่านตอบว่า “ไม่” ”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 2722)

แม้หะดีษนี้ไม่ได้กล่าวถึงชัยชนะ แต่กล่าวถึงลำดับความพยายามไปสู่กรุงคอนสแตนติโนเปิล 2 ระดับความพยายาม ความพยายามขั้นแรกคือการมีกองทัพเรือ เนื่องจากนครแห่งนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งช่องแคบบอสฟอรัสคั่นกลาง ความพยายามขั้นที่สองคือการได้เปิดศึกกับกรุงคอนสแตนติโนเปิล ถึงแม้จะไม่ได้กล่าวถึงความสำเร็จไว้ก็ตาม ส่วนกองทัพเรือแรกที่ได้ปฏิบัติการตามหะดีษดังกล่าวคือ กองทัพเรือในสมัยของเคาะลีฟะฮฺ มูอาวิยะฮฺ อิบน์ อุมุ สุฟยาน رضي الله عنه²²³ อย่างไรก็ตามขั้นตอนความพยายามเหล่านี้ถูกกระทำอยู่หลายศตวรรษ หลายยุคหลายสมัยได้มีความพยายามในการจัดกองทัพเรือและได้ทำศึกกันมากมาย แม้หะดีษได้สัญญาถึงความดีงามเฉพาะของกองทัพแรกเอาไว้ แต่ก็ยังมีหะดีษที่กล่าวถึงความประเสริฐของกองทัพที่ได้พิชิตนครแห่งนี้เอาไว้ ทั้งตัวแม่ทัพที่พิชิตและกองทัพนั้นด้วย ได้แก่

((لَتَفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ فَلَنَعَمَ الْإِمِيرُ أَمِيرُهَا وَلَنَعَمَ الْحَيْشُ ذَلِكَ الْحَيْشُ))

(رواه أحمد : 18066)

ความว่า “แน่นอนเมืองคอนสแตนติโนเปิลจะถูกพิชิต ดังนั้น อะมีร์ (ผู้บัญชาการ) ที่ดียิ่งคือ อะมีร์ที่พิชิตเมืองนี้ กองทัพที่ดียิ่งคือ กองทัพที่พิชิตเมืองนี้”

(รายงาน โดย Ahmad: 18566)²²⁴

²²³ ชื่อนำตั้งเกตเพิ่มเติมก็คืออัล-หะดีษนี้ได้สัญญาว่า เสาะหาบิชอปสตรีคนหนึ่งจะได้อู่ร่วมในกองทัพเรือครั้งแรก แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในสงครามครั้งแรกกับกรุงคอนสแตนติโนเปิล ซึ่งเป็นไปจริง นางได้เดินทางไปบนเรือกับกองทัพครั้งแรกนี้ด้วย และหลังจากขึ้นฝั่งนั้น นางได้ตกจากการจับขี้สัตว์และเสียชีวิต มิทันได้ร่วมสงคราม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับนางจึงสอดคล้องกับอัล-หะดีษทุกอย่าง

²²⁴ มีการถกกันถึงความเสาะฮ์ของหะดีษบทนี้ นักวิชาการที่เห็นว่าเสาะฮ์ เช่น อัล-ฮาгим , อัล-สุญญีย์, สำหรับอัล-ชะฮาบีย์ก็ยืนยันไว้เช่นกัน ส่วนอัล-อัลบานีย์ จัดว่าหะดีษนี้เป็นอัล-หะดีษ เงาะฮ์ฟ ใน *Silsilat al-'ahādīth al-Dhā'ifah wa al-Madhu'ah* หมายเลข 878 (al-Albānī , 1995: 2/268)

ในที่สุดนับตั้งแต่ความพยายามครั้งแรกจนถึงวันที่พิชิตนั้นต้องใช้เวลายาวนานถึง 6 ศตวรรษด้วยกัน ในสมัยมุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ ผู้ปกครองที่สมกับเป็นอะมีร์ที่เยี่ยมทั้งคุณธรรม ความรู้ และความกล้าหาญ ผลงานของท่านถือเป็น “การฟื้นฟูความหวังของอิสลาม” ให้กลับมาอีกครั้ง ได้นำสถานะและความแข็งแกร่งกลับคืนมา สิ่งที่พวกเขาทำซ้ำว่าได้บรรลุถึงการอิญติฮาดในศิลปะของสงคราม(al-Nadwī, 1992: 141) อัล-เกาะเราะฮฺฏอวียฺ (al-Qaradāwī, 2003: 30) ได้กล่าวว่า “คำพยากรณ์นี้ได้เป็นจริงแล้ว ภายใต้น้ำมือของคนหนุ่มมุฮัมมาณียฺที่มีความใฝ่ฝันคนหนึ่ง คือ มุฮัมมัด อิบน์ มุรอคค์ ด้วยวัยเพียงยี่สิบสามปี ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ว่า อัล-ฟาติหฺ(ผู้เปิด/ผู้พิชิต) และเมืองของอิรกีฮฺ(คือคอนสแตนติโนเปิล) ก็ถูกพิชิตในฮิจเราะฮฺศตวรรษที่เก้า ตรงกับคริสต์ศตวรรษที่สิบห้า”

การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงอิสลามในทางปฏิบัติยังโดดเด่นในสมัยของสุลฏอน โอรังเซบแห่งราชวงศ์โมกุลอีกด้วย ท่านได้ปฏิรูปชีวิตของประชาชนด้วยคำสอนอิสลาม ฮัจญฺ-ฏอนฏอวียฺ(al-Tantāwī, 1990 : 236) ได้กล่าวว่า “นี่คือกษัตริย์ที่ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ท่านคือเคาะลีฟะฮฺ อีร-เราะฮิดีนที่ยังเหลืออยู่....” ลักษณะของท่านเสมือนดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ... ﴾

(سورة الحج: 41)

ความว่า: “บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน พวกเขาดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาต และใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว ....”

(อัล-หัจญ : 41)

นอกจากนี้ กลุ่มฟื้นฟูอิสลามยังได้เริ่มขยายตัวไปสู่ดินแดนใหม่ ๆ ดังปรากฏการเคลื่อนไหวของอูษมาน ดาน โฟดิโอ ในแอฟริกาตะวันตก และการขยายพื้นที่ของมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับเป็นการขยายตัวที่ไกลที่สุดในยุคที่ยังไม่รวมดินแดนที่ตะวันตกเริ่มค้นพบอย่างอเมริกา อิสลามในยุคนี้ยังได้เข้าไปสัมผัสในดินแดนยุโรปตะวันออกและเข้าไปถึงเมืองจีนอย่างเป็นทางการชัดเจน ทำให้หะดีษของท่านนบี ﷺ บางบทเริ่มใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น ดังหะดีษต่อไปนี้

((لَيُبَلِّغَنَّ هَذَا الْأَمْرُ مَا بَلَغَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَلَا يَتْرُكُ اللَّهُ بَيْتَ مَدْرٍ وَلَا وَبَرَ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ هَذَا الدِّينَ بَعِزٌّ عَزِيزٌ أَوْ بَدَلٌ ذَلِيلٌ عِزًّا يُعِزُّ اللَّهُ بِهِ الْإِسْلَامَ وَذُلًّا يُذِلُّ اللَّهُ بِهِ الْكُفْرَ))

(رواه أحمد: 11110)

ความว่า “กิจการนี้(คือศาสนาอิสลาม)จะแพร่ไปถึงอย่างแน่นอนตามทีกลางวันและกลางคืนได้ไปถึง อัลลอฮฺจะไม่ทิ้งบ้านหลังใดไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรืออยู่ในเมือง(คือทุกหลัง) เว้นแต่อัลลอฮฺ ﷻ จะให้ศาสนานี้(อิสลาม)เข้าถึงเขา ด้วยเกียรติหรือด้วยความต่ำต้อยที่ว่า)ด้วยความมีเกียรติ นั้น คือด้วยการที่อัลลอฮฺ ﷻ ให้เกียรติด้วยอิสลาม (และที่ว่า)ด้วยความต่ำต้อยนั้น คือด้วยการที่อัลลอฮฺ ﷻ ให้ความต่ำ ต้อยด้วยกุฟรฺ(การปฏิเสธอิสลาม)”

(รายงาน โดย Ahmad: 11615)²²⁵

5.3.3 อิทธิพลของกลุ่มฟื้นฟู

หลังจากพ่ายศึกในมหาสงครามครูเสด ยุโรปกลับได้ประโยชน์อย่างมากมาจากการติดต่อสัมพันธ์กับโลกมุสลิม ประกอบกับการถ่ายทอดงานแปลที่ได้รับเป็นหลักจากมุสลิมในสเปน ทำให้เกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการขึ้นมา ยิ่งเป็นสมัยที่กระดาษสามารถผลิตได้ง่ายขึ้น ยุโรปจึงนิยมการถ่ายทอดวิชาการลงสู่กระดาษ คังนั้น เป็นยุคที่เริ่มต้นการแพร่หลายของตำรับตำราต่าง ๆ ปราชญ์สาขาวิชาการต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นจำนวนมาก ยุคสมัยนี้เป็นยุคที่ยุโรปให้ความสนใจกับการพาณิชย์เป็นอย่างมาก การสำรวจดินแดนใหม่ ๆ และการจัดตั้งหน่วยงานทางด้านการค้าเป็นไปอย่างคึกคัก สภาพเช่นนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านนบี ﷺ ที่ว่า

((إِنَّ مِنْ أَسْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَفْشُوَ الْمَالُ وَيَكْثُرَ وَتَفْشُوَ التَّجَارَةُ...))

(رواه النسائي: ๕๘๔๖)

ความว่า: “แท้จริง ส่วนหนึ่งของสัญญาณวันสิ้นโลกก็คือ การที่ทรัพย์แพร่กระจายและเพิ่มจำนวนมากขึ้น การค้าขายจะกระจายไปทั่ว ....”

(รายงาน โดย al-Nasā'i : 5846)²²⁶

ยุคสมัยนี้จึงกลายเป็นยุคสมัยที่ปรากฏพ่อค้าที่รัฐบาลต่างๆ ในยุโรปส่งคนไปติดต่อค้าขายทั่วทุกมุมโลก นี่เป็นจุดเริ่มต้นของยุคสมัยที่แตกต่างกับยุคก่อนหน้านี้ โดยสิ้นเชิง ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่การล่าอาณานิคมอย่างก้าวร้าว และกำเนิดลัทธิทุนนิยมและจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ในยุคถัดมา นั่นคือจุดพลิกผันที่สำคัญอย่างยิ่งของประวัติศาสตร์ เพราะพวกเขาจะแพร่กระจายไป

²²⁵ อัล-หะดีษ อัศ-เศาะฮีหฺ ใน *Silsilat al-'ahādīth al-Sahīhah* หมายเลข 3 (al-Albānī, 1995: 1/32)

²²⁶ อัล-หะดีษ อัศ-เศาะฮีหฺ ใน *Silsilat al-'ahādīth al-Sahīhah* หมายเลข 2767 (al-Albānī, 1995: 6/631)

ทั่วโลกและเข้าสู่การพัฒนาระบอบสมัยใหม่ในยุคต่อไป ครั้งหนึ่งมีเศาะหาบะฮะฮ์มีนามว่า อัล-กุเราะซีย رضي الله عنه ได้เล่าหะดีษหนึ่งต่อหน้าท่านอัมรฺ อิบนุ อาศ رضي الله عنه ว่าท่านนบี صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวว่

((تَقُومُ السَّاعَةُ وَالرُّومُ أَكْثَرُ النَّاسِ ...))

(رواه مسلم : ๕163)

ความว่า “วันสิ้นโลกจะเกิดขึ้น และพวกโรมันจะกลายเป็นกลุ่มคนที่มีมากที่สุด ....”

(รายงาน โดย Muslim : 5163)

ท่านอัมรฺ อิบนุ อาศ رضي الله عنه ซึ่งเป็นผู้มีชัยชนะเหนือพวกโรมันในอียิปต์ ได้กล่าวว่ “หากท่านกล่าวเช่นนั้น(ตามที่ท่านนบี صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวมา) แท้จริงในตัวพวกเขา(ชาวโรมัน)มีลักษณะสี่ประการ (1) แท้จริงพวกเขาเป็นผู้คนที่ขยันที่สุดในการเผชิญกับพิตนะฮ์(ความรุ่มรวย) (2) พวกเขาจะหายตกลิ่งเร็วที่สุดหลังจากทุกข์ภัย (3) พวกเขาจะภูมิใจได้รวดเร็วหลังจากเผ่นหนี (4) และเป็นปฏิบัติดีต่อกันยากจน เด็กกำพร้า และคนอ่อนแอ และข้อที่ 5 (เพิ่ม)ที่ดีและสวยงามคือ พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่ยับยั้งจากการกดขี่ของบรรดากษัตริย์ต่างๆ”²²⁷

5.3.3.1 อิทธิพลต่อยุคสมัย

ในยุคนี้กรุงคอนสแตนติโนเปิลต้องตกอยู่ภายใต้จักรวรรดิอูซมานียะฮ์ ภายใต้การนำของมุฮัมมัด อัล-ฟาติหฺ ถือเป็นารเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ครั้งยิ่งใหญ่ และการพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลนี้ได้ปิดยุคมีดหรือยุคกลางกลายเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในทวีปยุโรป บรรดานักคิดและนักปราชญ์ที่เคยอยู่ในกรุงคอนสแตนติโนเปิลค่อยๆ ย้ายเข้าไปยังประเทศต่างๆ ในแถบยุโรปและในประเทศอิตาลี นับตั้งแต่นั้นมานักคิดตะวันตกได้ศึกษาถึงความอ่อนแอของยุโรปและการสร้างความเจริญใหม่ ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเจริญในยุโรป ขณะที่การโต้แย้งสังคมนิยมในยุคสมัยแห่งจักรวรรดิมุสลิมมีข้อแตกต่างจากอดีตที่ผ่านมาไม่น้อย ยุคสมัยนี้กลุ่มที่มีอิทธิพลกว้างขวางเช่น มุตะฮะซิบะฮ์หมดความนิยมลงและไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้ปกครองต่าง ๆ อีกแล้ว ขณะที่ปรัชญาที่ลบลบบาทลงอย่างเห็นได้ชัด กลุ่มชีอะฮ์อิสมาอิลียะฮ์ที่แข็งแกร่งก็กลายเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนค่อนข้างปิด

²²⁷ ข้อสังเกตนี้เป็นของเศาะหาบะฮ์ที่เคยมีชัยชนะเหนือโรมันในอียิปต์ เป็นการแสดงให้เห็นว่า มุสลิมไม่ได้มีมุมมองที่เลวร้ายต่อศัตรูเสียทั้งหมด และข้อสังเกตนี้ปรากฏเป็นจริงในยุคสมัยหลังจากนี้

ตัวเองในโลกมุสลิม และเป็นช่วงเวลาของชีอะฮฺสาขาใหม่คืออียิปต์อาหรับชีอะฮฺได้แสดงบทบาทผลสำเร็จเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการทำงานของกลุ่มฟื้นฟูในอดีตรอบผลอย่างค้ำแข็ง ขณะเดียวกันกลุ่มฟื้นฟูต้องตระหนักถึงการดำรงอยู่ของแนวคิดเบี่ยงเบนที่จะผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาตลอดเวลา

ลักษณะเด่นของกลุ่มฟื้นฟูในยุคนี้ก็คือ มีการจัดการวางแผนที่มีเจตนาดึงมวลชนเข้าร่วมอย่างเป็นระบอบ ขบวนการของอะหมัด อัศ-สิริฮินดีเย เષฐินหน้ากับจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่อย่างชาวมุสลิม มีการจัดระบอบการสร้างคนและการวางแผนงานที่ยาวไกลจนเกิดผลกระทบในวงกว้าง อัล-มาควูดียะ(al-Mawdūdī, 1967: 60) ได้กล่าวไว้ว่า “ขบวนการนี้(ของอะหมัด อัศ-สิริฮินดีเย)มีพลังเพียงพอที่จะผลิตคนนับพัน ๆ ที่เป็นนักทำงานที่ได้รับการฝึกอบรมมาอย่างดีเยี่ยม ผู้ซึ่งไม่เพียงแต่ทำงานสร้างคุณประโยชน์แก่ส่วนต่าง ๆ ของอินเดียที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่ยังไปไกลถึงเอเชียกลาง ซึ่งได้เข้าไปปฏิรูปศีลธรรมและความศรัทธาของผู้คนที่นั่นอีกด้วย” อิทธิพลของชาฮฺวะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺลอะวียะ มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง ตั้งแต่การเรียกร้องให้มุสลิมนำอัล-กุรอานมาเป็นศูนย์กลางของชีวิต ดังการแปลอัล-กุรอานของท่านเป็นภาษาเปอร์เซีย เท่ากับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการนำอัล-กุรอานไปให้คนสามัญสามารถศึกษาได้ ไปจนถึงการปฏิรูปศูฟีเย การชี้แจงคลี่คลายปัญหาลัทธินอกรีตทั้งหลาย รวมไปถึงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองอีกด้วย จนทุกวันนี้ชาฮฺวะลียุลลอฮฺได้รับการขนานนามว่าเป็น “บิดาแห่งแนวคิดอิสลามอินเดียยุคใหม่”(Esposito, 1994:122) ขณะที่มุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮฺฮาบ ก่อให้เกิดคลื่นแห่งการเปลี่ยนแปลงทันทีทันใดในคาบสมุทรอาหรับ และสะสมพลังงานที่มีความมั่นใจมากพอที่จะคิด ไปเปลี่ยน โลกทั้งหมด

5.3. 3.2 อิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อต่อไป

การพิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลทำให้โลกมุสลิมปรากฏตัวอย่างน่าเกรงขามต่อมามากหลายศตวรรษ ขณะที่ชาวยุโรปแข็งแกร่งที่สุดในประวัติศาสตร์เช่นกัน การฟื้นฟูของอัศ-สิริฮินดีเย และชาฮฺวะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺลอะวียะในอินเดียส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนการฟื้นฟูในอินเดียต่อมาอย่างยาวนาน ก่อให้เกิดขบวนการฟื้นฟูต่าง ๆ จำนวนมาก ที่สำคัญที่สุดคือการปรากฏขบวนการภายใต้การนำของสัยยิด อะหมัด บะเรอะลียะ(ค.ศ. 1789-1813 / ฮ.ศ. 1200 - 1249) ศิษย์คนสำคัญของบุตรชายคนหนึ่งของชาฮฺวะลียุลลอฮฺ อัค-คะฮฺลอะวียะ(al-Nadwī, 1994: 263) ผู้ได้เปลี่ยนขบวนการทางปัญญาให้กลายเป็นขบวนการญิฮาดที่ยิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งได้นำทัพของขบวนการอิสลามเข้าต่อสู้กับศัตรูภายในและการรุกรานของอังกฤษจากภายนอก เป็นขบวนการที่โดดเด่นในการขจัดสิ่งแปลกปลอมเข้ามาในอิสลาม ไม่ว่าพิธีกรรมของศูฟีเย ชีอะฮฺ หรือฮินดู(Ghazi , n.d.:239)แม้ว่าสัยยิดอะหมัดจะเสียชีวิตในสมรภูมิมรบในปี ค.ศ. 1831(ฮ.ศ. 1249) แต่ขบวนการของท่านยังดำเนินต่อสู่กับการยึดครองของอังกฤษได้อย่างเข้มแข็งต่อไป อิทธิพลในงานของชาฮฺวะลียุลลอฮฺนั้นปรากฏ

อย่างลึกซึ้งมาก ในด้านหนึ่งอิทธิพลของชาฮุ วะลียุลลอฮ์ส่งผ่านคำรับตำรามากมาย ท่านเขียนหนังสือทั้งภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซีย ในอีกด้านหนึ่งอิทธิพลของท่านได้ส่งผ่านลูกศิษย์และมวลาชนเคลื่อนไหวที่ได้ก่อเกิดทั้งขบวนการทางปัญญาและการปฏิวัติที่กว้างขวาง เป็นที่ยอมรับกันว่า ขบวนการของชาฮุ วะลียุลลอฮ์ มีอิทธิพลอย่างสูงต่อขบวนการฟื้นฟูอิสลามในชมพูทวีปแทบทั้งหมดในทุกวันนี้ หากจะเปรียบงานฟื้นฟูอิสลามของชาฮุ วะลียุลลอฮ์ ให้ได้ใกล้เคียง ก็สามารรถเปรียบได้กับงานของซัยคุลอิสลาม อิบนู คัยมียะฮฺ นั่นเอง

ขบวนการของมุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮฺฮาบ แม้จะไม่ได้มีเนื้อหาการฟื้นฟูที่กว้างขวางเท่ากับการฟื้นฟูของอัค-คะฮฺละวีย แต่กลับใช้ประเด็นต่อสู้เพื่ออัต-เตอาฮิดและความบริสุทธิ์ของศาสนาที่แหลมคมกว่าในการแผ่ขยายอิทธิพล จนกลายเป็นขบวนการที่เป็นสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ในการรณรงค์ไปสู่คำสอนอิสลามที่บริสุทธิ์ John L. Esposito (Esposito, 1994: 118) ได้ยืนยันความจริงนี้เอาไว้ว่า “ขบวนการวะฮาบียได้ส่งอิทธิพลให้แก่เหล่านักฟื้นฟูทั้งในแอฟริกาและอินเดีย นอกจากนี้ตำนานของพวกเขา ยังคงสามารถพบได้ในรัฐและสังคมของซาอุดีอาระเบีย และในโลกทัศน์เชิงอุดมการณ์ของมุสลิมร่วมสมัยจำนวนมาก” นักฟื้นฟูที่ทรงอิทธิพลในเยเมนอย่างมุฮัมมัด อิบนู อิสมาอีล อัศ-ศ็อนอานียฺ (ค.ศ. 1687-1768 / ฮ.ศ. 1099-1182) และมุฮัมมัด อิบนู อะลีย อัช-เซากานียฺ (ค.ศ. 1759-1834 / ฮ.ศ. 1173-1250) แม้จะไม่ปรากฏว่าได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ แต่ทั้งคู่ได้เขียนโคลงถึงอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ งานเขียนของพวกเขามีความคล้ายคลึงกันในการชำระล้างชิกรฺ (ภาคี) การเปิดประตูอิจญฺติฮาด (al-Qahtān, 2001: 89; Zarabozo, 2005: 169) อิทธิพลของมุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮฺฮาบ ยังส่งผลต่อการเรียกร้องแนวทางที่บริสุทธิ์อันปรากฏในการเคลื่อนไหวอิสลามในพื้นที่สำคัญอย่างอียิปต์ ดังจะเห็นได้จากงานของมุฮัมมัด เราะซิด ริฎอ (ค.ศ. 1865-1935 / ฮ.ศ. 1282-1354) ท่านได้ยกย่องอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ ว่าเป็นมูญฺดิคหรือนักฟื้นฟูในอิสลาม เนื้อหาการฟื้นฟูอิสลามของมุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮฺฮาบ ยังส่งผ่านวารสาร “อัล-มะนาเร” ที่ทรงอิทธิพลของรอซิด ริฎอ ซึ่งแพร่กระจายไปสู่แอฟริกาเหนือ ซาม แม้แต่ชมพูทวีป และหมู่เกาะมลายู (Zarabozo, 2005: 172) อิทธิพลของอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ ยังปรากฏในตัวของนักฟื้นฟูที่ยังปรากฏในดินแดนแอฟริกาตะวันตกอย่างอูษมาน ดาน โฟดิโอ (ค.ศ. 1754-1817/ฮ.ศ. 1167-1234) ผ่านการศึกษาจากญิบรีล อิบนู อุมร์ อาจารย์ของเขาในดินแดนภูอวาริก ซึ่งอาจารย์ของเขาเคยมาทำฮัจญ์และได้รับอิทธิพลจากบรรดาศิษย์ของอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ โดยส่วนตัวของดาน โฟดิโอ ก็ได้พบปะเปลี่ยนความคิดกับปราชญ์และศิษย์ของอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบเช่นกัน อีกทั้งยังได้คัดลอกงานของอิบบู อับดุลวะฮฺฮาบ ไปศึกษาด้วย (Zarabozo, 2005: 175-176) Thomas Arnold (Arnold, 1913: 323) ได้กล่าวว่

“ปลายศตวรรษที่สิบแปดอูษมาน ดาน โฟดิโอ บุรุษผู้โดดเด่นได้ปรากฏขึ้นท่ามกลางพวก *fulbe* ในฐานะนักปฏิรูปศาสนาและนักรบนักเผยแผ่ จากซูดานเขาได้ไปทำฮัจญ์ที่มักกะฮฺ จากที่นั่นเองที่

เขาได้กลับมาพร้อมด้วยความกระตือรือร้นอย่างสิ้นเหลือที่จะปฏิรูป และเชิญชวนสู่อิสลาม ด้วยอิทธิพลจากคำสอนของพวกเขาอะฮ์มะดีเยที่ ได้เติบโตขึ้นอย่างเต็มกำลังในช่วงที่เขาได้เยือนมักกะฮ์ เขาได้ละทิ้ง การวิงวอนขอต่อคนตายและการเทิดเกียรติต่อศูฟีที่จากไปแล้ว เขา ยังไม่เห็นด้วยกับการยกย่องท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อย่างเลหะเลิ

ขบวนการฟื้นฟูทั้งในอินเดียที่นำโดยฮัจยี อะหมัด บะเรอะดีเย(ค.ศ. 1789-1813 / ส.ศ. 1200 - 1249) ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวที่สืบต่อมาจากชาฮู วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮ์ลุละวียะ โดยตรง แต่ เขาก็ได้ผสมผสานแนวคิดของนักฟื้นฟูที่ยิ่งใหญ่ร่วมสมัยทั้งสอง ก็ระหว่างอัค-คะฮ์ลุละวียะกับอิบนุ อับดุลวะฮ์ฮาบ หลังจากเขาได้ไปทำฮัจญ์ในปี ค.ศ. 1822 (ส.ศ. 1236) ทำให้เขาได้พบปะกับอุละมาอ์ ที่เป็นศิษย์ของอิบนุ อับดุลวะฮ์ฮาบ(Zarabozo,2005:177) กระแสการฟื้นฟูอิสลามจากอิบนุ อับดุลวะฮ์ฮาบ ยังแพร่กระจายไปสู่พื้นที่สำคัญอีกหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นแอฟริกาเหนือ ซึ่งสามารถพบ อิทธิพลนี้ได้ในนักฟื้นฟูอิสลามที่มีอิทธิพลต่อประเทศแอลจีเรียอย่างอับดุล ฆะมิด อิบนู บะดีส(ค.ศ. 1887-1938 / ส.ศ. 1305-1359) หรือแม้แต่ในอินโดนีเซียอย่างขบวนการฟื้นฟูที่นำโดยอะหมัด คะฮ์ ลาน(ค.ศ. 1868-1923 / ส.ศ. 1284 – 1341) ผู้ก่อตั้งองค์กรมุฮัมมะดียะฮ์ ดังนั้น งานฟื้นฟูของอิบนุ อับดุลวะฮ์ฮาบ กลายเป็นปรากฏการณ์ที่ได้แพร่หลายไปทั่วทุกมุมโลก²²⁸ ญะมิลละฮ์(Jamilah , 2524 : 13) ได้กล่าวว่า “ถึงแม้ในทางการเมือง ขบวนการอิสลามจะถูกจำกัดอยู่ในคาบสมุทรอาหรับ แต่ ในทางจิตใจแล้ว ผลของมันได้ปลุกเร้าจิตใจของการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอิสลามของคนมุสลิมให้ตื่นตัว ขึ้นทั่วโลก ... ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ลูกหลานของนักฟื้นฟูอิสลามอย่าง ฮัจญ์ มุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮ์ฮาบ ยังคงมีชีวิตอยู่ และยังคงดำเนินรอยสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษของตนตราบจนถึง ทุกวันนี้” ขบวนการฟื้นฟูทั้งในอินเดียและคาบสมุทรอาหรับได้รับความนิยมนักฟื้นฟูอิสลาม ทั่วทุกมุมโลกตั้งแต่แอฟริกาเหนือไปจนถึงหมู่เกาะอินโดนีเซีย ลักษณะของกลุ่มฟื้นฟูในยุคสมัย ต่อมาได้รับอิทธิพลผสมผสานจากประสบการณ์ของกลุ่มฟื้นฟูหลากหลายพื้นที่และต่างเวลากัน

ขบวนการฟื้นฟูอิสลามในช่วงสิ้นสุดยุคสมัยภายใต้การนำของชาฮูวะลียุลลอฮ์ และอิบนุ อับดุลวะฮ์ฮาบ ได้มุ่งสู่การฟื้นฟูภายในและสร้างศักยภาพให้กับกลุ่มฟื้นฟูสมัยต่อไปใน

²²⁸ แม้แต่ในประเทศไทยญะมาลุดดีน ชาราโบโซ(Zarabozo, 2005: 185) ได้กล่าวว่า “ในปี ค.ศ. 1919 คนหนุ่ม จากอินโดนีเซียคนหนึ่งชื่อว่า อะหมัด วะฮ์ฮาบ ได้มาเยือนมัสญิดในชุมชนต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ เขาเริ่มต้นในการ เผยแพร่คำสอน(การฟื้นฟู)ของมุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮ์ฮาบ อย่างซื่อ ๆ แต่มั่นใจ ... หลายปีต่อมาขบวนการนี้มี ความเข้มแข็ง ได้ตีพิมพ์งานเขียนออกมามากมาย ส่วนในภาคใต้ของประเทศไทย ขบวนการนี้กลับเป็นอิสระจาก ขบวนการที่กรุงเทพฯ แม้ว่าในตอนแรกเริ่มขบวนการฟื้นฟูนี้ถูกโจมตีว่าเป็น ‘ศาสนาใหม่’ และอื่น ๆ ขบวนการ ปฏิรูปนี้ก็ได้รับประมาณปี ค.ศ. 1943 ภายใต้การนำของอิสมาอิล อะหมัด หลังจากที่เขาสำเร็จการศึกษาจากนัควะ คูล อุละมาอ์ แห่งอินเดีย ซึ่งอยู่ภายใต้การชี้นำของอบูล ฆะสัน อัน-นัควีย...”

การต่อสู้กับจักรวรรดินิยมจากยุโรป Natana J. Delong-Bas (DeLong-Bas , 2004 : 8) กล่าวว่า “คริสต์ศตวรรษที่สิบแปดมักถูกอธิบายว่าเป็นศตวรรษแห่งการฟื้นฟูและการปฏิรูปในอิสลาม เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ฟื้นฟูในรูปแบบที่หลากหลายปรากฏขึ้นในพื้นที่ที่แตกต่างกัน แม้ว่าแต่ละขบวนการจะมีบุคลิกของตนเองเป็นการเฉพาะที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมและบริบทที่พวกเขาอยู่ แต่การฟื้นฟูและปฏิรูปในศตวรรษที่สิบแปดกลับมีเนื้อหาและจุดเน้นหนักที่ร่วมกัน ประเด็นร่วมกันของพวกเขาไม่เหมือนกับขบวนการฟื้นฟูในศตวรรษที่สิบเก้าและยี่สิบที่ลุกขึ้นมาตอบโต้การรุกรานจากภายนอกได้แก่ลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปหรือต้องการเอกราชทางการเมือง ขณะที่กลุ่มฟื้นฟูในศตวรรษที่สิบแปดเป็นการตอบโต้ต่อสถานการณ์ภายในเป็นหลัก”

การฟื้นฟูอิสลามได้ปรากฏออกมาในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้คำตอบต่อสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกันในแต่ละยุค การฟื้นฟูอิสลามเป็นเสมือนวิถีทางการเคลื่อนไหวในหน้าประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตและให้ชีวิตอยู่เสมอ John L. Esposito (Esposito,1994:115) ได้กล่าวว่า “นับตั้งแต่วันแรก ๆ ของอิสลาม อิสลามเป็นวิถีการฟื้นฟูและปฏิรูป ... กระบวนการคิดในการฟื้นฟู (คัจฉาคิด) และการปฏิรูป (อิสลาหฺ) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานในโลกทัศน์แบบอิสลาม เป็นรากฐานที่มาจากอัล-กุรอานและอัล-สุนนะฮฺ” ดังที่ได้รับการยืนยันในวณะของท่านนบี ﷺ เอาไว้ว่า

((إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا))

(رواه ابو داود : 3743)

ความว่า “แท้จริง อัลลอฮ์ ﷻ จะส่งให้แก่ประชาชาตินี้ ในทุก ๆ หนึ่งร้อยปี ผู้ซึ่งจะฟื้นฟูศาสนาของประชาชาตินี้แก่ประชาชาตินี้”

(รายงาน โดย Abū Dawūd: 3743)

((لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَآؤَأَهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ))

(رواه ابو داود : 2129)

ความว่า: “จะยังคงมี ‘กลุ่มหนึ่ง’ จากประชาชาติของฉันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้ต่อสู้บนสัจธรรม อย่างประจักษ์ชัดต่อผู้ที่ต่อต้านพวกเขา จนกระทั่งรุ่นหลังสุดของพวกเขาจะได้ต่อสู้กับมะสihu อัค-ดัจญาล”

(รายงาน โดย Abū Dawūd: 2129)

อัล-เกาะเราะฎอวียฺ (al-Qaradāwī, 2547: 42) กล่าวไว้ว่า “...บุคคลที่ยืนหยัดขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสู่ศาสนาของอัลลอฮฺและบุคคลที่ต่อสู้เพื่อสังคม ทั้งยืนหยัดในสังคมจะไม่สูญหายไปจากแผ่นดิน จนกระทั่งถึงวันสิ้นโลก ... แม้ว่าพวกเขาต้องเผชิญกับการบีบคั้นและเจ็บปวดอยู่เสมอก็ตาม” John L. Esposito (Esposito, 1994 : 33) ได้สรุปไว้ว่า “การทำทาบรเราะฎอวียฺแต่ละรุ่นยังคงดำเนินต่อไป เพื่อนำอิสลามไปกำหนดทฤษฎี การนำไปใช้ในสถานะเฉพาะ และการทำให้เกิดเป็นจริงขึ้นมาให้ได้ในประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์และอารยธรรมอิสลามเป็นการมอบบทบันทึกของการต่อสู้ในการตีความและการดำเนินตามวิถีที่เที่ยงตรง(Straight Path)นั่นเอง”

การช่วยเหลือ(al-Nasr) จากอัลลอฮฺ ﷻ ที่ประทานให้กับกลุ่มฟื้นฟูที่พระองค์สัญญาว่าจะช่วยเหลือ(กลุ่มอ็ญญะฮฺ อัด-มันศูเราะฮฺ) เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในอิสลามที่ดำเนินต่อไปจนถึงวันสิ้นโลก อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿... وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَن يَشَاءُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ﴾

(سورة آل عمران : ١٣)

ความว่า: “...และอัลลอฮฺนั้นจะทรงสนับสนุนผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ด้วยการช่วยเหลือของพระองค์ แท้จริงในสิ่งที่กล่าวมานั้นย่อมมีข้อคิดเตือนสติแก่ผู้มีสายตาทองหลาย”

(อาละ อิมรอน : 13)